

R III 1926:2722

RATIO SEV

METHODVS COMPEN

dio perueniendi ad uerā Theolo

giam, per Erasmi Roteroda

mum, ad Albertum princi

pem, Cardinalem &

Archiepiscopū

Mogunti

nesem.

APVD AVREAM

MOGVNTIAM.

4-11A
4268

Innumeris libris
vici Alberti Lang
aof. N. 1000
1647.

R 137.

ALBERTVS ARCHIE-
piscopus Moguntinē. & Maigdeburgen.
primas Germaniæ, princeps elector, ac
Marchio Brandenburgensis &c.

NOBIS DILECTO DE-
siderio Erasmo Roterodamo salu-
tem in Christo. Nuper in uoluminum
abs te editorum lectionē incidētes Eras-
me doctissime, cum diuinum hoc tuum
ingenium, omnigenā eruditionem, &
supra captum pene huius seculi, ac pa-
triæ eloquentiam admirati essemus, ce-
pit nos ingens quoddam te uidendi de-
siderium, Quippenihil magis ex digni-
tate nostra arbitrati sumus, quā cum nos
dei OPT. MAX. benignitate, in princi-
pem episcoporum locū euecti simus, eum
uirum, qui nō per Germaniā modo, sed
uniuersam propē Europā, in literis prin-
cipatū obtineat, cōplecti ac fouere. Pro-
inde tantū defuisse fortunæ nostræ, si te
nō uiso ab hac uita migrare contingeret,
arbitraremur, quantū nobis felicitatē ad-
scribimus, qđ deo tēpore nati sumus, quo
tu tantus uir, his literis, hac industria, cō-
munē Germaniā à fœda barbariei appel-
latiōe uindicas, Imò quo tu diuinā The-
ologiam,

ologiam, ab illa antiqua ac germana, in
nouam quādam & impurā aliquot iam
seculis deformatā suo splendori reddis,
ac priscum in nitorē restituīs, Quid em̄
desiderari magis ætate nostra potuit, q̄
ut emendatiora essent noui instrumenti
exemplaria? At te interprete omnes abs-
terse maculæ, omīs addit⁹ nitor. Quid
dolendum magis fuit, quā illum sic ab-
se immutatū, sic mutilum ac conscissum
Hieronymū in manibus haberi? At per
te in lucem est reductus, & quasi à morte
in uitam reuocatus. Maacte uirtute decus
Germaniæ amabilissime Erasme. Sic i-
tur ad astra. Sed tu ne grauari sic de te sen-
tientem, sic erga te affectū, si quando hac
iter facies inuisere. Et dō felicem illum (si
quis nobis illucescet) diem, quo in tuam
faciē hos oculos defigemus, quo ad sua-
uissimū tuum eloquium has aures arrige-
mus, quo abs tuo penitus ore pendebi-
mus. Nihil em̄ inter nos, & illos Titi Li-
uij admiratores interesse censebimus.
Quod faxit Christus seruator, ut quem
absentem ex libris admiramur, eius corā
alloquio frui liceat, Sic enim futurū spera-
mus, ut qđ iam quærimus, aliqđ diuorū
2 uita,

uitæ, elegantiori & quali tu polles stilo
illustrentur. Vale doctissime Erasme, ac
te nobis serua & ostende. Iterum uale ex
oppido nostro Steynheym Idib. septēb.
manu nostra propria. Anno post nata-
lem Christi. M. D. XVIII.

ERASMVSVS ROTRODAMVS
reuerendissimo domino D. Alberto
Archiepiscopo & Cardinali Mogun-
tinenſi. Salutem dicit.

LIBERALIS QUIDAM
& ingenuus ingenij tui candor, in
causa fuit opinor, reuerendissime præſul,
et idem princeps illustrissime, ut ex meis
libellis, lōge quàm p̄ meritis maiōrē opi-
nionē de me cōceperis. Et tamē istum a-
nimū tuum, si minus mihi, certe literis ac
uirtuti gratulor, gratulor ijs, q̄ uere sunt
id, qd me credis esse. Siqdem ut hacten⁹
errat tua celsitudo, qd tantū laudis tri bu-
it Erasmo, nō errat tamē in hoc, qd egre-
giam uirtutē cum eruditōe parī copula-
tam, in quocūq; comperiat homine, sum-
morum principum studio fouendam or-
nandamq; censet. Quanquā autem non
dubitabā, qn ex congressu nonnullā opi-
nionis meæ iacturā facturū essem apud
te, tamen apprimē gestiebam in tam exi-
mij princi-

mij principis amplexus accurrere, ac ne
prorsus qd uis uenirem, Pauli ad Ro-
manos epistolæ paraphrasin tuo nomi-
ni destinaram. Hunc animū meum, lite-
ris significarā iuueni, nō minus eruditōe
quàm imaginibus claro Vdalrico Hutte-
no, sed hoc unice nobili, qd tua dignitas
illum inter præcipuos, ac interiores offi-
ciarios cōplectit. Sed ea mox mutata est
sententia, qd magis cōuenire uideret, ut
qd Romanis scriptū esset, iisdem rescri-
beretur. Interea nec per fortunā tuo con-
spectu frui datum est, nec p̄ studioꝝ im-
modicos labores licuit apparare, qd tua
celsitudine dignū haberet. Eteñ cum p̄-
xime Basileam repeterē, in diuersam di-
tionis tuæ partē procul te cōtuleras, rur-
sum ubi me reciperem in patriā iam apd
Cæsarē agebas Augustæ. Quod quidē
iter cum mihi uel eunti, uel redeunti mul-
tis nominibus infaustum fuerit, nullo ta-
men infelicius quàm qd tui nō contigit
copia. Porro dum posthabitis curis omi-
bus, pro uiribus adnitior, ut nouum testa-
mentum, Leone decimo, cui dicatū erat
dignum efficiam, ac pinde iterz atq; iterz
nouo, mihi penē ueternū collegi, dū hoc
3 à senio

Aluini

uere

*Horum testa-
mentum leoni
decimo dicant*

de salute
à senio uindico, mihi senium contraxi,
dūq; illud, uti scribis, pristino nitori re-
stiti tuo, mihi squalorē, ac situm cōciliaui.
Nā laboris, ut uoluptatis, & gloriæ quā
minimū habet, ita tedij molestiaq; plu-
rimū. Ac pene duplicabat molestiā, qd
cōplures experirer ingratiſsimos, quorū
utilitati potissimū, tantum laboris desu-
dabatur. Tandē & à laboribus, qbus di-
stringebar, & à morbis, qui me ppe-
dum extinxerāt, utcūq; mihi restitutus,
officij mei meminisse cōepi, atq; hūc li-
teris, quādo adhuc secus nō licet, ampli-
tudinē tuam saluto, simulq; gratulor, tot
ornamētis tuis Cardinalitiae dignitatis
fastigiū accessisse, unde tibi hoc etiā plus
decoris adiunctū est, qd à Pontifice inte-
gerrimo, nec emptum, nec ambitū obti-
git, & adeo non ambitū, ut nisi Maximi-
liani Caesaris autoritate motus, obstina-
te fueris recusaturus. Adiūximus episto-
lae libellū de ratione studiij Theologicī,
nō ut hoc tuo nomini dedicato, fidē meā
liberē, uerū ut hoc uelut arrabone dato,
magis ac magis astringā. Optabat R. T.
D. ut diuorū uitas illustrarē meo stilo.
At ego conatus sum, ut ipsi diuorū prin-
cipi

cipi mea qualicūq; industria lucis nō ni-
hil adderem. Nam gaudet ille, totius glo-
riae fons, etiā ppijs suorū studijs utcūq; no-
bilitari. Ceterū sermone uix psequi que-
am, quāto pere de amem indolē istam tu-
am, cui iuueni, inter tot ditionis admini-
strandae necessarias magis, quā sacras
solicitudines, illd uel inprimis cordi est,
ut diuorū uita, quae partim habent fabu-
lis anilibus simillimā, partim eo pdirae
stilo, ut nemo doctus, aut grauis, absque
nausēa possit legere, primū maiore dele-
ctu, maioreq; fide, dein sermone si nō fa-
cundo, certe mūdo, castoq; tradant. Per-
spicit nimirū tua prudentia, id qd uerissi-
mum est, nō mediocrit̃ ad Christianae re-
ligionis ornamentū facere, ne qd omīno
canatur, aut legatur in tēplis, qd non gra-
uissimo, doctissimoq; cuiq; placere que-
at, hoc est, qd non ex diuinis libris hau-
stum sit, aut certe à uiris eximijis pfectū.
Nunc Siculis, qd aiunt, gerris uaniora,
nūc cuiuslibet deliri senis, aut etiā anicu-
lae, somnia hūc irrepserunt, & indies ma-
gis ac magis irrepunt. Verū hac in re pra-
stare qd desyderat celsitudo tua, magis
opto, quā possū. Ego praeter cona-
tum se-

Dr. rep.

tum sedulum nihil polliceor. Nō desunt
autem, uel apud Germanos, qui mea sen-
tentia cumulate ualeant tuis sanctissimis
uotis satisfacere. Vel Huttenū habes do-
mi, linguæ Latinæ delitiū. Interea mi-
hi magis libet tibi mentē istam Episcopo
dignā, quam fortunā quālibet amplam
gratulari. O felicē Christi populū, si pas-
sim cōtingat tales esse præsules, quibus
Christi gloria nihil sit antiquus, qui gem-
marum lucem, qui auri fulgorē, qui ar-
genti nitorem, qui byssi candorem, qui
cocci ignem, breuiter qui totū Aaronis or-
natum moribus ac uita referant, quibus
etiam si pallium, ac pedum detrahas, ta-
men episcopos agnoscas. In te fortuna;
quam antiqitas cæcam faciebat, oculatā
uidetur. Generis tui lōge clarissima stē-
mata, morum tuorū ornamētis illustras.
Archiepiscopi dignitatē uitæ integrita-
te conduplicas. Cardinalitio galero, ne-
scio qd maiestatis additū uidetur, postea
quā tu non recusasti. Quid superest, nisi ut
Chrm OPT. MAX. cōprecemur, ut istā
mentē tibi, te nobis seruet incolumē. Lo-
uanij. XI. Calen. Ian. An. M. D. XVIII.

ORATIO

SEV COMPENDIUM VE-
ræ Theologiæ per Erasmus
Roterodamum.

CUM PRIMVM NOVVM
testamētum, à nobis recognitum,
essem æditurus, flagitantibus id a-
micis quibusdam, methodum quandam
ac rationem Theologici studij curauerā
ad faciendam, breuem quidem illam, sed
quæ tum mihi uisa est satis copiosa in o-
peris præfatiōe, ueritus, ne nō præfatio,
sed aliud opus operi additum uideretur.
Quod si hæc ratio me nihil mouisset, ta-
men operis celeritas, iam ad metam de-
currentis, breuitatem flagitabat. Nunc
idem agemus aliquanto copiosius, & ita
rem temperabimus, ut si libeat, præfatio
nis uice possit addi, sin minus, separatim
legi, nimirū conuiuatores frugaliter splē-
didos, & magnifice sordidos imitati, qui
pridianorum obsoniorū frustula recentibus
admixta, communi tegunt conditu-
ra. Atq; utinam præstare queam, quod
flagitor. Magnum quidem, ad Theolo-

Opus res
textum.

Exhorta-
tio.

a gra

COMPEND. THEOLO.

Method⁷ glæ studium animos hominum inflam-
mare, sed absolutioris artificis est, huius-
sce cælestis studij uiam ac methodum tra-
dere, non dicam ut dignum est (quid em
potest humana industria, quod rebus di-
uinis ulla ex parte respōdeat?) sed sic, ut
labor hic noster mediocrem adferat utili-
tatem, sacrosanctæ Theologiæ candida-
tis. Non minima negotij pars est adeun-
di negotij uia nosse, & satis festinat, qui
νῦν μὴ nusquam aberrat à uia. Sape & sumptū
duplicat & laborem, qui crebris errori-
bus, ac longis ambagibus tādē eō per-
uenit, quō destinarat, si tamen peruenire
cōtingat. Porro qui cōpendiariam quo-
que uiam indicat, is gemīno beneficio iu-
uat studiosum. Primū ut maturius quō
tendit, ptingat, deinde ut minore labore,
sumptūq; qd sequit̃, assequat̃. Sed subuere
or, ne, cui mea tenuitas nota sit, protinus
hic reclamet. Tūc uia indicabis, quam
ipse nunquā ingressus es? Aut certe infeli-
citer ingressus es? nō minus ridicule factu-
rū, quā si cæcus cæco dux esse postulet,
iuxta puerbiū Euangelicū. Equidem ma-
iorē in modū optarim, ut istuc uere que-
am

Prouerbi-
um.

Herod. de Apollō. In quibus dicitur de
Apollō. In quibus dicitur de
Apollō. In quibus dicitur de
Apollō. In quibus dicitur de

PER ERASMV M ROT.

am inficiari, sed tamen quid uetat imita-
ri nautas quosdam, qui cum ipsi, nauī ad
scopulum elisa, nudi uix enatarint, nihi-
lo secius alijs soluentibus solent recte cō-
fulere, commonstratis periculis. Aut cer-
te mercuriales illas statuas πολυκεφά-
λο υς, quæ quondam in cōpitis poni
solitæ, suo nonnunquam indicio uiato-
rem eō puehunt, quo nunquā ipsæ sint
peruenturæ, & ut non nihil ex poetis at-
tingam, fungi uice cotis, acutū Redde
re quæ ferrum ualet, exors ipsa secandi.
Postremo cæcus uti si monstret iter, ta-
men aspice. Tamen si diuus Aurelius Au-
gustinus, accurate simul & copiose, quat-
tuor libris, quibus titulum fecit de doctri-
na Christiana, super hoc propemodum
argumēto differit. Et ante hunc, opinor,
Dionysius quidam in opere, quod inscri-
psit de diuinis nominibus, quo magis
nos idem agemus, non modo contracti-
us, uerum etiam crassius, & pinguiore,
quod aiunt, Minerua, quippe qui nequa
quam excellentibus uiris ista paramus,
sed rudibus ac plebeis, uenacq; inferioris
ingenijs, nostra qualicunq; industria ni-
a ij timur

Simile.

Simile.

Simile ex
Horatio.

4 COMPEND. THEOLO.

Primum timur subuenire. Itaque quod primo lo-
 co præcipiendum erat, id sane perquam
 facile, & ut isti loquuntur, numero dici po-
 test. Cæterum quod ad usum attinet, omni-
 um est longe primum ac maximum. Et
 ut in præcipiendo minimum est negotij,
 ita est in præstando plurimum. Nimirum
 ut ad hanc philosophiam, non Platonica-
 cam, aut Stoicam, aut Peripateticam, sed
 planè cælestem, animum adferamus ra-
dignum, non tantum purum ab omnibus,
quoad fieri potest, uitiorum inquinamē-
tis, uerum etiam ab omni cupiditatum tu-
multu tranquillū, ac requietum, quo ex-
pressius in nobis, uelut in amne placido,
aut speculo leui & exterso, reluceat æter-
næ illius ueritatis imago. Nam si Hippo-
 crates, à suis discipulis exigit mores san-
 ctos, & integros, Si Iulius Firmicus in ar-
 te superstitiosa, non admittit ingeniū lu-
 cri gloriæ uel morbo corruptum, Si prisci
 dæmonū cultores non recipiebant quen-
 quam ad sua prophana mysteria, nisi pri-
 us multis obseruationibus repurgatum,
 quanto magis æquum est, nos ad huius
 diuinæ sapientiæ scholam, seu templum
 uerius,

Animus
 theologia
 dignus

Hippo-
 crates.

Iulius Fir-
 micus.

ΒΕΡΗΛΟΙ

PER ERASMV ROT.

uerius, purgatissimis animis accedere?
 Paulus enarrationem arcanæ scripturæ,
 non philosophiam, sed prophetiam uo-
 cat. Prophetia uero, spiritus illius æter-
 ni donum est. Huic igitur pectus tuum
 præpares oportet, ut tu quoque uerbo pro-
 phetico θεοδιδάκτος uocari merearis.
 Adsit oculus fidei simplex & columbi-
 nus, qui nō cernit nisi cælestia. Accedat
 summus ardor discendi. Non dignatur
 hoc incomparabile margaritū, uel ama-
 ri uulgariter, uel cum alijs diligi. Sitiens
 requirit animum, & nihil aliud sitiens
 tem. Iam hoc sacrum limen aditus, pro-
 cul absit omnis fastus, procul absit omne
 supercilium. Ab huiusmodi protinus re-
 silit ille spiritus, qui mansuetis, minime
 que ferocibus gaudet animis. Augustū
 est huius reginæ palatium, si penetraris
 in penetralia, sed uehementer humili o-
 stio patet aditus, cervicē submittas oportet,
si uelis admitti. Procul absit illa ueri-
 nocentissima pestis, gloriæ fames, quæ
 ferocia solet ingenia comitari. Absit ri-
 xarum parens pertinacia, multo magis
 cæca temeritas. Quod Pythagoræ nume-
 a iij ros

Theolo-
 gia. Pro-
 phetia.

Fides.

Ardor.

Mansue-
 tudo.

Humilitas

ΚΕΥΟΛΟ-
 ΣΙΑ.
 Contētio

ros quosdam magicos docenti, præsiterunt auditores, tu multo magis præsiter spiritui doctore. Tuo iudicio diffusus, illi te fingendum, formandumque permittas. Cum loca subis religione ueneranda, exoscularis omnia, adoras omnia, & quasi nusquam non adsit numen aliquod, ita nihil non reuereris. Id tibi multo religiosius faciendum memineris, cum hac diuini spiritus, adyta subiturus es. Quod datur uidere, pronus exosculare, quod non datur, tamen opertum quicquid est adorare simplici fide, proculque uenerare. Absit impia curiositas. Quaedam mysteria, uel ob hoc ipsum uidere mereberis, quod te metipsum ab illorum conspectu reuenter submoueris. Ceteras disciplinas caue, ac sobrie uult Augustinus attingi, liberos humanos uult cum iudicio delectumque legi. Hic si quid occurrit, quod par congruat in naturam diuinam, aut quod cum Christi doctrina pugnare uideatur, caue calumnieris, quod scriptum est, sed te potius crede non assequi quod legis, aut subesse tropum in uerbis, aut codice esse deprauatum. Veluti cum legis, deum irasci,

Quo legē
di sacri
bri.

Curiositas.

caue

Tropi.

irasci, aut poenitentia tangi, cum id habeat certum Christiana fides, deum ab affectibus huiusmodi prorsus immunem esse. Aut cum legis à Christo præcipi apostolis, ut diuenditis tunicis emant sibi gladios, cum idem antea uetuisset, ne malo resisterent. Inter humanas disciplinas, aliam alium habent scopum. Apud rhetorem hoc spectas, ut copiose, splendideque dicas, apud dialecticum, ut argute colligas, & aduersarium illaquees. Hic primus & unicus tibi sit scopus, hoc uotum, hoc unum age, ut mueris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in ea quæ discis. Animi ci bus est, ita demum utilis, non si in memoria ceu stomacho subsidat, sed si in ipsos affectus, & in ipsa mentis uiscera traiciatur. Ita demum tibi uideare profecisse, non si disputes acrius, sed si te senseris paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracundum, minus pecuniarum, aut uoluptatum, aut uitæ cupidum, si cotidie uitæ decedat aliquid, aliquid accrescat pietati. In disputando seruanda sobrietas, summaque animi moderatio, ut collatio, non conflictatio uideatur, lectionem subin-

by ab affectibus prorsus immunem.

Scopus
studij the
ologici.

Profectus
argumen
tum.

Disputa
tio & le
ctio quas
les.

a iij de

8 COMPEND. THEOLOG.

de interruptat precatio, aut gratiarum actio, quarū altera sacri spiritus imploret opem, altera beneficiū agnoscat, sicut bi te senseris profecisse. Quorundā em̄ mores faciunt, ut hoc sanctissimum studium apud quosdā male audiat, cum apicem ac fastigium huius professionis assecuti, ferociōres sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua uirulentiores, ac prorsus ad omnem uitæ consuetudinem incommodiores, nō modo quā sint imperiti, sed quā ipsi soleant esse, ut tales ab ipsa theologia redditi quibusdam uideantur. Sanctus Iacobus admonet, ut qui ueram sapientiā sit assecutus, eam præstet ac declaret, non supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morum ac mansuetudine. Porro scientiam, quæ subamarulentam habet æmulationem, quæ pertinacem cōtentionem, negat ē supernis proficisci, sed terrenam, sed animalem, ac dæmoniācā uocat. Nā sapientia uere theologica, primū, inquit, pudica est, deinde modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, & fructibus bonis, nescia dijudicationis, nescia simu-

Theologia moribus exprimenda.

Iacobiter uo.

Cui ueram sapientiam declarare probitate et morum mansuetudine

PER ERASMV ROT.

lationis. Iam qd ad eas attinet literas, quarum adminiculo cōmodius ad hæc pertingimus, citra controuersiam prima cura dabitur perdiscēdis tribus linguis. Latinæ, Græcæ, & Hebraicæ, qd cōstet, omnem scripturam mysticam, hisce proditam esse. Quarum cum Augustinus latinam duntaxat calleret, Græcam leuiter attigisset, Hebraicam nec sciret, nec speraret, tamen libro de doctrina Christiana II. nō dubitat harum cognitionem ad sacros codices, uel intelligēdos, uel recte tuendos necessariam pronuntiare. Quod, quemadmodum incognitis elementorū figuris nemo legit quod scriptum est, Ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit. Neq; uero mihi protinus hic resiliat amice lector, negotij difficultate, ceu claua repulsus. Si non desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore pœnē negotio tres hæ linguæ discētur, quā hodie discitur unius semilinguæ miseranda balbuties, nimirum ob præptorum, tum inscitiam, tum inopiam. Atque hoc sanē nomine, par est, ut clarissimi uiri Hieronymi Bullidij, quondā præ-

Disciplinæ ad theologia necessariæ.

Tres linguæ.

Augustin

Hieronymus Bullidius.

a s positi

positi Arienſis memoria ſacroſancta ſit, cum omnibus honeſtarum diſciplinarū ſtudioſis, tum præcipue Theologiæ can didatis, qui fraudatis etiam hæredibus, ingentem pecuniarum uim in hūc uſum legato reliquit, ut honeſto ſalario para rentur, qui Louanij tres linguas profite rentur, cuius laudis non minima portio debetur & huius germano, Aegidio Buſ lidio, q̄ ſic fauet fratris teſtamēto, im po ſic literis, ipſe literatiſſimus, ut malit eam pecuniā iuuandis ſtudioſis omnium, quā ſuis ſcrinijs augendis dicatam. Ex emplum hoc pulcherrimum gnauiter æ mulatur uir omnium ſæculorum memo ria dignus, Stephanus Poncherius, epi ſcopus Pariſienſis, undique præmijs am pliſſimis euocans, qui linguas doceant. Neq̄ flagitat Aurelius Auguſtinus, ut in Hebræis, Græciſq̄ literis uſq̄ ad eloquē tiæ miraculum proueharis, quod admo dum paucis contingit, & in Romano ſer mone, ſatis eſt, ſi ad mundiciem & elegā tiam, hoc eſt, mediocritatē aliquam pro grediare, quod ſufficiat ad iudicandum. Nam (ut omneis cæteras humanas diſci plinas

Aegidius
Bullidius.

Stephanus
Poncherius.

Medio
cris per
tia lingua
rum.

plinas negligamus) nulla ratione fieri potest, ut intelligas quod ſcriptum eſt, ſi ſermonis, quo ſcriptū eſt, fueris igna rus, niſi forte malumus otioſi, quicq̄ hoc eſt muneris, cum apoſtoliſ e cæliſ expectare. Neq̄ enim audiendos arbi tror iſtos quosdam, qui cum in ſophiſti cis tricis, & illiteratis literis uſq̄ ad de crepitā ætatē cōputreſcant, dicere ſo lent. Mihi ſatis eſt Hieronymi trāſlatio. Sic enim potiſſimū reſpondent hi, qui ne latine quidem ſcire curant, ut hiſ etiā fruſtra uerterit Hieronymus. Cæterum ut ne dicam interim, plurimīs modis reſ ferre, e ſuiſ haurias fontibus aliquid, an e qualibuſcūq̄ lacuniſ. Quid quod quæ dam ob ſermonū idiōmata, ne poſſunt quidē ita tranſfundī in alienam linguā, ut eandem lucem, ut natiuā gratiam, ut parem obtineāt emphāſin? Quid quod quædam minutiora ſunt, quā ut omīno reddi poſſint? id quod paſſim queritur, clamitatque diuſ Hieronymus. Quid quod p̄ multa ab Hieronymo reſtituta, temporum iniuria interciderunt, uelut Euangelia ad Græcam ueritatē emen data,

Obiectio

Rationes
quare ne
ceſſariæ
linguæ.

Idiōmata
ſermonū

12 COMPEND. THEOLO.

Deprau-
tiocodicū

data, uelut obelorum, & asteriscorum no-
tulæ, ueluti prophetæ, commatis, colis
& periodis distincti. Quid quod scripto-
rum uel errore, uel temeritate sacri codi-
ces, tum olim uitiati sunt, tum hodie pas-
sim uitiantur. Quid quod Hieronymus unus
omnīa, nec restituit, nec potuit restituere.
Quid si idem quædam perperā uel emen-
dauit, uel trāstulit. Aufer mihi hic illa tra-
gica, o cælum, o terra. Liceat uera loqui,
quamlibet uir pius, quamlibet eruditus,
homo erat, & falli potuit, & fallere. Mul-
ta, ut opinor, illum fugerunt, multa fefel-
lerunt. Postremo, quid quod nec ea com-
mētaria, quibus Hieronymus ea restituit,
satis intelligunt, si linguas, quarum testimo-
nijs nititur, prorsus ignores. Quod si se-
mel sufficebat Hieronymiana trāslatio,
quorsum tandem attinebat, cauēri ponti-
ficum decretis, ut ueteris instrumenti ue-
ritas ab Hebræis uoluminibus, noui fi-
des e Græcorum fontibus peteretur. Quod
ipsum nō uno in loco præcipit Augusti-
nus. Denique si hæc qua uulgo utimur, sa-
tis erat, quod postea factum est, ut tot manife-
starijs ac pudēdis erratis lapsi sint primi
nominis

PER ERASMV M ROT. 13

nominis Theologi. Id quod aptius est,
quā ut uel negari, uel dissimulari possit.
In quibus est & Augustinus inter antiq̃s
præcipuus, & ipse neotericorū oīm, mea
sententia, diligentissimus Thomas Aqi-
nas, quem mihi parum propitiū esse ue-
lim, si aut mentior, aut contumeliæ caus-
sa hæc dico. Ne quid interim loquar de
cæteris, cum hoc haud quaquam confe-
rendis, meo quidem iudicio. Quod si cu-
ius ætas iam ad hoc præterijt, is, quod est
uiri prudentis, suam sortem boni consul-
lat, & quantum potest, aliena fulciatur in-
dustria, modo ne bonæ spei iuuenibus,
quibus hæc potissimum scribuntur ob-
strepant. Quanquam ego profecto, ne se-
nibus quidem fuerim autor desperandi,
quandoquidem quattuor nominatim re-
censere possim, mihi familiariter notos,
uiros iam libris etiā editis celebres, quo-
rum unus duodequingenta natus an-
nos, nemo non maior XL. prima Græ-
ci sermonis elementa sit aggressus. Por-
ro quod profecerint, ipsi suis testantur mo-
nimētis. Quod si Catonis exēplum leui-
ter nos mouet, ipse diuus Augustinus iā
episco-

Thomas
Aquinas
laudatus.

Nec senis
bus despe-
randæ lin-
guæ.

Cato se-
nex Græ-
cæ didicit

14. COMPEND. THEOLO.

Augustinus. Rodolphus Agricola. episcopus, iam senescens, ad græcas literas puero degustatas quidem, sed fastiditas, reuersus est. Rodolphus Agricola, unicum Germaniæ nostræ lumen, & ornamentum, annū egressus XL. Hebræas literas discere nec erubuit, uir in re literaria tantus, nec desperauit homo natu tam grandis. Nam Græcas adolescens imbiberat. Ipse iam LIII. ingressus annum, ad Hebraicas literas olim utcunq; degustatas, cum licet recurro. Nihil est enim quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperarit, modo impense uelit. Et ad hoc, ut dixi, negotiū, qualiscunq; mediocritas satis est, dū ea sanè absit à temeritate, quæ ferè solet hoc audacius pronūtiare, quo minus exacte diiudicat. Felicius quidem hac in parte iuuentus, at in terim non desperandi sunt senes. Illa plus spei de se præbet, at huic nonnunquā ardor animi præstat, quod alijs nō præstat ætatis uigor. Porro sententiā Hilarij, & Augustini, qui putant in ueteris instrumenti libris nihil requirendum ultra septuaginta translationem, satis in epistolis, ac præfationibus ipse refellit Hieronymus

PER ERASMV M ROT. II

nymus, & si non refellisset ille, satis refellebat insignis ille lapsus Hilarij, in dictione Osanna, diuo quoque Ambrosio ad eundem impingente lapidem. Sed more hominum fit, ut tantum quisque probet, quantum se assequi posse confidat. Ad interpretationem septuaginta uetus testamentum contulit Augustinus, multo magis idem facturus ad Hebraicam ueritatē, si literas eas tenuisset. Porro si ra-
Post linguas quæ discenda.
Alba idoles.
Pro re uera.
et in appra.
ra quædam felicitas, & alba, quod dici solet, indoles, insignem Theologum polliceri uidebitur, haud mihi displicet, qd in libris de doctrina Christiana placuit Augustino, ut cauti, ac moderate degustatis elegantijs disciplinis per ætatem, instituatur ac præparetur, nempe dialectica, rhetorica, arithmetica, musica, cum primis autem rerum naturalium cognitione, uelut syderum, animalium, arborū, gemmarū, ad hæc locorū, præsertim eorū, quos diuinæ literæ cōmemorant. Fit enim ut agnitis ex Cosmographiæ regionibus, cogitatione sequamur narrationem obambulantem, & omnino non sine uoluptate, uelut unā circū-

Post lin-
guas quæ
discenda.

Alba idoles.

Pro re uera.
et in appra.

Dialecti-
ca.

Rhetori-
ca.

Arithme-
tica.

Musica.

Physica.

Cosmo-
graphia.

circūferamur, ut rem spectare uideamur, non legere. Simulq; non paulo tenacius hærent, quæ sic legeris. Neque uero raro locorū uocabula suis libris, ceu lumina quæpiam, interijciunt Prophetæ, quorū allegoriam si quis tractare conetur, nec tuto, nec feliciter id fecerit, si locorum situm ignoret. Iam si gentium, apud quas res gesta narratur, siue ad quas scribunt apostoli, non situ modo, uerū etiam originem, mores, instituta, cultū, ingenium ex historicorum literis didicerimus, dictu mirum quantum lucis, & ut ita dicā, uitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabunda, mortuæque sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium pœnæ rerum ignorantur uocabula, adeo ut nonnunquā uel impudenter addiuinantes, uel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, *Υελοιοι* ex gemma piscem, ex citharedo fluuium, ex oppido fruticem, ex sydere auem, ex brachica brachæ. Abūde doctum uidetur istis, si tantum adiecerint, Est nomē gemmæ, aut est species arboris, aut est genus animalis, aut si quid aliud mauis. At qui non

non raro ex ipsa rei proprietate pēdet intellectus mysterij. Quod euidentius declarat Augustinus libro de doctrina Christiana secundo, capite decimo sexto, exemplis aliquot in eam rem arguendam adductis. Porro quidā sola dialectica freti, satis instructos sese putāt, ut quauis de re differant. Et probat quidem Augustinus si quis cōnexionum rationes teneat, modo absit peculiaris huic arti morbus peritinax contētio, ac libido rixandi. Sed obsecro te, quid diuides aut finies, aut quid colliges, si rerū, de quibus differitur uim ac naturam ignores? Quid profuerit tibi cōcinnasse syllogismum in Celarent aut Baroco, de crocodilo disputans, si nescias quod arboris aut animalis genus sit crocodilus? Neq; uero hæc tā discunt ex octo libris naturalium Aristotelis, qui soli nunc traduntur in scholis, quàm ex eruditissimis eiusdem commentarijs de animalibus, ex libris meteorologicis, ex problematis, ex Theophrasti libris de plantis, uentis, ac gemmis, ex Plinio, ex Macrobio & Athenæo, ex Dioscoride, ex Senecæ naturalibus, alijsq; hoc genus

Dialectica sola non sufficit ad disputandum.

Vnde discitur physice

b scri-

Poetæ

Oppia-
nus.

Nicander

Malas eti-
am artes
conuenit
non igno-
rare.

Eusebius

scriptoribus, etiam si non mediocriter ad hanc eruditionis partem conducunt Poëta, apud quos frequens huiusmodi rerū descriptio, uelut apud Lucanum, quanta descriptio uenenorū; Oppianus uero etiam ex professo de piscium, ac ferarum naturis prodidit. Nicāder de noxiis bestiis. Sunt quædam artes, quas Augustinus inter superstitiosas & improbatas recenset, e quarum ritibus quædā narrationes ducuntur in sacris literis. Profuerit igitur & harum superstitiosas observationes non ignorare, quam ad rem potissimum conferet lectio Poëtarum, subinde magicas ineptias depingētium. Conferrent & Senecæ libri de superstitioso deorum cultu, si modo extarent, quos Augustinus selegisse testatur. Et sunt quidā, aut fuere potius, qui sua industria Christianorū otio consuluerunt in hac parte, explicatis uocabulis, ac naturis earum rerū duntaxat, quarum in diuinis libris habetur mētio, quorum de numero fuit Eusebius Cæsariensis Episcopus. Et extant hodie quoque in hoc genere nonnulla monumēta, partim Hieronymi titulo, sed, ut apparet cōfusa

fusa mutilaq;. Tametsi nec ista legimus plerique, sed si qua uox ignota, seu peregrinæ linguæ inciderit, tripodis uice nobis est Ebrardus Græcista, aut confusissimus ille libellus de nomibus Hebraicis, quibusdam ad omnia satis est unus Catholicon, aut hoc eruditior Isidorus. Nec illud, opinor, inutile fuerit, si Theologiæ destinatus adolescens, diligenter exerceatur in schematis, ac tropis grāmaticorū rhetorumq;, quæ nō magno negotio ediscuntur, etiam præludat in fabulis ad allegoriam explicandis, præsertim ijs, quæ ad mores bonos ptinēt. Veluti si Tantalī fabulā accōmodes ad diuitē incubātem & inhiantē opibus suis, nec tamen fruentē, Si Phaëtōtis, ad periculosa temeritatē suscipiētis magistratum, qui magistratui gerendo non sit idoneus. Idem fiat in apologis, in similibus, de quibus à nobis nō nihil est proditum. Tum in his præcipue partibus rhetorices, quæ tractant de statibus, de ppositōibus, de pbatōibus, de amplificationibus, de qbus accuratissime tractat Fabius, deq; gemis affectibus, alteris q̄s ἡδὴ uocāt, mitiorib⁹, alteris acriorib⁹, b ij quos

Catholicon.
Isidorus.Figuræ
grāmaticæ.
Progymnasmata
Theologici futuri.

quos $\pi\alpha\theta\eta$ dicunt, de quibus nemo diligenter scripsit Aristotele, quod harū rerum peritia maiorē in modū faciat ad iudiciū, quāres in omī studiorum genere ualeat plurimū. Et quoniam professio Theologica magis cōstat affectibus, quā argutijs, quas in Ethnicis quoq; Philosophis ipsi rident Ethnicī, Paulus in Christiano detestatur, idq; non uno in loco, conueniet non segniter per atātē in hoc genere exerceri, quo postea dexterius in Theologicis allegorijs, locisq; communibus tractādīs uersari possit. In illis felicissimus est Origenes, ī his creberrimus est Chrysostomus. Hoc nī fallor, uidebat Augustinus, cum Licentiū suū ad suas musas, à quibus iam parabat desciscere, reuerti iubet, quod eiusmodi studia, ad ceteras item literas seriasq; disciplinas reddant ingenium uegetius ac succulentius. Alioquin si quis tantum infantibus illis, & anxijis, ieiuniisque præceptiunculis imbuatur, puta dialectices, aut uerius, ut nūc ferē traditur, sophistices, quā ipsā tamen cotidie nouis & commentitijs difficultatibus, aliam atq; aliam reddūt, sit, ut

Licentius
Augusti-
ni.

ut ad cōtentionem quidem inuictus euadat. Cæterum in tractandis diuinis literis, in sacris concionibus, deum immortalē, quā uidemus istos iacere, fringere, immo quā nō uiuere, quorum præcipuæ partes erāt, animos inflammare. Cuius rei si quis exemplum requirat, legat Origenis homiliā, de Abraham iussu filiū immolare, in quo typus & exemplar ob oculos ponitur, fidei robur, omnibus humanis affectibus esse potentius. At operæ pretium sit, singulis pensitatis spectare, quibus & quot machinis tentatio, patris animum impetat, ac repetat, Tolle, inquit, filiū tuum. Cuius parentis animum non labefactaret filij nomē? Sed ut ualidior esset hic aries, addit, charissimum. Nec hoc cōtentus, adiecit, quē diligis. Satis hac uideri poterāt, ad quod libet humanum pectus expugnandum. Additum dulcissimum paternis affectibus filij uocabulum, Isaac, in quo refricatur & promissi diuini memoria, à quo audierat, In Isaac uocabitur tibi semen, & in Isaac erunt tibi repromissiones. Optabat posteritatem uir optimus, nec erat huius

In præcipuo Theologiae munere frigerent.
Abraam tentatus apud Origenem

Gen. 22.

Tolle filiū tuum.

Chariss.

q. diligis.

Isaac.

b in ulla

*officiis hinc
holandus
p. 17. m. 10.*
 ulla spes reliqua occiso eo, per quem unū
 uentura erat posteritas. Et tamen hunc
 non simpliciter iubet occidi, sed imperat
 immolari, ut inter apparandū identidem
 cruciet senis animū affectus pietatis. Mul-
 ta grauiāq; tentationis pondera. Super
 hec omnia iubetur mōtem excelsū con-
 scendere; ad quem tertio demum die per-
 uentum est, ut diu uariis cogitationibus
 parentis animus quateretur, hinc sollici-
 tante affectu humano, hinc urgente iussu
 diuino. Iam cū inter eundem puer lignis,
 quibus exurendus putabatur, onustus,
 parentem, ignem gestantem & gladium,
 appellās dicit, Pater mi. Atq; is respōdet,
 Quid uis fili? Quanto ariete charitatis ar-
 bitramur pulsātū senis animū? Cui uero
 non commoueat miserationis affectum,
 pueri patri obsequentis simplicitas, cum
 ait, En ignis & ligna, sed ubi uictima?
 Tot modis sollicitata fides Abrahæ, iam
 mihi uide, quo robore, quāq; constantia
 iussa peragit. Non responsat deo, non ex-
 postulat de fide promissi, nō deplorat or-
 bitatem suam apud amicos & cognatos,
 quibus rebus utcūq; leniri solet dolor. Lo-
 co procul

co procul conspecto iubet residere famu-
 los, ne quis iussa peragēti obfisteret, filiū
 onerat lignis, ipse struē in altari collocat,
 ipse filiū alligat, & lignis mactādum atq;
 adolendum imponit, reducto brachio ui-
 brat ensē, filiū unicum omnē posteri-
 tatis adamatā spem, iugulaturus, nī subi-
 to uox angelica senis dextrā inhibuisset.
 Hæc copiosius, & elegantius ab Origene
 differuntur, haud scio maiore ne uolupta-
 te lectoris, an fructu, cum tātum interim
 in historico sensu uersetur, nec aliud agat
 in diuinis libris, quā Donatus egit in co-
 mediis Terentianis, dum poetæ consiliū
 aperit. An eadem uisurus erat, qui politi-
 ores literas nunquā attigisset? Qui uix
 degustatis grāmaticæ præceptis, idq; ex
 autoribus male grammaticis, mox ad spi-
 nosas argutias, & ieiunas quæstionum
 anxietates raptus, in his consenuit. Pos-
 sem exemplis innumeris declarare, quā
 frigide, ne dicam ridicule, ineptiant qui-
 dam, quoties est encomio celebrādus di-
uus aliquis, aut hymno, alioque scripti ge-
nere utēdū, quod splēdorē, & affectū de-
siderat. Huiusmōi Theologis debemus
 b iij hymnos

*Cantica
q̄ vulgus
sequētiās
appellat,
apud do-
ctos risu
dignissimā*

Veteres
Theolo-
gi cū recē-
tioribus
collati.

hymnos quosdam, & cantica, quas vul-
gus sequētiās appellat, quæ nemo do-
ctus uel absq; risu, uel absq; nausea legat.
Verum in præsentia, non hoc nobis agi-
tur, ut cuiusquā incitiam traducamus,
sed ut ad optimam studiū rationem inui-
temus adoleſcētes. Tantum illud dicam
in genere, si quis huius rei promptū ali-
quod argumētum requirat, ueteres illos
Theologos, Originem, Basilium, Chry-
sostomum, Hieronymum, cum hisce re-
centioribus componat, conferatque, ui-
debit illuc aureum quoddam ire flumen,
hic tennes quosdā riuulos, eosq; nec pu-
ros admodū, nec suo fonti respondentes.
Illic uelut in felicissimis hortis affatim, tū
oblectaberis, tū expleberis, dū hic inter
spineta sterilia dilaceraris, ac torqueris.
Illic maiestatis plena omnia, hic adeo ni-
hil splēdidum, ut pleraq; sordida, parūq;
digna dignitate Theologica. Quod si di-
utius immorādum sit prophanis literis,
equidem id fieri malim, in ijs, quæ ppius
affines sunt arcanis libris. Neq; uero me-
clām est, quanto supercilio quidam con-
temnant poētice, ceu rem plusquā pue-
rilem

rilem, quanto rhetorice, quanto bonas,
ut uocant, & sunt, literas omneis. Atta-
men hæ quālibet istis fastiditæ literæ, in-
signes illos dedere Theologos, quos nūc
procliuus est negligere, quā uel intel-
ligere, uel imitari. Cuius rei si quis sibi fi-
dem fieri postulet, dispiciat quā multis
hoc quicquid est poētice seu grāmaticæ,
ut aiunt, facultatis æmulari conatis, non
successerit. A nominibus tēpero, ne quē
offendam. Poētice figuris, ac tropis sca-
tent undique prophetarū literæ, Parabo-
lis omnia pœnē conuestiuit Christus, id
quod poētis est peculiare. Neq; puerilis
operæ putauit Augustinus, i propheticis
ac Paulinis literis, schemata rhetoræ, & or-
ratiōis cēsuras ac circuitus indicare, in li-
bris de doctrina Chrīana, à grāmaticis, p-
nūtiatōis, & syntaxeos differentiā petere
Nō referā hic, qd immortalitate digni uiri,
Gregorius Nazīāzenus, Damascus, Pau-
linus, Iuuenus Christi mysteria poētice
carminibus tractarint. Ipse Paulus Apo-
stolus non semel abutitur poëtarum testi-
monijs. Vbi tandem in his literis, quod
Aristotelem, quālibet argutū, aut erudi-
tum,

Bona lra

Pauci po-
etice asse-
quantur.

b , tum,

tum, quod impiū Auerroē referat. Vbi
 primarum & secundarum intentionum,
 Vbi formarum syllogisticarum, ubi for-
 malitatum, aut quidditatum, aut etiam ec-
 ceitatum ulla mentio, quibus apud istos
 differta sunt omnia. An ideo parū argu-
 te differunt, quod non in conclusiones &
 corollaria dissecant omnia, quod nō pri-
 us dicant, quid dicturi sint, quā dicāt,
 ac rursus admoneāt sibi dictū esse, quod
 aliquoties dictū non est: quod nō sermo-
 nem omnē uerbatim pene cōcisum, cons-
 truncant. Hæc pars diuiditur in tres. Pri-
 ma rursus in quattuor, atq; harū singulæ
 in ternas. Prima ibi. Secūda ibi. Hæc de-
 mū nobis eruditā uidentur, quæ sunt fris-
 gidissima, & his a pueris assueti, nihil in-
 telligimus, nisi quod ad eum modum sit
 frustulatim discerptum. In cæteris, p̄fissi-
 onibus pulcherrimū, ut est, habetur, si su-
 os quisque principes & autores referat,
 Vergilius expressit Homerum, Theocri-
 tum, & Hesiodum. Horatius Pindarū,
 & Anacreontem. Auicenna, Galenum.
 Cicero Demosthenē. Platonem Xeno-
 phon. Aristoteles, q̄ nihil nō tractauit, p̄
 diuersis

Imitatio
 auctorum

diuersis argumētis, diuersos. Aristotelē
 Theophrastus, Themistius & Auerroēs
 Cur soli nos ausi sumus a nostræ Philo-
 sophiæ principibus tota differendi ratio-
 ne desciscere? Quid enim tam dispar, ac
 discrepans a stilo prophetarum, Christi,
 & Apostolorum, quā hoc, quo qui Tho-
 mam ac Scotū sequuntur, nunc de rebus
 diuinis disputant. Augustinus sibi gratu-
 latur, quod quū uariis erroribus adhuc cir-
 cumferretur, in Platonem potissimū inci-
 derit, quod huius dogmata propius acce-
 dāt ad Christi doctrinā. Et a finitimis, con-
 gnatisq; procliuior est trāsitus. Neq; ue-
 ro hæc eo dixerim, quod damnē ea studi-
 a, quæ nūc ferē uidemus in publicis scho-
 lis solēnia, modo sobrie casteq; tractētur
 neq; sola tamē. Cuiusmōi uero, citra phi-
 losophiā Aristotelicā nō audere Theolo-
 gū, p̄fiteri, sine grāmatica, sine rhetorica,
 sine oīs antiquæ ac politioris eruditōis
 cognitōe, uel antesignanū ordinis Theo-
 logici, p̄fiteri? Proinde cōplectantur illa,
 si uidet, pauci, q̄s æquus amauit Iuppis,
 ut uerbis utar Vergiliāis, et q̄bus uacat a
 liquā ætatis partē pdere. Nos plebeū &
 pro-

18 COMPEND. THEOLO.

properatē instituiimus Theologiæ tyronē. Tamen si uringenue, quod sentio, dicam, mihi parum tutum uidetur, ad Theologiā destinato, in prophanis studiis, præsertim alienioribus cōsenescere. Fit enim ut qui palatum ac linguā multo absynthio habent infectam, iis quicquid deinde biberint aut ederint, absynthium sapiat, & qui diutius in sole uersati sunt, iis deinde quicquid uiderint, eo sese offerat colore, quē ipsi secum in oculis glaucomate uitiat, circumferunt. Ita qui bonam uitæ partē in Bartholis ac Baldis, in Auerroibus & Durandis, in sophisticis cauillationibus posuerunt, iis diuinæ literæ non sapiunt, id quod sunt, sed quod illi secum adferūt. Etenim ut elegans est fortassis in tractatione diuinarum litterarum, non nihil uelut ab exoticis illis opibus obiter aspergere, ita uehementer absurdum uidetur, cum rem tractes ab omni sapientia mundana longe diuersissimā, nihil crepare, nisi Pythagoram, Platonē, Aristotelem, Auerroen, & his prophaniores autores ad horū opiniones, uelut ad oracula obstupescere. An nō istud est Christi

Simile.

PER ERASMV ROT. 19

Christi cælestem philosophiā, non condire, sed prorsus aliam reddere? Taxatur Chrysippus qd totas Tragœdias in eius cōmentariis, quos de logicis conscripsit, reperire licuerit. Quo iustius nos taxaerit aliquis, si uideat plus quā totū Aristotelem in Theologorum cōmentariis inueniri? Quod si quis clamabit, absq; ex acta horum cognitione nō esse Theologum, equidem consolabor me ipsum tot insignium uiroꝝ exēplis, Chrysostomi, Cypriani, Hieronymi, Ambrosij, Augustini, Clemētis, cum quibus rhetorculus esse malim, quā cum quibusdam, qui sibi plus quā homines uidentur, Theologus. Deniq; cōsolabor me ipsum exēplo Petri ac Pauli, qui ista nō solum non calluerūt, uerum etiam damnant aliquoties. Certe constat nusquam usos esse. Quædam didicisse oportet, non discere, ut inquit Seneca. At quale spectaculū est octogenarium Theologū nihil aliud, quā in scholis dialecticā, ac philosophicā, uel docere, uel decertare palestram? Hic sine fine garrire, ad prædicandum Christi euangeliū elinguem? Et ad extremū usq; uitæ, nihil aliud

Chrysippus notatus.

Veteres Theologi ferè rhetores erant.

Præcipu-
us Theo-
logorum
scopus

aliud quàm disputare? Qui fere bellicæ parant, iis potissimū exercentur, quæ ad uictoriā certissime conducunt. Aliptæ futurum athletā, iam tū à puero delectū, fingunt ac formant in futura certamina, & ad scopū suū omnia destināt. At præcipu-
us Theologorū scopus est, sapienter enar-
rare diuinas literas, de fide, non de friuo-
lis quæstionibus rationē reddere, de pie-
tate grauiter atq; efficaciter disserere, la-
chrymas excutere, ad cælestia inflāmare
animos. Ad hæc iam inde, à studiorū ini-
tio præludat futurus Theologus, potius
quàm in alienis literis consenescat. Illud
mea sententiā magis ad rem pertinuerit,
ut tyrunculo nostro dogmata tradantur,
in summā, ac compendium redacta, idq;
potissimū ex Euangelicis fontibus, mox
Apostolorū literis, ut ubiq; certos habe-
at scopos, ad quos ea quæ legīt conferat,
uelut illa, ut exempli causa paucula notē.
Christum cælestem doctore, nouū quē-
dam populum in terris instituisse, qui to-
tus e cælo penderet, & om̃ibus huius mū-
di præsidii diffusus, alio quodam modo
diues esset, alio sapiens, alio nobilis, alio
potens,

Summa
doctrinæ
Chr̃ianæ

potens, alio felix, quique contēptu rerū
omnium, quas uulgus admiratur, felici-
tatem cōsequeretur, qui nesciret liuorē,
aut inuidentiā, nimirum oculo simpli-
ci, qui nesciret spurcam libidinē, utpo-
te sponte sua castratus, angelorū uitam
in carne meditans, qui nesciret diuortiu,
quippe nihil non malorū uel ferens, uel
emendans, qui nesciret iusiurandum, ut
q nec diffideret cuiquā, nec falleret quen-
quā, nesciret pecuniæ studiū, ut cuius
thesaurus in cælis esset repositus, non ti-
tillaretur inani gloria, ut q ad unius Chri-
sti gloriam referret omnia, nesciret ambi-
tionē, utpote q quo maior esset, hoc ma-
gis sese ppter Christum submitteret om̃i-
bus. Qui nesciret, ne laceffit quidē, uel
irasci, uel maledicere, nedū ulcisci, qppe
qui & de male merētibus benemereri stu-
deret, Qui ea morē esset innocētia, ut uel
ab Ethnicis cōprobarent, q ad infātorū
puritatē, ac simplicitatē, ueluti renatus
esset, q uolucrū ac liliorū ritu in diē uiues-
ret, Inter q̃s sūma esset cōcordia, nec alia
prorsus, quā mēbroꝝ corporis inf̃ ipsa,
inf̃ q̃s mutua charitas om̃ia faceret cōia,
ut siue

Ex contē-
ptu felici-
tas.
Liūor.

Pudicitia

Iusiurans-
dum.
Auaritia:

Cenodos-
xia,
Ambitio

Vltio.

Innocētia
Siplicitas

Concor-
dia.
Charitas

Charitas ut siue quid esset boni, succurreretur cui deesset, siue mali quippiā, aut tolleretur, aut certe leniretur officio. Qui doctore spiritu caelesti sic saperet, qui ad exēplū Christi sic uiueret, ut sal, ut lux esset orbis ut ciuitas esset in edito sita, omnibusque undique conspicua, Qui quicquid posset, id omnibus iuuandis posset, Cui uisita hæc uilis esset, mors optanda, immortalitatis desyderio, qui nec tyrānidem timeret, nec mortem, nec ipsum denique sata nam, unius Christi præsidio fretus, qui modis omnibus sic ageret, ut ad extremū illum diem semper esset uelut accitū ac paratus. Hunc esse scopum à Christo positum, quo omnia Christianorum sint referenda, licet interim tolerandi, fouendique sint imbecilles, donec proficiant. Hæc sunt autoris nostri dogmata noua, quæ nulla philosophorum familia tradidit, hoc erat uinū nouū, nō cōmittendū, nisi nouis utribus. Hæc sunt per quæ renascimur è supernis, unde & Paulus nouam creaturā appellat, quisquis in Christo est. Peripatetici tenent Aristotelis placita, Platonici Platonis decreta. Epicurei tenēt

Exemplū
uitæ.

Mort, cō
tempus.

Infirmi
fouendi,
non alie
nandi.

tenēt Epicuri scita, multo magis cōuenit nos tanti autoris tenere dogmata. Sed in his pro rerū, & hominum uarietate non nulla differētia est. Quædā planē uetat, quod genus sunt illa, ne sint inter nos diuortia, ne sit liuor, ne sit ambitio, ne studium pecuniæ, ne uindicta, ne suspicio, ne obrectatio, quos omneis affectus, quāto studio, quātoq; consilio eximendos curarēt ex animis suorum discipulorū, mox aliquāto copiosius indicabimus. Quædam planē præcipit omnibus, quod genus est, de mutua charitate, de condonandis fratrum erratis, de tollenda sua cuiq; cruce, quod si recuses, non agnoscit Christus discipulum, de mansuetudine, cum ait Matthæi cap. xi. Discite a me, qd mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris, De fide, quam ubiq; requirit, de beneficentia in omnes, aliisq; his consimilibus. Quædā ita commendat, ut tamen nō exigat, præmio sollicitans, qui possint assequi, non pœnam cōminans, si nequeāt. Siquidē Matthæi capite decimonono, beatos pronuntiat eunuchos, qui seipsos executerūt, & eui-

4870

Apte ueti
ta à Chro

Præcepta

Non exas
cta.

c rarunt

rarunt propter regnum dei. Nō dicit infelices, qui legitimū matrimoniū caste purēq; colūt. Fortassis huc ptinet, quod iuueni dicit, Si uis perfectus esse, uade uende omīa quæ possides, & ueni sequere. Nam mihi potius uidetur, ad uniuersos Christianos ptinere, quorū nemo nō debet esse hoc animo, ut si qd eiusmodi postularit Christi gloria, cuncta libenter sit p derelictis habiturus. Nam perfecti nomine Christianū designat. Erat ille probus Iudæus, supererat, ut Christi discipulus factus, perfecta iam sequeretur. Nihil in rebus humanis uere pfectum, uerum in suo cuiq; statu perfectionis studium adesse debet. Quædam cōtemnit

Contempra.

Christus ac uelut indigna se reijcit, uelut cum Luce cap. xij. inuitatus ad diuidendam hæreditatē, Homo, inquit, quis me constituit iudicē aut diuisorem sup uos?

Diffimulata.

Quædam uelut dissimulat, tanquā ad se non ptineant, aut tanquā ad ea sit indifferēs, quod genus, cū apud Matthæū cap. xviij. Petrū interrogat, utri deberent tributū regibus, filiij, an alienigenæ, uelut earum rex imperitus ac rudis, ut quæ ad

huius

huius mūdi sordes ptinerēt. Ac perinde locutus quasi nō debeat, tamē dari iubet didrachmū, haud p omībus tamen, sed p se dūtaxat, ac Petro. Huius generis & illud, qd apud Matthæū cap. xxij. insidiose rogatus, num oporteret tributū pēdere Cæsari, lubet exhiberi numisma uelut ignotū, eo uiso, rogat cuius esset imago, & cuius inscriptio, tanquā id quoq; nesciret. Ac de tributo Cæsari reddendo, respondet nō sine ambiguitate, Date Cæsari quæ sunt Cæsaris, Si qd illi debet, soluite. Sed illud ad me magis ptinet admonere, ut detis deo, quæ dei sunt. Ad consilium modum adulterā in adulterio deprehensam, apud Ioannem euangelistā, nec damnat, nec tamen palam absoluit, sed admonet, ne iteret commissum, nolens hominum necessarijs legibus suum ius adimere, & tamen damnatiōis autor esse nolebat, qui uenerat seruandis omībus, quod quidem in ipso fuit. Rursus apud Lucam, renuntiantibus quibusdam, de Galilæis horrendo nouoq; affectis supplicio, quorū sanguinē Pilatus miscerat cum ipsorum sacrificijs, nec probat,

De censu.

supplicia

c ii

nec im-

Circūstā
tiæ faciūt
ad intelle
ctum.

nec improbat legum seueritatem, sed exemplo ad occasionem admonitionis abutitur. Putatis, inquit, qđ hi Galilæi prae omnibus Galilæis peccauerint, quia talia passi sunt? Non, dico uobis, sed nisi resipueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo, in quos incidit turris in Siloē, & occidit eos. Accedit hinc qđ lucis nō nihil ad intelligēdum scripturæ sensum, si perpendamus, nō modo quid dicatur, uerum etiam à quo dicatur, cui dicatur, quibus uerbis dicatur, quo tempore, qua occasiōe, quid præcedat, quid cōsequatur. Siquidem alius sermo decet Ioannē Baptistam, alius Christū. Aliud præcipitur rudī populo, aliud apostolis. Rursus aliud præcipitur apostolis adhuc rudibus, aliud formatis iam & institutis. Aliter respondetur insidiōse interrogantibus, aliter simplici animo sciscitantibus. Denique series ipsa narrationis altius reposita, sententiā aperit, aliās obscuram. Sæpenumero locorū collatio nodum explicat difficultatis, dū quod alibi dictum est tectius, alibi dilucidius refert. Et quoniam totus ferme Christi sermo figuris ac tropis

tropis obliquus est, diligēter odorabitur Theologiæ candidatus, quam sustineat personam is qui loquitur, capitis an membrorū, pastoris an gregis. Siquidē Christus cum, in cruce patrem inclamās, ait, Deus meus, deus meus, quare deseruisti me? Longe à salute mea uerba delictorū meorum, non capitis, sed membrorū suo uoce loquitur, autore diuo Augusti-
no. Item dum mœret, dum angitur, dum poculum deprecatur, uidetur membrorum affectum in se trāstulisse. Rursus dū imminētibus satellitibus, ait, Si me queritis, finite hos abire, pastoris & episcopi personam agit, Apostoli gregis. Nam pastoris officium est, si quando ingruat persecutionis procella, pro gregis incolumitate suum caput obijcere periculis. Porro discipuli, dum metu territi diffugiunt, Petrus dum abiurat dominū, dum percutit gladio, gregis adhuc infirmī, & in spem meliorum cōfouendi personam sustinet. At dum flagellis concinnatis negotiatorum turbam profligat ē templo, summi pastoris agit parteis. Nōnunquā ex alieno loquitur affectu, ueluti cum Ca-

Persona
loquētis.

Membrorū

Pastoris.

Gregis in
firmi.

Sūmi pōs
tificis.

nanæ improbius interpellanti, respon-
 det. Non est bonum, sumere panem filio-
 rum, & obijcere canibus, Iudæorum uo-
 celoquitur, qui se solos hominū sanctos
 esse ducebant, Cananæos, Samaritanos,
 ac reliquas prophanas nationes pro im-
 puris & canibus habebant, cū apud Chri-
 stum non fnerit ullum gentis discrimen,
 nisi pro temporis dispensatione. Nouerat
 eius mulieris animū, Iudæorū fidei præ-
 ferendum esse, uerum id uoluit infigere
 suæ gentis animis, regni cælorū fore par-
 ticipes, qui quacunq; origine per fidem
 in hoc irrupissent. Rursum cum suos in-
 terrogat, Vos quem me esse dicitis? Capi-
 tis personam agit, Petrus totius populi
 Christiani uoce & uice respondet, Tu es
 Christus filius dei uiui. Nullus em̄ est in
 corpore Chri, à quo nō exigat ista cōfes-
 sio, Tu es Chrs filius dei uiui. Consimili-
 ter qd Petro dicitur, Tu es Petrus, & sup
 hanc petrā ædificabo ecclesiā meā, & tibi
 dabo clauēs regni cælōr, ad uniuersum
 populi Christiani corpus ptinet. Ediuer-
 so cū Petro ter amorē pfesso, dicit, Pasce
 agnos meos, Chrs sumi pastoris, hoc est,
 capitis

capit' uices sustinet, Petrus cuiusuis epi-
 scopi typū gerit, cui non cōmittit̄ grex, Episcopi.
 p q mortuus est Chrs, nisi uehementer a-
 manti Chrm, nec usquā spectanti, nisi ad
 hui' gloriā. Neq; uero dictū est, rege, aut
 subige oues, sed pasce, neq; dictum est os
 ues tuas, sed, meas. Alieni gregis pastor
 es, non dominus, uideūt oues bona fide
 annūeres, tibi creditas. Itidem Paulus in
 epistolæ ad Romanos cap. vii. cum mul-
 ta questus de carne sua spiriui rebellan-
 te, tandē exclamat, Infelix ego homo, q's
 me liberabit de corpore mortis hui' nō
 sua uoce loqitur, ut opinor, sed alterius cu-
 iuspiā adhuc imbecillis, & q cupiditati-
 bus suis etiānum impar esset. Quanquā
 aut̄ psonarū obseruata ratio plurimū ha-
 bet momēti in ueteris instrumēti literis,
 uelut in pphetis, in psalmis, in cātico cāti-
 corū, tamē frequent̄ & in nouo testamē-
 to locū habet, præserti in Paulinis eplis.
 Quædā autē ita pponūtur, ut ad omneis
 quidē ptineant, at nō citra discrimen, qd
 genus est, qd cū Apostolis loquēs dicit,
 Vos estis sal terræ, uos estis lux mūdi, sic
 ad omes Chri religionē pfitentes ptinet,
 c iiii ut præ-

Peccato-
ris.

Gradus.

ut præcipue tamen ad episcopos, ac magistratus. Item cum ait, Estote perfecti, si cut & pater uester cælestis perfectus est, omnibus suis ostendit, quo sit enitendū, quanquā id maxime præstādum ijs, qui præfunt ecclesiæ Christi. Vt psonarum igitur, sic & temporū obseruata uarietas,

Tempo-
rū ratio.

obscuritatem discutit in arcanis literis. Neq; enim quicquid Iudæis, uel imperatum est, uel interdictum, uel permissum, ad Christianorum uitam est accommodandum. Non quod in ueteris instrumēti libris quicquā sit, quod ad nos nō pertineat, sed quod pleraq; pro tēpore tradita, ad typum, & adumbrationem futurorū, pñiciosa sint, nisi trahantur ad allegoriā, ueluti circūcisio, sabbata, delectus ciborum, uictimæ, odium inimici, bella, turba uxorum, aliaq; his cōsimilia, quæ tanquam umbræ, ad coruscantem Euangelij lucem prorsus euanuerunt. Verū quis in hisce uel simpliciter ad nostros mores accommodandis, uel p allegoriā explicandis, habendus sit delectus, quoniā Augustinus satis copiose disserit in libris de doctrina Christiana, non est consilium hic psequi.

persequi. Primum igitur tempus esto, si uidet, qd Christi præcessit ætatem. Proxi-
mum, cum nondum quidem exorta, sed
tamen aduentante iam & imminente euāgelij luce, superioris legis tenebræ rescerent, ueluti cum nondū exorto sole, sed ad exortum properante, cælū sensim albescit. Tum satis adhuc erat, Ioānis baptismo tingi, ad superioris uitæ pœnitentiam inuitari. Satis erat admonitos esse publicanos, ne quid exigèrent, præter id quod illis constitutum esset. Satis erat admonitos esse milites, ne cui uim facerent, ne quem deprædarentur, sed contenti essent suis stipēdijs. Non, quod ista bonos facerēt, aut Christianos, sed quod minus malos redderēt, ac mox successuræ Christi prædicationi præpararent. Neq; enim usquā Ioannes docuit, non esse iurandū, non esse repudiandam uxorem, tollendā crucem, benemerendum de inimico. Ista quæ proprie Christianos facerēt, Christo seruabātur. Fortassis ad hoc tempus pertinet, prima discipulorum prædication, cū iubetur exemplo Ioannis ad pœnitentiā prouocare, regni cælorū uiciniam denū-

Tempus.
Primum.
Secūdum

c s tiare,

Tempus
tertium.

tiare, de Christo filere. Et haud scio, an baptismus, quo tum baptizabāt, huiusmodi fuerit. Nam tum quoque baptizabant apostoli, cum Christus ipse, teste Ioāne, neminem baptizaret. Nec omnino proditum est canonicis literis, quenquam à Christo baptizatū fuisse. Tertium esto, si libet, Christo tam late miraculis, ac doctrina clarescente terrarū orbi, cū sic euāgelica doctrina proferretur, ut tamen legis obseruatio non interdiceretur, quod tempus cōplectitur, & post datum spiritum sanctū, rudis adhuc & nascentis ecclesiae primordia. Videntur autē ad hoc quaedam peculiariter attinere, uelut oēs illae parabolae, de colonis uineae, qui domini filium occiderāt, de nuptiis, & excusantibus inuitatis. Item quae de supplicijs praedicatorum Christus praedicat, ac fortassis quae praecipit de tollenda cruce, de excutiendo pedum puluere, de nemine salutādo in uia, de fugiēdo à ciuitate in ciuitatem, de relinquiēdo patre ac matre & uxore, de beatitudine castrantiū se ppter regnū dei, de uandēdis possessionibus, ac renuntiando omnibus affectibus, de sub-

subinde mutādo loco, postremo quae de signis dicta sunt, eos qui crederent secuturis, alioqui Christiani nō essemus hodie, quos haec signa constat non esse secuta, licet ex superioribus illud ad nos pertinet, quod ubicūque inciderit necessitas, hoc animo iubeamur habere, quicquid habemus charū, ut parati simus ob Christi gloriā relinquere. Ad idem tēpus pertinet & illud, quod in Actis apostolorū per Iacobum ac Petrū decernitur, ut qui ex gentibus ad Christū sese cōtulissent, abstinerent à suffocato, a sanguine, quorū neutrum apud nos habetur nepharium. Siquidē datum est hoc inuicibili Iudaeorum pertinacia, quibus cōuenire non poterat cū incircuncisis, si nihil habuissent omnino iudaismi. Paulus praecipit, ut episcopi suas uxores ac liberos bene gubernēt, nūc & hypodiaconis ius habēdi uxores, indicitur. Paulus uult, uxore fidelē manere cū infideli marito, Augustinus diuersū sentit, et hodie secus iudicat ecclesia, Paulus nō uult, seruū Chrianiū ab heretico ethnico discedere, secus hodie decretū est. Sunt id genus alia permulta, quae p tēporum

44 COMPEND. THEOLO.

rum illorum usu instituta, post oblitterata sunt, aut mutata, ueluti de caeremonijs sacramentorū pleraq. Complura tum nō obseruata, quæ nūc iubemur obseruare, quod genus sūt dies festi, & fortassis hæc, qua nūc salubriter utimur, secreta admisso-
 rum confessio. Nam per uniuersum terrarum orbem propagata iam & constabillita Christi religione, quam imperatores armis suis nō persequiebantur, ut solebāt, sed tuebātur, nec deprædabātur opes ecclesiæ, sed accumulabant (sit enim hoc, si uidetur, quartum tempus) pro mutato rerum statu, nouæ leges sunt inductæ, quarum aliquot uiderentur cū Christi decretis pugnare, nisi distinctione temporum scripturas in concordia redigamus. Iam
 Quintū. quintū tempus facere licebit, ecclesiæ prolabentis ac degenerantis à pristino uigore Christiani spiritus. Ad quod opinor pertinere, quæ dicit dominus in euāgelio, qd abundante iniquitate, refrigescet charitas multorū. Ad hæc futuros, qui dicerent, ecce hic est Christus, ecce illic. Sed ne tanta temporum, personarum, ac rerū uarietas inuoluat lectorem, non abs re fuerit,

Tempus
Quartū.

Quintū.

PERERASMV ROT. 45

erit, uniuersum Christi populum in tres Circuli
 circulos diuidere, quorū omniū tamen tres.
 unicum sit centrū, Christus Iesus, ad cuius simplicissimā puritatem, p sua cuiq. uirili, enitendum est omib. Neq. enim oportet scopū suo mouere loco, quin potius omnes mortalium actiones ad scopum dirigendæ. Primū autem circulū teneat, qui quoniā uelut in uices Chri successerūt, Christo proximi sunt, illi semp adherētes, ac sequentes agnū, quocunq. ierit. Quales sunt, sacerdotes, Abbates, Episcopi, Cardinales, ac summi Pontifices. Hos oportet quāmaxime puros esse, à rerum mundanarū contagio, cuiusmodi sunt, uoluptatū amor, pecuniæ studiū, ambitio, uitæ auiditas. Horum est Christi puritatem ac lucem è proximo hauri, in secundum circulum transfundere, qui
 Secundus circulus
 principes habet prophanos, quorum tamen arma legesq. suo quodā modo Christo seruiūt, siue dum necessariis, ac iustis bellis profligant hostem, publicamq. tuentur tranquillitatem, siue dum legitimis suppliciis coercent facinorosos. Tertium
 Tertius
 circulum promiscuo uulgo dare licebit, ceu

Primus
circulus

Secundus
circulus

Tertius

Gradus
in singulis
circulis.

ceus crassissima huius orbis, quem fingimus, parti, sed ita crassissima, ut nihilo secius ad Christi corpus pertineat, quam in singulis circulis ordinē aliquē imaginari licet. Etenim cum sacerdotes sacrificijs litant deo, cum pabulo sermonis euangelici pascūt populū, cum puris precibus cū deo colloquūtur, cumq; pro salute gregis interpellāt, nimirū in purissima circuli sui parte uersant. Cæterū dum principū affectibus obsecūdant, ne provocati, grauioresexcitēt tragœdias, dū infirmorū imbecillitati multa pcedūt inuiti, ne ad deteriora plabant, in extrēa circuli sui uersant ora, ad quā tñ nō aliter sese demittūt, nisi ut alios ad se rapiāt, nō ut ipsi fiāt deteriores. Inter elemēta qbus infim⁹ hic mūdus cōstat, suus cuiq; locus est, sed ignis, q pxiū orbi lunari locū obtinet, cū in sūma sui parte purissimus sit, ac liquidissimus, cæliq; naturæ simillimus, in aëris cōfinio seipso crassior est. Aër item in sūmo sui circuli margine simillim⁹ igni, in infima parte, qua cōfinis est aquæ crassescit. Fortassis idem de aqua, terrāq; dici potest. Et cū ignis paulatim oīa rapit ad se,

Ordo in
elemētis

ad se, & qad licet in suā transformat naturam, Terrā spiritibus attenuatā p̄tit in aquā, Aquā eliquatā p̄tit in aërē, Aërē extenuatū in se trāformat. Cōfinia seruiūt trāformatiōi, nō in deterius, sed in melius, Sic et Chr̄s ad discipulorū imbecillitatē sese frequēter accōmodabat. Sic Paul⁹ multa indulgebat Corinthiis, distinguēs interī, quæ dñi noīe pponeret pfectis, & quæ suo noīe cōdonaret infirmis, hac spetū, ut p̄ficerēt. Proinde cū sūmi pōtiffices p̄donatiōib⁹, & indulgētiis, ut uocāt, se gnes, aut fortasse desperatiōi p̄ximos, erīgūt ac fouēt, donec ad meliora p̄ficiāt, nō p̄sant in sūma circuli sui parte. Iidē dū legib⁹ cauēt, de decimis p̄dialib⁹, ac psonalibus extorquēdis, de usu pallij redimēdo, de ānat⁹ exigēdis, de p̄monio Petri, ut uocāt, armis uindicādo, de subigēdis bello Turcis, deq; alijs innūeris, ut donec eos tractare rē ad cōem uitā necessariā, aut certe utilē, nemo tñ dixerit eos p̄fari, in eo qd p̄priū est ph̄ie celestis. Atq; haud scio an sūmi pōtiffices, etiā si maxie uelint, possint ita moderari leges suas, q̄s ad cōem hoīm uitā edūt, ut p̄ omia Chr̄i

Simile.

Functio
non sum
ma.

Leges pō
tifficæ.

decretis

decretis respondeant. Christus, ut purissimus ille fons omnis lucis, & innocentia, præcepit ea quæ cælum sapiant. Pontifices homines & hominibus infirmis, atque adeo uarie infirmis, pro tempore præscribunt, quod uidetur expedire. Proinde fieri non potest, quin in horum quoque placitis insint quædam, quæ sapiant humanos affectus, & in quibus innocentia Christi desideres. Porro quemadmodum ignis infima pars liq̃dior est aeris summa parte, Ita par est, ut quod in pontificum constitutionibus crassissimum est, propius tamē accedat ad Christi simplicitatem, quam quod in Cæsarum aut magistratuū legibus est maxime diuinum. Nam hi quoniam in hisce rebus uersantur, quæ cum infima fece, quæque cum sordidis mundi negotijs coniunctæ sunt, argumēto suo respondeant, oportet. Neque enim horum legibus fit, ut boni simus, sed ut minus mali. Proinde, si quid geritur aut constituitur ab his, quod non nihil degenerat à Christi decretis, etiā atque etiā caue, ne Christianæ philosophiæ purissimum fontem, cum horum qualibuscunque lacunis commisceas

Leges Cæ
sareæ

commisceas. Debent humanæ leges ab hoc archetypo peti, ab eodem lumine, legum humanarum scintillæ sumuntur. Sed aliis relucet æternæ ueritatis fulgor, in leui tersoque speculo, aliter in ferro, aliter in lympidissimo fonte, aliis in lacuna turbida. Hæc ideo dicta sunt, ne caelestem Christi philosophiā, hominū uel legibus, uel disciplinis uitiemus. Maneat intactus ille scopus, sit illibatus unicus ille fons, seruetur illa uere sacra ancora doctrinæ euangelicæ, ad quam in tanta rerum humanarū caligine confugere liceat. Neque pertinus reijce, quod ab istis præscribitur, sed circumspecte, quis præcipiat, quibus præcipiat, quo tempore, qua occasione præcipiatur. Spiritualis omnia diiudicat, inquit Paulus, ipse à nemine diiudicandus. Quod si ad leges humanas Christi dogmata detorqueantur, quæ forte, quæ spes iam reliqua est? Multo minus etiam, si ad cupiditates hominū deflectatur diuina philosophia, & iuxta Græcorum puerbiū, Lesbica nobis fiat regula.

Super hæc, non mediocrē adferet utilitatem, si diligenter euoluentes libros utriusque

Scopus tot
legis pte.

Lesbia regula.

d usque

Concensus doctrinae & uita Christi. usque testamenti, attente consideremus mirabilem illum orbem, & consensum totius Christi fabulae, ut ita loquar, quam nostra causa peregit, factus homo. Sic enim futurum est, ut non solum rectius intelligamus, quod legimus, uerum etiam ut certiore cum fide legamus. Nullum est enim sic arte compositum mendacium, ut undique sibi constet. Ex ueteris instrumenti uolumentis confer typos, & prophetarum oracula, quorum illi Christum deliniant, atque adumbrant, haec eundem aduentantem, uelut oculis fidei demonstrant. Succedit his angelorum testimonium, Gabrielis uirgini caelestes nuptias renuntiantis. Rursum in natiuitate chori angelici concinentis, Gloria in excelsis deo, mox accedit pastorum deinde Magorum testimonium. Praeterea Simeonis & Annae, deinde praedicationis Iohannis baptistae praedicationis, digito iam indicatis praesentem, quem prophetae uenturum praedixerant. Ac ne nesciremus, quid nobis esset ab eo sperandum, addit, Ecce qui tollit peccatum mundi. Hic unus est agnus, omnis maculae nescius, nec agnus est solum, uerum etiam agnos facit. Non praemittit

mittit suis regnum aut opulentiam, innocentiam praemittit, si modo resipiscat. Nihil autem uerorum bonorum abfuturum est, si adsit innocentia. Post haec omnem uitae seriem obserua, quomodo adoleuerit, usque perficiens in melius & apud deum, & apud homines. Apud deum laus est bonae conscientiae, apud homines decus est honestae famae, quae non affectata, felicius consequitur ueram uirtutem. Duodecim natus annos in templo docens uicissim & audiens, primum sui specimen dedit. Rursum in nuptiis primo miraculo priuatim edito paucis innotuit. Nam praedicandi munus, non nisi baptizatus, & colubae signo, patrisque uoce commendatus, postremo, non nisi quadragenario ieiunio, & satanae tentatione spectatus & exploratus, aggregatus est. Excute natiuitatem, educationem, praedicationem, mortem, nihil aliud reperies, quam paupertatem, & humilitatem, in uocem totius exemplar. Totus doctrinae circulus, ut secum consentit, ita cum ipsius uita consentit, etiam ipsius naturae iudicio consentanea. Praecepit innocentiam, ipse sic uixit, ut nec subornati testes, cum id uariis modis conarentur, repirerent quod probabiliter calumniarentur.

Christus puer.

Christus adolescens.

Doctrina Vita. Natura.

d ij

Docuit

Ex bibl. uol. 309.

Docuit māsuetudinem, ipse tanquā ouis ad maētationem ductus est. Docuit paupertatem, ipse nihil unquā possedisse legitur. Deterruit ab ambitione & fastu, ipse discipulis suis lauit pedes. Docuit hāc esse uiam ad ueram gloriā & immortalitatē. Ipse per crucis ignominiā, affectus est nomen, quod excellit omne nomen, & dum nullum regnū ambit in terris, meruit celi pariter, ac terrae principatū. Vbi surrexit, non alia docuit quam ante docuerat. Docuerat prius nō esse metuendam mortem, & ob id exhibuit sese rediuiuū suis. Iisdem uidentibus, ascendit in cælū, ut sciremus, quod nobis esset enitendū, quodq; referenda omnia. Postremo loco delapsus est spiritus ille caelestis, qui tales afflatu suo reddidit apostolos, quales Christus esse uoluit. Reperies fortassis in Platonis aut Senecae libris, quae non abhorreant à decretis Christi, reperies in uita Socratis, quae utcūq; cū Christi uita consentiāt, At circulum hunc, & omniū rerum inter se congruentiū harmoniam in solo Christo reperies. Multa sunt in prophetis, & dicta diuinitus, & gesta

Mors.

Resurrectio.

Ascensio.

sta pie, multa in Mose, ceterisq; uiris uitae sanctimonia claris, orbē hunc in nullo reperies homine. Qui quidem orbis à prophetis exorsus, per apostolorū uitam ac doctrinā, in sese coit. Hi quicquid Christus docuit, expresserunt, quicquid promisit praestiterunt, eūdem hauserant spiritum, eadem sonāt ac docent, quae Christus. Haec tenus adoranda sunt omnia, cetera cum delectu, iudicioq; legenda, aut etiam imitanda. Quanquā & apostoli sic Christum referunt, ut tamē ad illius maiestatem nō assurgāt. Neq; uero cōfundit hāc harmoniā, Christi uarietas, imō sicut ē diuersis uocibus apte compositis, cōcentus suauissimus redditur. Ita Christi uarietas pleniorē efficit cōcentum. Sic omnia factus est omnibus, ut nusquā tamen sui dissimilis esset. Nunc diuinæ naturae profert indicia, cum uentis imperat ac mari, cū peccata remittit, cum in monte nouam speciem, & humana praestantiorē exhibet suis. Nunc diuinitatem dissimulans, hominē agit, cum esurit, cum sitit, cum fatigatur labore, cū esurians ad ficum accurrit, cum moreret, cum affligitur

Varietas Christi.

Christus & deus et homo.

affligitur cum occiditur. Quosdam ultro ad se uocat, alios à retibus, Matthæum è telonio. Quosdam sequi uolentes reijcit, Cuius exemplum habes apud Matthæum cap. viij. de scriba, dicente. Magister sequar te, quocunque ieris. Cui respondet Iesus, Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos, at filius hominis nō habet ubi caput suū reclinet. Rursus ibidem, alteri poscēti ueniam abeundi, Sequere, inquit, me, & sine mortui sepeliant mortuos suos. Huic timuit, ne relaberetur, illum sciebat inutilem negotio minime delicato. Zacchæi delectat⁹ ardore, ultro sese ad illius aedes inuitat, quemadmodum legis Lucæ capite xix. Herodem ubique cōtemnit, ut impium Iudæum, & ob id Ethnicis deteriorem. Eum uulpem uocat. Lucæ. xiiij. Ite & dicite uulpi illi, ad quem adductus nec alloquio dignatur. Nōnunquam ultro ueluti captata occasione miraculum edit, sicuti de ficu, quæ ad execrationem illius exaruit, de turba satiata paucis panibus, de Lazaro, aliās ceu grauati & coactus facit, quod genus est, cum apud Ioan-

Varietas
in edēdis
miracul.

Ioannem euangelistam in nuptijs, matri de uini defectu submonenti, respondet, Quid mihi tecū est mulier? nondum uenit hora mea. Rursus cū apud Matthæū cap. xvij. rogatus sanare lunaticum, cui discipuli non potuerunt opitulari, commotus exclamat, O generatio incredula, & peruersa, Quousq; ero uobiscum? Quousque patiar uos? Afferte huc illum ad me. Cananæam grauati, nec nisi interpellatus, audit, nec statim obsequitur. Ex aduerso leproso se facilem præbet, Volo, inquiens, mundus esto. Rursum Pharissæis signum ab ipso poscentibus, plane negat. Generatio, inquiens, mala, & adultera, signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signū Ionæ prophete. Cōsimiliter cap. xvi. Pharissæis ac Sadducæis tentatibus Iesum, ut è cælo signū aliquod ederet, respondet. Faciem cæli diiudicare nōstis, signa autem temporum nō potestis? Alicubi sileri iubet miraculum editum, uelut apud Matthæū cap. ix. Cæcis sanatis inſinatus edicit, Videte ne quis sciat, haud ignar⁹ futur⁹,
d iij ut tanto

ut tanto magis diuulgarent. Ad consimilem modum, apud eundem euangelistam cap. xij. curatis multis praecepit, ne se facerent manifestum uulgo. At Marci cap. v. daemoniacū sanatum non admittit in suum consortiū, neq; tamē silere iubet, sed apud suos praedicare, non Iesum Christum, sed, quid sibi beneficio dei cōtigisset. A suis confessionē exigit, uos autem, quē me esse dicitis? Daemoni palam confitenti, ipsum esse Christum, silentiū indicit. Rursus aliās exigit gratiā ab ijs, qui beneficium acceptum cēlāt, uelut a muliere, quae cōtactu pallij desierat profuere sanguine, quis me tetigit, inquiēs, neq; destitit donec illa corā omībus beneficium agnosceret. Similiter nouem leprosis ingratitudinē exprobrat, qui cum essent Iudaei, non redierint tamen, daturi gloriam deo. Est & alia quaedā in miraculis edendis uarietas. Alios sine negotio sanat, ut cum uerbo puellam excitat, puella, tibi dico surge. Caeco lutum sputo maceratum illi in oculis, nec hoc contentus, praecipit ut se abluat in piscina Siloē, atq; ita demū sensit restitutae sanitatis be-

tis beneficiū. Neq; decē illi leprosi p̄tinus mundati sunt, sed iussi adire sacerdotes, inter eundem lepra liberati sunt. Porro Lazarum excitaturus, fundit etiā lachrymas, infremit spiritu, iubet sibi cōmonstrari sepulchrū, tolli saxū, atq; ita defunctum ualido clamore euocat. Nonnunquam irascitur ac minatur morbo. In huiusmodi uarietatibus cōueniet philosophari, & pia curiositate diuini consilij scrutari mysteriū. Est item uariis in responsis, captiose sciscitantibus, oblique respōdet, & cautiū. Veluti pharisaeis de repudianda uxore sciscitantibus, de censu Caesari reddēdo, de magno praecepto. Ex ostenso numismate, capit occasionē admonendi, quid illi non facerent, cum id in primis ad rem pertineret. In diuortijs retundit illorum licētiā, non ex iure concessā, sed inuincibili malitiā datā. De praecepto item declarat eos non facere, quod scirent in primis esse faciendum, Pharisaeis legis scientiam tribuens, pietatē adimens, Sadducaeos obstolidā interrogationem, stultitiā damnat, qui non intelligerent, quod legerent. Est ubi

Varietas
in respon-
sis Chri.

nihil respondeat, sed quæstionem quæstione, ceu clauum clauo retundat. Veluti cum interrogatus, qua nam auctoritate faceret ea, quæ faciebat, uicissim rogat, baptismū loannis utrum ē cælo censerent esse, an ex hominibus. Aliās respondet quidem, sed interrogationē interrogatione resequitur. Veluti cum apud Matthæum capite uigesimosecundo, rogat pharisæos, Christus cui⁹ filius est? Cunque respondissent Dauid, quomodo inquit Dauid in spiritu loquens uocat eum dominum suum, cum sit ipsius filius? Apud Marcum capite uigesimosexto, nihil responder testibus, consimiliter capite uicesimoseptimo, apud Herodem prorsus obticet; apud Pilatū per pauca respondet, nec ad omnia tamen. Apud Caiphā tacet, uinctus, cæsus, irrisus, nihil responset, Alapa cæsus, respondet, ad cōuicia ludæorum in cruce mutus est, At idem non sustinet deplorari à sequentibus mulierculis. Nonnunquam ceu tedio affectus, fugitat turbam, Rursus aliās misericordia motus, ultro petit turbas, ac premi se patitur. Aliquando

quando semet abdit in altissimum secessum, utoret. Aliquando sponte sese in confertissimam templi frequentiam ingerit, aliquando furtim elabitur ē manibus insidiantium, uelut in montem ductus, ut præcipitaretur, atque iterum lapidandus à turba, clanculum euanescit. Quædam mandat Apostolis, ut prædicent, quædam credit ad tempus silenda, ueluti uisionem exhibita in monte Thabor, & arcanum cum Mose colloquium de morte sua. Rursus aliter loquitur discipulis, aliter promiscuæ multitudinī. Postremo à resurrectione, nunc hac nūc illa specie semet exhibet suis. Adeo quū nostro Christo nihil sit simplicius, tamē arcano quodam cōsilio Proteum quendam repræsentat uarietate uitæ atq; doctrinæ. Ea fortassis nouo Theologiæ tyroni futura est admiratiōi, uerum attēto, & exercitato non erit difficile, singulorū causas inuestigare. Sed magis his offendit, quæ prima specie pugnare etiā int̄ se uident, quod gen⁹ sunt illa, qd̄ in euāgelio Ioānis negat Ioannē baptistā esse lucē cum

Cōtraria
in diuinis
litteris.

cum de eodem postea testetur, erat lucerna ardens & lucens, cunq; dicat Apostolis adhuc rudibus, Vos estis lux mundi. Item cum ait, Mea doctrina non est mea, si quis uerborum summam modo cutem attendat, uidentur sibi non constare. Rursus apud Ioannem cap. vi. cum ait, Qui edidit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Contra paulo post, Spiritus est, qui uiuificat, caro non potest quicquam, nonne pugnantia loqui uidetur? Simillimum est huic, quod proximo capite, cum dixisset, & me scitis, & unde sim scitis, mox subiicit, uelut à seipso dissentiens, uerus est qui misit me, quæ uos nescitis. Alicubi negat se iudicare quenquam, alibi testatur, dicens, Pater omne iudicium dedit filio. Discipulos suos uetat irasci, cum ipse legatur ira commotus fuisse. Quin & in narrationibus quibusdam manifesta in specie uarietas, impiorum calumnie patuit. Quod genus est, quod Matthæus unum cæcum sanatum prodit, cum Lucas testetur duos sanatos. Item cum aliquoties nomen pro nomine positum uidetur, cum aliis narrare uidetur in actis Stephanus, quam

Pugnātia
narratio-
nis.

quam in Genesios habeantur historiae, Huiusmodi scrupuli, si quando inciderint, non oportebit offendi, aut de fide scripti dubitare, sed pensitatis omnibus circumstantiis, explicandæ difficultatis rationem quaerere. Qua quidem in re sudatum est à maioribus nostris, quorum industria iuuabimur, si minus à nobis reperietur, quod animo faciat satis. Iam & illud obseruandum erit, quibus argumentis Christus utraq; naturam, dei & hominis declararit. Si quidem à puro homine, quis speraret ueram salutem? Rursum purum deum, quis crederet pati quicquam? Voluit autem, ut ipsum redamaremus, ut uerum hominem, uere pro nobis afflictum, neque dubitarem, quin præstaturus sit, quicquid promiserat, cum sit uere deus. Quid quod ne exemplum quidem sat efficax futurum erat, si quod in Christo gestum est, non ueris affectibus gestum sit, sed ficta modo quædam fabula obiecta sit oculis? Humanæ naturæ indicia sunt, quod concipitur in utero foeminae. diuinæ, quod est spiritu sancto. Humanæ, quod statis temporibus est grauida nascitur, Diuinæ, quod

Argumē-
ta utrius-
q; naturæ
in Christo.

citra

citra uirilem operam. Hominem uerum arguunt, quod sese subinde uocat filium Adæ, qd̄ adolescit solitis ætatē auctibus, quod dormit, quod uescit, quod esurit, quod sitit, quod ex itinere lassescit, quod humanis affectibus tãgitur. Sapenumero legi misertus turbæ, ueluti Matthæi cap. xv. apud Marcum cap. iij. irascitur, & indolescit, apud eundem cap. viij. ingemiscit spiritu. Rursum Ioannis cap. xij. multo ante passionē turbatur animo, In hortulo usq; ad sanguineū sudorē angit animo. In cruce sitit, quod ex more solet in eo supplicij genere accidere. Flet p̄specta ciuitate Hierosolyma. Flet & apud Lazari monumentū, & turbatur animo. Et diuerso tot editis miraculis diuina natura prodebat. Nam factis, quàm uerbis hanc maluít declarari, quanquã & uerbis testatur se filiū dei, e cælo missum, & in cælo fuisse, & esse, cū uersaretur in terris, cunq; patrē deum subinde inculcat, qd̄ et à ludæis intellectum est, cum aiunt, Tu homo cum sis, facis te ipsum deum. Deniq; cum resurgit à morte, dum fertur in cælum, dum mittit paracletū, subito no-

uantem

uantē Apostolos. Sed hoc ut paucis admoneri potest, ita nimis plixum fuerit, singulatim explanare. Ad diuini cōsiliij perpensionem, & illud pertinere uidetur annotare, quot modis testatum esse uoluit, Iudæos, quibus olim promissus, & expectatus fuerat Messias, suapte culpa fuisse reiectos, ob incredulitatē, gentes ob fidei simplicitatem in horū locum receptas. Nouerat suæ gentis duritiem Christus, quæ hoc longius aberat à uera iustitia, quod falsa iustitiæ persuasione tumeret, nouerat esse genus calumniosissimū. Proinde nihil non ab eo factū est, ne quā ansam haberent expustulandi cum deo, quod præter meritū promissis essent frustrati. Prædictum erat à prophetis, fore, ut gentes fide ad euāgelij gratiam irrumperent, Iudæi uitio suo à promissis exciderēt. Apud ipsos nasci uoluit, quibus erat promissus, decantatus est ab angelis, prædicatus à pastoribus, indicatus à Magis, agnitus à Simeone & Anna, demonstratus ab Ioanne Baptista, patris oraculo commendatus, tot miraculis inclaruit, tot beneficijs illos prouocauit.

Tam

Quare
merito
reieci
Iudæi.

Tam salubria docuit. Et tamē his rebus nihil profectum est. Inuidia, superbia, & auaritia excacati, prophetas occiderūt, Ioanni non credebant, miracula calūniabantur Beelzebub præsidio fieri, Christum ipsum persequiebantur. Et tamē interim inani legis titulo, & templo per orbem uenerabili, supbiebant, dicentes, templum domini, templū domini, templum domini. Magi primi oīm adorant, Herodes Iudæus puerū persequitur. Hoc cō filio Christus prohibuit suis, primū ad euāgelij munus emandatis, ne subirent urbes Samaritanorum, ne quid hinc cauillarentur Iudæi, uelut à Christo neglecti. Telonem uocat, & relictis oībus sequitur, pharisæi tot modis prouocati, moluntur in diuersum. Ingerit eis exempla fidei, ab ijs, quos illi pro sceleratis habebant & abominandis. Exhibet Cananæam, uix auditam, mox etiam cum conuictio repulsam, inuicta fide peruincentem & Christum ad beneficiū præstandum, ueluti cogentē. Quem em̄ nō expugnet illa mulier? uox? Etiā domine, Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de
mensis

mensis dominorum suorum. Audis superbe Iudæe, Cananææ foeminae plenā fidutiæ modestiam? Illa sic reiecta, tamē instat ac urget, tu null' officijs potes pellici. Proinde illa audit, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi, sicut uis. Quid audiunt Iudæi? Relinquetur uobis domus uestra deserta, & apud Matthæū cap. xxi. palam exprobrat illis, quod publicani et meretrices, ob ardorē fidei præcederent illos in regnum dei. Ingeritur Centurionis exemplum Matthæi cap. viij. in tantum fidentis Christo, ut putaret ad rem non pertinere, uisere domū suam, cum posset uerbo nutūq; cōferre sanitatē. Quid hic sentis infelix Iudæe? Centurio propheta, & militiæ minister, qui prophetas non legerat, sic fidit Christo, & tu sine fine reclamas seruatori tuo, tot iam sæculis expectato? Proinde meretur audire, Amen dico uobis, nō inueni tantam fidem in Israel. Tibi uero qd dicitur? Nepe quod legimus apud Lucam cap. xi. Regina austri surget in iudicio aduersus uiros generationis huius, & condemnabit illos, quod illa ab extremis terræ finibus ue-

bus uenerit Hierosolymam ut audiret sapientiam Solomonis. Tibi ultro exhibitus est, ad cuius sapientiam nihil erat Solomon, & audire grauaris. Idem facient Niniuitæ, qui ad prædicationem Ionæ submiserunt sese, Tu spernis eum, ad quæ Ionas non est conferendus. Ingeritur exemplum Zacchæi, qui ardore uidendi Christi conscenderat arborem. Audis auare Iudææ, prophanum hominem de se testantem, Dimidium bonorum meorum do pauperibus, ut intelligeres, non generi, sed uitæ fideique promissum regnum cælorum. Audit itaque te coram, Hodie salus contigit huic domui, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ. Gens alioque zelo typica, tot tamen exemplis non prouocatur ad æmulandum, ne tam multis quidem parabolis flectitur. Apud Lucam capite decimo octauo, ingerit tibi publicanum peccatorem, sed humilem, sed misericordiam implorantem, superbo iusto prælatus. Te tibi depingit capite decimo septimo, cum nouem leprosi Iudæi, beneficium dissimulant, solus Samaritanus rediens, agit gratias. Idem designat parabola

parabola de uulnerato, quæ Iudæis prætereuntibus, solus Samaritanus curandū suscipit. Nec aliud agitur apud Matthæum capite uicesimo primo, duabus parabolis, altera de duobus filiis, quorum alter pollicitus se patris iussa facturum, non fecit, alter primum detrectans, sed mox resipiscens, fecerit, quod se facturum negarat, Altera de impijs colonis, qui prius seruis male mulctatis, postremo filium ipsum & hæredem occiderunt. Sic enim subiicit euangelista, Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolam eius, cognouerunt quod de ipsis diceret, & adeo non sunt tacti poenitentia, cum sibi male conscij forent, ut sequatur, Et quærentes eum tenere, timerunt turbas. Eodem pertinet & inibi sequens parabola, de inuitatis ad nuptias. Iudæi partim excusant, partim seruos inuitantis ad conuiuium contumelios afficiunt. Iure igitur his præteritis promiscua gentium turba implent triclinia nuptialia. Quid enim facias istis, qui puocati ad salutem obstinate sauiunt in amice consulente?

e ij   Nec alio

Nec aliò spectat parabola de conductis mercenarijs, ad operam præstandam in uinea. Murmurant enim Iudæi aduersus nos, qui serius uenerimus, & tamen in euangelij gratia simus illis æquati. Arbitror & parabolam de filio prodigo horum spectare, in qua filius qui legis iustitiam obseruauit, indignatur aduersus fratrem, post longas erroris ambages resipiscens, & ob hoc à clemente patre cum gaudio receptum in familiā. Iudæus sua beneficia commemorat, Ethnico resipiscēti, nō exprobratur admissa uitæ prioris. Consimilis argumenti sunt, ut arbitror, parabolæ de drachma perdita & inuenta, de oue erratica, ad gregē reducta, de ficu post trienniū adhuc sterili, in p̄ximū annum succidenda, nisi stercoretiōe adhibita, desineret esse sterilis, de pueris in foro sedentibus, & alterne inter sese concinentibus, Tibijs cecinimus, & nō saltis, lugubria cecinimus uobis, et nō plorastis. His tam uarijs ratiōibus seruator optimus, simul & Iudæorū pertinaciam exitio dignam, testatā esse uoluit, & Apostolorum animos nō nihil adhuc Iudaismo in-

mo infectos instruebat, ne ab ethnicis, in euangelij consortiū recipiendis, abhorrerent. Quando Petrus posteaquam audierat à Christo, Ite in orbē uniuersum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, post acceptum spiritum cælestem, nō audet Cornelium admittens, nisi uisione admonitus. Proinde apud Iōanem cap. x. præmonet eos, dicēs, ego & alias oues habeo, quas oportet me adducere, & fiet unū ouile. Rursus apud Lucam, Regnū cælorū uim patitur, & quis uim facit in illud. Vi irruerunt Ethnici, q̄ foris erāt, ob diffidentia exclusi sunt Iudæi, qui intus erāt. Hierosolyma uersa est in Sodomam, & ubi antea dicebatur, non populus, dicti sunt filij dei. Hæc quæ dicta sūt antehac, ita pertinent ad illa tempora p̄feca, ut nihilo secius ad om̄e tempus queant accommodari. Nulli ætati defunt sui pharisæi, nulli nō est periculum, si dei beneficijs abutatur. Proximū uidetur his, animaduertere, quot modis Christus suam innocētiā omnibus testatam esse uoluerit, ne quid esset, quo posset aliq̄s huius

Argum.
innocētiæ
Christi.

ius doctoris auctoritatem eleuare, Ex parentibus modicis, sed probis tamē, & inculpatis nasci uoluit, nō, quod apud deum parentum cōmissa liberis imputentur, sed quod uulgo soleat atrocius obijci filiis, siquid designarint parentes, quam ipsis scelerum autoribus. Quin & uirum cum probum habere uoluit, de quo legis apud Matthaeum, Ioseph autē cum esset uir iustus. Angeli cœlitus testantur de puero. Magi muneribus numen agnoscunt. Pastores, quæ uiderāt, prædicant. Simeon amplectitur tot sæculis expectatū infantem. Attestatur Anna castissima uirgula. Pater deus semel atq; iterum de cœlo clamat, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Toties de eo testatus est Ioannes. Agnoscunt, & confitentur dei filium & dæmones, etiam si grauatur ab ijs prædicari. Turba toties admiratur in eo diuinam potentiam. Testantur & ministri, apud Ioannē cap. vii. in hoc missi, ut illum cōprehensum adducerent, Nūquā sic locutus est homo, ut hic loquitur. Confitetur Martha, Tu es Christus filius dei, q̄ in hunc mūdum uenturus erat.

Confite-

Confitetur Samaritana, Propheta es tu. Confitentur Apostoli, Tu es Christus filius dei uiui. Nam quisquis deum agnoscit, liberat eum ab omni crimine. Testatur & Pilatus, Purus ego sum à sanguine iusti huius, Vos uideritis. Testatur & huius uxor, Nihil tibi, & iusto isti. Attestatur afflatus pphetico sp̄ritu Caiphas, Expedit uobis, ut unus moriatur homo p̄ populo, & nō tota gens pereat. Agnoscunt huius innocentiam & inimici iudices, multorū testimonio reiecto. Declinant & ipsi testes, ut mentirentur subornati, non habent quod obijciant, nisi de templo soluendo, ac denuo erigendo, atque hoc ipsum secus obijciunt, quā ab eo dictum fuerat, & obijciunt, quod nō intellexerāt. Confitetur & infelix Iudas, Peccaui, tradens sanguinem innoxium. Cōfitetur ad crucem Centurio, Vere filius dei erat iste. Confitentur & scelera ti Pharisei, qui crucifixo nihil habebāt qd exprobrarent, nisi qd tēplum dei demoliturus fuisset, & in triduo excitatur. Adeo fuit immunis ab omni crimine, ut nihil in illum p̄babiliter uel confingi posset.

e iiii

Sub

Consiliū
Chrī, in
perahēdo
mundum
in suas les-
ges.

Sub hac obseruabit pie curiosus lector, quibus modis, quoue consilio Christus mundū uniuersum, in tot religiones dissectum, in sua decreta pertraxerit. Neq̃ em̃ machinis bellicis subegit regna mundi, nō philosophorū syllogismis, aut rhetorum enthymematis, nō opibus. Nihil ex humanis præsidiis huic negotio uoluit admisceri, quod totum cælo deberi uoluit. Primū, ad fidem faciendam adiuuabat, tot uaticiniorū cōsensus, quibus astipulatur Ioannis testimoniū, Neq̃ enim subito nouauit orbē. Difficillimū est, ex hominū mentibus reuellere, quod à pureritia imbibimus, quod publico cōsensu traditū est à maioribus. Diu prælufit Ioannes baptismo pœnitentiæ, præluserūt Apostoli, nondū Messiam annūtiantes, sed tātum instare regnum cælorum. Per homines tenues, & idiotas rem aggreditur, ne quid hinc sibi uindicaret mūdus, quos ipsos diu rudes ac diffidentes tolerat, ne uiderētur temere credidisse. Thomas pertinacissime diffidit, nec nisi contractatis clauorum, & lāceæ uestigiis, dicit, Dominus meus, & deus meus. Quin
ascēsurus

ascensurus in cælum, om̃ibus exprobrat duritiam cordis, ac difficultatem in credendis ijs, quæ uiderāt. Exorsus est agēte sceleratissima Iudæorū, & pertinaciter rebeli. Cœpit non à Nazareth, ne auctoritatē eleuaret patria. Sed à Capernaum, ciuitate luxu & opibus perditā. Nihil aperte reprehendit, quod esset cum auctoritate publica receptum. Vix em̃ est quisquā, qui hoc æquo patiaturo animo. Legis testimoniū ubiq̃ comprobāt, licet aliū interpretās. Accommodauit sese his, quos ad sese trahere studebat. Vt homines seruaret, homo factus est, Vt peccatores sanaret, cum peccatoribus familiariter uersatus est, Vt Iudæos alliceret, circuncisus est, purificatus est, obseruauit sabbata, baptizatus est, ieiunauit. Vicit mansuetudine, uicit beneficentia, uicit ipsa ueritate, cuius uis om̃ib⁹ incātamētis est efficacior. Vincuntur hisce rebus & malæ bestia. Nihil asseuerat quod nō scripturæ testimonio cōfirmet, Quin & conuicio laceffit, aut rationibus agit, aut scripturis. Etenim apud Matthæum cap. xij. cū atrocissimo conuicio diceret,
e s ope

ope Beelzebub exigere dæmonia, Omne inquit, regnum diuisum cōtra se, desolabitur. Et in iudicio cæsus, Si maledixi, inquit, testimonium phibe de malo, sin bene, cur me cædis? Addidit miracula, sed hæc ipsa nihil aliud erant, quàm beneficia. Nec ullum edidit miraculum, cui non certam fidem adiunxerit. Turba teste ferè gessit omnia. Leprosos mittit ad sacerdotes, non ut mundarentur, sed ut magis cōstaret, esse uere mundatos. Cæcus uulgo notus sanatur, accersuntur parentes, reuocatur ipse, nec aliud his omibus rebus agitur, nisi ut fides astrueretur miraculo. Vbiq; declarat, quicquid patitur, præscium ac uolētem sese pati, & nobis pati, non sibi. Nec illud mediocre fidem illius doctrinæ conciliauit, quod ex omnibus suis benefactis nihil unquā præmij captauit, non gloriā, non opes, non uoluptatē, nō regnū, ut in eum ulla corrupti officij suspicio cōpetere posset. Nec ante missum spiritū cælestem, euangelica tuba per orbē uniuersum intonuit, ne quid ipsi uiuo quæri uideretur. Porro nullum est efficacius testimoniū inter
mor-

mortales, quàm sanguinis. Morte sua, & suorum, fidē asseruit suæ doctrinæ. Nam de concentu totius uitæ, iam ante non nihil attigimus. Cæterū de genere doctrinæ, quod ferè constat ex similibus, quæ ex rebus uulgo notissimis ducuntur, & ob id non solum efficax est, uerum etiam ad imperitæ quoq; multitudinis captum accomodum, aliquanto post nonnihil dicemus. His fermè præsidij Christus, Christi præsidia. & post hunc apostoli, Iudaicæ gentis expugnauerunt peruicaciam, Græciæ philosophiæ tumētis uicit supercilium, his tot Barbararum nationum armis inuictam feritatem subegit, his totius orbis tyrānos ac satrapas, fidei iugo subdidit, & in suas leges pertraxit, iuxta uaticiniū Esaia, quo māsuetissimus gentiū expugnator Chrs ita depingit. Ecce puer meus, quē elegi, dilectus me, in q̄ bñ cōplacitū est animæ meæ, ponā spiritū meū super eū, & iudiciū gentib⁹ nūtiabit, nō cōtēdet, neq; clamabit, neq; audiet aliq; in plateis uocē eius, Arundinē quassatam non cōfringet, & linū fumigās nō extinguet, donec enīciat ad uictoriā iudicium, & in

Esaie 42.

& in nomine eius gentes sperabunt. Hic
nō audis arte contortos syllogismos, nō
audis minas ac fulmina, non audis ferro
armatas copias, non audis strages & in-
cendia, Sed iudicium audis, māfuetudi-
nem audis, audis lenitatē erga imbecil-
les, in quibus ulla spes esset bonæ frugis,
Victoriā audis non machinis extortam,
sed iudicio quæsitā, Victorem audis, nō
formidabilem uictis, nō expilatorem, &
grauē ijs quos subegit, quid igitur? Ta-
lem audis, ut in eo gētes officijs deuictæ,
salutis suæ spem fixerūt. Quis autē non
uidet, quibus rebus resp. Christiana na-
ta, aucta constabilita est, iisdem esse tu-
endam, ac uindicandam, ubi collapsa sit,
præsertim ab ijs, qui se in Christi, & apo-
stolorum uices successisse profitētur. Ve-
rum hæc aliās crebro sunt a nobis differ-
ta. Nunc quod institutū est psequamur.

Quibus rebus oporteat instructū esse prædicatorem.
Illud item animaduertēdum, quibus ra-
tionibus, & quā diligenter præmunīt su-
os, ad euāgelij negotium ituros, ut intel-
ligāt, qui hodie prædicandi, Christū mu-
nus suscipiūt, quibus rebus oporteat in-
structos esse. Regnū cælorum uocatur,
a quo

a quo cōuenit procul abesse cupiditates
terrenas, quæ regnū obtinent in ijs, qui
mundum diligunt. Eas omneis quanto
studio suorum animis exemerit operæ-
pretium est considerare. *Luxus.* & uo-
luptatum affectū exemit parabola de di-
uite comessatore, & Lazaro mendico, quorum
alter a temporarijs delitijs ad æter-
nos cruciatus detractus in tartara, alī ab
huius uitæ malis in æternā quietem trās-
lat⁹, ob oculos ponitur. *Auaritia.* Diuitiarū studi-
um eximit parabola diuitis, horrea sua di-
latantis, sibiq; suauem ac mollem uitam
in multos annos pollicentis, cum eadē
nocte mors immineret misero, semel ere-
ptura, quicquid ille tot annorū sudore cō-
gessisset. Rursum dū, phibet nos esse solli-
citos de crastino, dum iubet recondi the-
sauros æternos, nec tinea, nec furib⁹ ob-
noxios, dum præcipit, ut cælestis patris
bonitate prouidentiaq; freti, liliorum ac
passerculorum more in diem uiuamus,
dum Marci cap. x. occasiōe iuuenis, qui
mœrens discesserat, simulatq; iussus est
relinquere diuitias, habebat autem opi-
mas, uersus ad suos ait, esse facilius, ut ca-
melus

melus eat per foramen acus, quàm diues ingrediatur regnum cælorum. Atq; id ut experimento quoq; persuaderet, discipulos sollicitos de panibus, commonefacit eius, quod paulo ante uiderant, paucis panibus, ac piscibus aliquot hominũ millia saturata; & ita saturata, ut corbes multi reliquijs onusti, tollerentur à conuiuio. At hæc, cum eos nullo instructos uaticinio, legat ad primam prædicationem, & reuersi falsi sunt, sibi nihil defuisse. *Cognatõ* rentum & cognatiõis affectum (quãdo quidem hic quoq; non raro solet auocare nos à studio pietatis) multis modis reuellit, iubens, ut toti pendeant à patre cælesti, neq; quenquã patrem appellent in terris, Item negans se agnoscere discipulum, qui non patri ac matri, sororibus ac fratribus, deniq; qui non uxori quoq; renũtiarit, ubi poposcerit negotium regni dei. Ipselicit matrẽ habuerit unice piã, tamen huic nusquã blandus est. De uino interpellanti, Quid tibi inquit, mecũ est mulier? In tẽplo obiurgatus, Quid est, inquit, quod me quærebatis? An nesciebatis, qd in his, quæ patris mei sunt, oportet

oportet me esse? Rursum apud Matthæum capite duodecimo, inter docendum multitudinẽ, imperiosius interpellatus, matris & fratrum nomine cupientium eum conuenire, quàm non blande respondit, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Rursum, in cruce mulierẽ, nõ matrem appellat, sui loco Ioannem supponens. *Ambitio* Cæterum honoris studium, & ambitionis morbum, qui generosis, & erectis ingenijs maxime solet innasci, q̃t modis ex animis discipulorum reuellit: haud ignarus, hanc fore præcipuam pestem procerum ecclesiasticorum. Et hoc affectu passus est suos tangi, quo efficacius eximeret. Ambitionis erat, quod filij Zebedæi per matrem in hoc subornatam, postulant, ut Christo proximi sedent in regno cælorum. Ambitionis erat, quod inter se disceptant, quis esset futurus primas in regno cælorum. Proinde audiunt à dño, Principes gentiũ dominantẽs eis, & q̃ potestatẽ habet, exercet in suos. Nõ sicerit inter uos, imò quicũq; uoluerit inẽ uos maior fieri, sit uester minister, & qui

& qui uoluerit inter uos primus esse erit uester seruus. Nec hoc contentus obijcit exemplum sui, Sicut filius hominis non uenit, ut sibi ministretur, sed ut ministret alijs, & animam suam det pro multis. Pape, quantū hęc oīdo discrepat ab ambitionis affectu. Exhibet puerum humilē, ac pusillum, negans quenquā ingressurū regnū cælōrū, nisi qui sese ad eius modulū submitteret. Rursum Matthæi. cap. xxiij. scribarū ac Phariseorū fastū, & ambitionem palām insectatus, quod dilata tis phylacterijs, ac fimbrijs ampliat, ostē tantes sese captarēt primos accubitus in cœnis, & primos cōfessus in synagogis, atq; in foro gauderent honoris gratia saluari Rabbinī, Vos autē, inquit, nolite uocari Rabbi, Vnus est em̄ magister uester, omēs autem uos fratres estis. Et patrem nolite uobis uocare sup̄ terrā, unus est em̄ pater uester qui in cælis est. Nec uocemini magistri, quia magister uester unus est Christus. Qui maior est uesterū, erit minister uester. Porro qui semet ex tulerit, hūiliabitur, q se hūiliauerit exal tabit. Idē agit Lucæ cap. xiiij. parabola de inui-

de inuitatis, inter quos qui sibi postre mum locum delegerat, iubetur ascende re. Eodem pertinet, quod inuitat, ut sub missi blandum ac molle iugum suum ac cipiant, Discite, inquit, à me, quod mitis sim, & humilis corde, & inuenietis re quiem animabus uestris. Tumultuosa res est superbia, cōtendit de honore, uin dex est, & dum nulli cedit, nunquam à pugna uacat. Quanquā nulla doctrina efficacior, quā ipsius uita. Quem em̄ homunculum non pudeat erigere ceruicem, cū ille uere summus, præcinctus lin teo, lauat pedes discipulis suis. Caput, ce ditur, cōuicijs afficitur, ac ueluti flagitio sus in crucem tollitur. Deniq; p summā deiectionē sui, promeruit ad summā eue hi dignitatē. Porro permulti tument ge neris nobilitate, qui morbus oīm quidē cōmunis, Iudæis tamen peculiarius ad hæsit, qui sine fine iactabant patrē Abra ham. Nec cœperitis, inquit, dicere, Filij Abrahæ sumus. Dico em̄ uobis, Potens est deus, de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Et aliās filios Abrahæ uocat, q cūq; Abraham factis referrent, ipsos qui se

Superbia

Generis
fiducia.

qui se gloriarentur Abrahæ filios, diaboli filios esse, qui parentem hunc impijs factis æmularentur. Omnis igitur Christianorum nobilitas recte factis æstimanda est, non stemmatis. Is demum pudendæ cōditionis est, quisquis seruit uitijs. Centurionem alienigenā præfert Iudæis, Samaritanū leprosum, antepōnit Iudæis. Rursum Samaritani uulnerati uiatoris curatore, antepōnit sacerdoti & leuite, q̃ Samaritanos, ut extremos homines, aspiciantur, seipsos pro semideis gerebant.

Sequitia. Sæuitiæ malum funditus exigit, tot parabolis ad clementiam & ignoscendi facilitatem prouocans, apud Matthæū cap. xviij. de seruo, qui noluerit remittere cōtem esset expertus. Dum inibi iubet errantem fratrem clanculum absq; arbitris corrigi, dum septuagies septies resipiscēti, totidē iubet ignoscere. Rursum cum Lucæ cap. xix. Samaritanis Christū non recipiētibz, Iacobus & Ioannes, Visiū quiunt, ut iubeamus ignem e cælo descendere, qui cōsumat istos. Ab hoc affectu protinus eos reuocat ad affectum mansuetudinis,

tudinis, & acriter increpitis illis. Nescitis inquit, cui⁹ spiritus estis. Filius hominis non uenit ad perdendas animas, sed ad seruandas. Est & alius affectus, qui inter ipsa benefacta bonis etiam uiris insidiat, ni cauerint, fiducia nostri. Non tolerat hunc in suis Christus. Parū pius est, qui sibi pius uidetur. Phariseum sua merita prædicantē e proximo fastidit, Publicanū e longinquo sibi displicentē agnoscit. Item apud Lucam, cap. xviij. adhibita similitudine declarat, nihil gratiæ deberi seruis, etiam si p̃ omnia suo functi fuerint officio, Sic & uos, inquit, cū feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus, q̃d debuimus facere, fecimus. Nec aliud agit proximo capite, parabola de talentis ab hero commissis. Sors est aliena, quantulacūq; est, quicquid hinc quæritur industria nostra, domino quæritur, nō nobis. Dispensatio nobis est credita, male nobis, si cessauerimus, non est quod gloriemur nostro nomine, si cū officio rem gesserimus. Huc spectat, q̃d legimus apud Matthæū cap. xix. cum cuidam interrogati,

f ij   quid

quid boni sibi faciendū esset, ut haberet uitam æternā, Quid me, inquit, interrogas de bono? unus est bonus deus. Sensit morbum hominis, sibi bonitatis laudem arrogantis, cum omnes nostræ iustitiæ corā oculis dei, nihil aliud sint, quam pannus mulieris menstruo pfluuiū pollutæ. Ad hæc apud eūdem cap. xxv. solus illos agnoscit, qui ipsi sua benefacta nesciūt. Domine, quādo te uidimus esuriētem, & pauiimus, sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuim⁹ te? Aut quādo te uidimus ægrotum, aut in carcere, & uenimus ad te? Hoc est certissimū ueræ pietatis argumentum, si conatus pro uiribus omnia, tibi uidearis expers pietatis. In iusti mirantur, si quod officium præterissent, adeo sibi non uidebatur impij. Ne eos quidē agnoscit apud Matthæū cap. vij. qui sese cōmemorant & dæmonia p illius nomen eiecisse, futura prædixisse, multaq; stupēda gessisse, Amen, inquit, dico uobis, nescio uos. Huc alludit nī fallor, parabola, quam apud Lucā cap. xij. pponit,

proponit, admonēs, ne quis iustitiæ suæ fidutiā, prouocet ad iudicem, iuris rigorem experturus, cōponat magis cum aduersario litē. Nec aliud agit Ioannis cap. xv. cum ait, Nō uos me elegistis, sed ego uos elegi, & posui uos ut eatis, & fructū adferatis. Atq; inibi paulo superius, se uitem uocat, discipulos palmites. Si quid a nobis adfertur bonæ frugis, totum stirpi transcribendum est, sine qua nihil sum⁹, nisi ignis alimonia. Ac mox capite proximo discipulos nō nihil sibi placentes, cum aiunt, Nūc scimus, quod scis omnia, nec opus est ut quisquā te interroget, per hoc credimus, quod a deo sis profectus, ut mox repellit, nec sinit in eo manere affectu, Nunc inquit, creditis. Ecce ueniet hora, & iam uenit, ut me deserto, dispergamini alij alio. Nec Petrum tulit humana fidutiā magnifice de se pollicentem, Etiam si omnes offensi fuerint, ego certe non labascam. Amē inquit dico tibi, qd hac nocte, priusquā gallus bis canat, ter me negabis. Alios discipulos, iactantius referentes, quā in primo prædicationis tyrocinio res successisset, damo-

Pudor hu
manus.

nijs quoq; subiectis, Amen, inquit, dico
uobis, Vidi Luciferum tanquam fulgur
de cælo cadentem. Nolite gloriari super
hoc, quod spiritus subiiciuntur uobis, de
hoc potius gloriemini, quod nomina ue
stra scripta sunt in cæl. Nec solus Petrus
se fortem fore prædicarat, uox illius, uox
erat omnium, nec ille solus diffusus est, dif
fugerunt cæteri quoq; metu territi. Præ
ter hæc, est mira uis pudor, humani, quæ
sæpenumero non possunt contemnere,
qui possunt opes ac uoluptates contēne
re. Proinde beatos pronuntiat, cum illis
exprobrarint homines, confictis calu
mnijs eos traducētes. Addit exemplum
sui, Si patrem, inquit, familias Beelze
bub uocauerunt, quanto magis domesti
cos eius? Non est discipulus supra magi
strum. Et in Actis, gloriæ sibi ducunt Apo
stoli, publicitus flagris cæsi, q̄s deus di
gnos habuerit, ut pro Christi nomine cō
tumelijs afficerentur. Atq; alibi uices mu
tuas pollicetur, Quem mei puduerit, in
quies, apud homines, huius me quoq;
pudebit apud patrem meum, & qui me
professus fuerit apud homines, hunc ui
cissim

cissim agnoscam apud patrem. Paulus
nō alijs de rebus gloriatur, quā de cru
ce domini Iesu Chri, quam mūdus sum
mū probrum esse ducit. Idem nouit, per
infamiam & bonam famā, euangelij ne
gotium agere, sic, ut si quid gloriæ con
tigisset, Christo transcriberet, si quid
ignominia, gloriæ loco duceret, ob Chri
stum male audire. Restabat extrem⁹ af
fectus, adeo nobis insitus natura, ut inex
pugnabilis uideri posset, nisi nihil non
posset deus. Quis em̄ humanis præsidijs
contēnat metū iudiciorū capitaliū, scū
tiam tyrannorū, crudelissima supplicia,
deniq; mortē etiam p̄brosam apud homi
nes? Hac q̄q; in parte, suos securos esse
iubet, præcipiens ne meditentur apologiā,
qua se tueant p̄ tribunalib⁹, se suggestur⁹,
q̄d dicto fuerit op⁹, se suppeditatur⁹ faci
diā, cui nō queant aduersarij resistere, nō
formidādos eos, q̄ corpus ualeāt occide
re, animā non possint, qua incolumi, ni
hil totius hominis perit, quādo pollicit⁹
est, ne pilū quidē capitis nostri peritur⁹.

Ab his igit affectibus liberos, quid est
quod uel corrumpere possit, uel terrere?

f iij

Rursus

Persecu
tio.

Rursus qui his obnoxius est, non potest constantiter Christi negotium gerere. Videt episcopus qd expediat regi, & uult illi cōsultum, sed protinus reclamāt affectus, si hāc pergas, decrescet cēsus, offendet principem, non assequeris galerum cardinalitium, habebis delirus. Nec tamen est irritandus quisquā, sed si Christi

res secus obtineri non potest, magno animo ferenda sunt rerum dispendia, famae probra, capitis discrimina. Apostoli nusquam prouocant magistratus, aut principes, nō exprobrāt populo pristinae uitae dedecora, tantū ad Christum, ad uitae nouitatem, ad salutē inuitant, & omībus quantū licet sese accommodāt, quo plures pelliciant ad Christum. Quod si fluctibus rerū humanarū sic inuoluemur, ut quōd Christus & animi uotū inuitat, ptendere non possimus, tamē hūc pro uiribus enitēdum erit. Opibus onerauit te fortuna, fortasse non expedit abijcere, posside cōtemptim, & ut Pauli uerbis utar, posside tanquam non habeas. Minus angeris, si quid decurtatum sit, minus metues, si qd immineat dispendii. Cōtigerunt tibi parentes

Chri nos
mine qd
uis auden
dum cum
ipsa uos
cat res.

rentes clari, contigit uxor insignis, habeto tanquā non habeas, & minus auocabit à pietate horū possessio. Cōtingit principis fauor, ne hinc intumescas, sed abutere potius, quatenus licet, in rem Christi. Inuolutus es aulae negotijs, explica te p uirili, nihilo secius integrim ex hoc malo decerpens, si qua bonae rei sese obtulerit occasio. Semper interim Martha murmuret aduersus Mariam, inuidens illius otio. Super omīa adsit innocētia, quam pudeat & malos incessere. Adsit charitas ad benemerendum de omībus exposita & alacris. Adsit animi lenitas, quae sauiam impiorū uel mitiget, uel toleret. Adsit simplex prudentia & prudens simplicitas, quae sic declinet iniuriā, ut ipsa nullū afficiat iniuriā. Adsit certissima fides, quae de Christi promissis nihil addubitet. Hos animos si praestiterit ij, qui in Apostolorū uices succedunt, tū uere mereatur dici regnum caelorum, ecclesia Christi. Nūc adeo pleriq; absunt ab hac imagine, ut sint, qui hac uelut obsoleta rideant, ut sint, qui diuersa doceāt. Quoniam autem huc tēdit uniuersa Chri doctrina, ut ipsi

Exēpla ui
tae & sacris
literis.

ut ipsi pie, sancteque uitam traducamus, conueniet ad omnes uitae actiones exemplum, ac formam e diuinis libris uenari, praecipue uero ex euangelij, e quibus potissimum nostra ducuntur officia. Obseruandum igitur, ut ipse Christus se gesserit erga uarios: Marie, erga parentes, puer & natu grandis (puer obtemperat, docens continet) erga discipulos, erga phariseos elatos, erga percutores insidiosos, erga plebem simplicem, erga afflictos, apud suos, apud exteros, apud magistratus, Quibus etiam rationibus suos ubique praemunierit, quomodo se gerere debeant, erga cognatos, & amicos, quos ne saluari quidem uult cum euangelicae praedicationis dispendio, erga benemerentes & excipientes euangelij gratiam, erga reijcientes, erga persecutores, erga ludaeos, erga gentes, erga fratrem imbecillum, aut errantem, erga fratrem incorrigibilem, erga iudices impios, erga gregem sibi commissum, caeteraque quae nobis in quotidiano uitae usu solent incidere. Horum si uidetur locus aliquot commemorabimus, ob imperitiores,

res, quo facilius reliqua per se possint annotare. Duo quaedam peculiariter & perpetuo inculcat Christus, fidem, & charitatem. *Fides* praestat, ut nobis diffusi-^{Fides & charitas} fidutiam omnem collocemus in deo. Charitas hortatur, ut de omnibus benemereamur. Primum apud Matthaeum capite nono, alienam etiam fidem impunitat paralytico, Videns autem Iesus fidem illorum. Ac paulo post, caecis opem, ac misericordiam implorantibus, non prius succurrit, quam de fide stipulatus, Creditis, inquit, quod hoc possim facere uobis? Cunctique respondissent se credere, tum denique tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem uestram fiat uobis. Rursus ibidem, mulieri contactu uestis sanitatem assecuta, Confide, inquit, filia fides tua te saluam fecit. Apud eundem euangelistam cap. xiiij. discipulis expauesactis, ac uociferantibus praetimore, Habete, inquit, fidutiam, ego sum, nolite timere. Ac mox Petrus fide fultus, ad exemplum praceptoris ambulat super aquas. Idem haesitans, pessum it, & audit, O parum fideus, quare dubitabas? Ac proximo capi- ueluti

ueluti coactus per Cananææ fidutiā, ut cui nollet, præstaret hoc beneficij, exclamat, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Apud Lucam cap. xviij. leprosum fidei uult acceptā referre sanitatem, Surge inquit, uade, quia fides tua te saluum fecit. Rursum Ioannis cap. iij. reguli fides salutem impetrat filio morienti, Credidit, inquit, homo sermoni, quē dixit ei Iesus, & ibat, iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & filij salutē nuntiant. Iterum Matthæi cap. xvi. discipulis de panibus solliciti ὁ λὶ νοτὶ σικῶν exprobat. Apud eundem cap. xvij. discipulis admirantibus quid obstiterit, quominus potuerint sanare lunaticū, Propter incredulitatem, inquit, uestrā non potuistis. Ac mox declarās quāta sit fidei uis, Si habueritis, inquit, fidem, sicut granū sinapis, dicetis monti huic transi hinc, & transibit, neque quicquā erit uobis impossibile. Apud eundem cap. xxi. discipulis admirantibus ficum ad execrationē Iesu exaruisse, Amē, inquit, dico uobis, si habueritis fidem, nec hæsitaueritis, non solum quod accidit ficui facietis, sed etiam monti huic

huic dixeritis, tollere, & proijce temet in mare, fiet. Et quicquid postulaueritis in precibus ur̄is, accipietis. Item apud Marcum cap. x. cæcus sanat⁹ audit, Fides tua te saluum fecit. Apud Lucam cap. viij. discipulis ob tempestatis uim periclitantibus, Vbi inquit est fides uestra? Ac mox eodē cap. exanimato Archisynagogo, ad nuntiatam filię mortem, dominus Iesus, Noli, ait, timere, crede tantū, & salua erit. Tāta res est fides, ut ex huius uel inopia, uel imbecillitate ferē nascatur, quicquid uitiorum Christianorū mores corumpit. De charitate uero quid attinet indicare? Quid em̄ aliud docet, quid aliud tota sua uita inculcat Chrs, nisi summam charitatem? unū hoc erat, quod nos docturus uenerat. Siquidem apud Lucā cap. xii. Ignem inquit, ueni ut mittam in terram, & quid uolo, nisi ut accendatur? Iam apud Ioannem totū hoc, quod loquitur, quod agit apud discipulos, imminēte mortis tēpore, quid aliud sonat, quid aliud spirat, quā igneam ac flagrantissimā charitatem? Quis tam saxeus est, ut illa legat absque lachrymis? Hæc est charitas,

Charitas

Ioan. xiiij.

ritas illa, morte fortior, quæ amantem ad mortis usque contemptum inflamat, quæ efficit, quod nulla possunt humana præsidia. Huius unius symbolo uoluit suos discipulos à cæteris discerni. Per hoc inquit, cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si charitatem habueritis inter uos mutuam. Deus, inquit, charitas est, ab hoc excidit, quisquis excidit à charitate. Proinde Matthæi cap. uigesimo, declarans, & ob oculos ponens, quibus factis debeat cælum, uide quid commemorat. Num uestem sordidam? Num ieiunia? Num ciborum delectum? Num psalmodiarum uim demurmurata? Num eruditionem? Num miracula? Nihil horum. Quid igitur? Pauistis, inquit, esurientem, potum dedistis sitienti, excepistis hospitem, nudum texistis, ægrotum inuistis, carcere inclusum subleuastis alloquio. Nihil autem aliud sunt hæc, quam officia charitatis. Euolue testamentum omne nouum, nihil usquam reperies præceptum, quod ad ceremonias pertinet. Vbi de cibis aut ueste uerbum ullum? Vbi de inedia, aut similibus, ulla mentio?

Ceremonia.

mentio? Solam charitatem suum præceptum uocat. Ex ceremoniis oriuntur dissidia, è charitate pax. Apud Matthæum obmurmurant Christo Pharisei, quod fame perpulsi sabbato uellerent spicas. Quibus Dauid obijcit exemplum, qui non ueritus sit sacrosanctis uesci panibus. Quod si nossitis, inquit, misericordiam uolo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus est enim filius hominis etiam sabbati. Atqui hæc erant à deo præcepta, & tamen non uult obseruari, quoties charitatis officium est præstandum. Quid igitur dicent hominuli obscuro, qui ob interdictum esum carniuium, aut his frigidiores constitutum, culas postulant, ut totus homo ueniat in capitis periculum? Apud Ioannem cap. ix. magnas excitat tragœdias, quod cæco reddidisset oculos die sabbati. Apud eundem cap. iij. paralytico sanato obmurmurant, qui iussu Christi grabbatum suum sabbato sustulisset. Apud Matthæum uero cap. ix. Taciti secum obgannunt, quod peccata remitteret. Obmurmurant alibi, quod sabbato sanasset mulierem contractam, qui

qui bouem aut asinum in puteum delapsum, non uerentur educere sabbato. Christus clamat, non hominē ob sabbatum esse conditum, sed sabbatū ob hominem esse repertum, & tu uis tuas leges tantum ualere, ut citius pereūdum sit homini Christiano, quam ab ijs latū digitum discedat? Rursus obmurmurant apud Matthæum cap. xv. quod discipuli manibus illotis cibum caperent. Hic uero nō solum pius dominus excusat suos, uerū etiā crimē in ipsos retorquet, qui ob Corban, quod auaritia sacerdotū repperat, negligebant dei præceptū. Nam dei uocat, quod ad naturalem pietatem attinet. Succurrere parētib, charitatis est, ab hac auocabant, modo nō nihil accresceret gazophylacio. Christus clamat, non quod intrat in os polluit hominem, & tu exigis à Christiano, ut ingenti ualutudinis dispēdio uestatur piscibus? Imò præ te non ducis pro Christiano, qui corporis habitu compulsus, quocūq; die, quocūq; cibo uestens grās agit deo? Adeo placet Christo bñficientia, quam elemosynam appellat, ut apud Lucam cap. xvi collaudet

collaudat iniquū dispensatorē, qui fraudato domino, subuenerit debitoribus. Iā quid aliud nobis commendant Apostoli suis epistolis? Et nos ad hæc omnia penē surdi, plusquā Iudaicis constitutionibus oneramus Christi sanguine liberos? Ob hæc calumniāmur immerētem? Verum hæc insectari, non est huius instituti. Reliqua carptim, ut quicquid occurrerit, attingemus. Annotandum, quod Christus ubiq; ferē miseret turbæ simplicis, in solos Phariseos, Scribas & diuites uæformidabile intonat, uidelicet indicans, in episcopis, Theologis, ac principibus esse situm, ut populi uigeat pietas. Ab illis omne malum oritur. Miseret populi, qui dum Pharisei suū agunt negotium, destitutus oberrat, in morē gregis à pastore deserti, disiectiq;. Christus more Iudæorum ieiunasse creditur, uel hoc argumento, quod eo nomine calumniatur discipulos, non ipsum, ut legis apud Matthæum cap. ix. significans oēm occasionem calumniæ uitādā ijs, qui pastores agunt, aut principes. Christus bis dūtaxat fauisse legitur, in primores,

Matthæi xxi. & apud eūdem cap. xxiij. in negotiantes in tēplo, satis testans, his fontibus uniuersam ecclesiæ pestem ori- turam. Nullos esse magis capaces Euā gelicæ doctrinæ, quàm simplices, mites ac modestos, aperit. Vbiq̃ue pusillos am- plectēs, & horū esse regnum cælorū præ- dicans. Non admittēdum cuiusquā ho- minis consiliū, q̃d auocet à pietate, docet exemplo suo, cum Petrū paulo ante col- laudatum Satanam appellat, & qui con- sultor præire uolebat, imitatione mortis sequi iubet, quemadmodum legis apud Matthæū capite decimo octauo. Quæ- dam & præterius faciēda, ne turbetur ordo publicus, submonet eodem cap. iu- bēs solui didrachmū, cum testatus esset, immunes esse regni filios. Nihil insana- bilius esse impietate, pietatis imagine p- sonata, docet apud eundem Euangelistā cap. xxi. Amen, ingens, dico uobis, q̃d publicani & meretrices præcedunt uos in regnū dei. Pharisei nusquā non recla- mant Christi doctrinæ, sanctimonie fal- sa specie turgidi. Publicani & meretrices morbum agnoscētes suū, ad medicū accurrunt.

accurrunt. Ac mox ibidē, In factis, nō uerbis, in affectu, nō cultu, in obediētia, nō cæremonijs sitam esse uerā pietatem, docet, pposita parabola de duob' filijs, e- quibus laudat is, qui q̃d p̃bis detrectarat, re prestitit. Episcopis, & ijs, q̃ legitimis fungunt honoribus, etiā paræ probis, ta- mē obtēperandum esse, modo recta do- ceant, admonet apud eūdem capi. xxiij. Super cathedrā Moſi sederunt scribæ, & Pharisei &c. Audiēdus est, q̃ docet euā- gelium, etiā si non uiuat euāgelice. Cæ- terum eodē in loco taxat eos, q̃d huma- nis p̃stitutiōibus, onerent populū, subin- dicans in hmōi negligēdos, quādoqui- dem aliās & apostolos defendit aduersus Phariseos, calūniantes q̃d illotis mani- bus cibū caperent. Nō temere, neq̃ su- bito irrūpendum ad munus euangelicæ prædicationis, docet ipse tot testimonijs ante cōprobatuſ, Ioannis, colūbæ, p̃ris, à baptisimo secessit, ieiunauit, tētatus est, uicit, atq̃ ita demū undiq̃ spectatus atq̃ instruct⁹, nō statī sūma docuit, sed abloā- nis prædicationē fecit initiū, ad resipiscen- tiā, & sup̃ioris uitæ p̃enitudinē puocās.

Nullus enim opem medici desiderat, cui non displicet sua uale tudo. Quod autem ultro quosdā accersit, uelut Iacobū, Andream, Petrum, ac Matthæum, quosdam sequi uolentes, reijcit, nos admonitos uoluit, nō quoslibet esse recipiendos ad nostræ religionis cōsortium, sed eos dūtaxat, qui sincero simpliciq; accedūt animo. Id quidem certo liquebat ei, cui patebant omnia, nobis idem coniecturis puestigādum est. Christus, ut omnibus prædicauit, ita neminem unquā blādimentis, aut humanis, pmissis ad se pellexit, neq; quenquā ui adegit, cum esset omnipotēs, benefactis traxit, exemplo uitæ traxit, Idem factū ab apostolis. Proinde uidendum rectene sentiant ij, qui Turcas bellicis machinis student Christianos facere. Imō potius tonet apud illos Theologorum uox, apostolicæ similis, Luceat uitæ cādor, Sic fiūt uerē Christiani. Apud Matthæum cap. viij. Geraseni, cōspectis miraculis, rogāt Iesum, ut excederet suis finibus, quod ad ipsorum affectus esset inutilis. Ita nris quoq; tēporibus pleriq; sunt, qui taceri uelint doctrinā

doctrinam euangelicā, ut cum ipsorum uitæ instituto pugnantē. Christus adhuc infans, fugit in Aegyptū, uir, ultro sese offert satellitibus, indicans esse tempus fugiendi, ac subducēdi sese, cum imminens periculum non uidetur facturū ad gloriā Christi. Apostolos suos diu rudes & incredulos, lenissimo ptulit animo, donec paulatī pficerent, Ita sacerdotes summa mā suetudine ferre debent populum infirmū, donec sensim ad meliora prouehatur. Idem se facilem, ac popularem, & expositum, omnibus præbuit, ne publicanorū quidem, ac peccatorū fugiens conuiuia, sed nusquā non agens euangelij negotium. Ita conuenit episcopum, aut horum uicarios, omnibus sese accōmodare, sed hoc interim agētes, nō ut ipsi ditiores euadant, uerū ut suos redant meliores. Asciiuit te princeps in regiam, ut sis à cōfessionibus, aut a concionibus, ne id agas ut episcopatū auferas, sed ut pauciora peccentur inter aulicos.

Carnis necessitudines ob stare ijs, qui rem euangelicam gerunt, testatur apud Matthæum cap. xij. inter suos pauciora

g iij pferens

proferens miracula, ob illorū incredulitatem. Nonne, inquit, hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacob, & Ioseph, & Simon, & Iudas? Et sorores eius omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Atque alibi cognati illius parant eum in uincula conijcere, dicentes, in furorē uersus est, ut legim⁹ Marci cap. tertio Proinde qui uirtute uelit prodesse multis, maiore cū fructu peregre faciet, quā domi. Discipulos, nō habentes quod pro se responderent, ubique defendit aduersus Phariseorum calumnias. Velut apud Matthæū cap. xij. dum sabbato uellunt spicas, Rursum cap. xv. dum illotis manibus cibum capiunt. Iterum alibi, dum nō ieiunant, quēadmodum Ioannis discipuli. Non adnitendum, ut à quibusuis lauderis, sed duntaxat à probatis, & ab ijs, qui nō laudent, nisi honesta, docet diuersis locis. Nam Marci capite primo, in templo uociferanti dæmonio respondet, Obmutesce, & exi ab homine. Apud eundem capite tertio, Spiritibus clamantibus, Tu es filius

filius dei, additis minis interdicat, ne se proderent. Iudam admonuit, non reiecit, nec ab osculo solito submouit, neque prodidit, à quo erat prodendus. Tātum tribuit amicitiae, ac domesticae familiaritati, docens non temere deferendam semel initam amicitiam. Sic & Martinus tulit Brixium suum. Quod Petrus à negatione resipiscit, Christo in illum oculos defigente, Iudas poenitudine facti ductus, abiit, ac suspendit se laqueo, duplicem indicat poenitentiam, frugiferam & infrugiferam. Felix autem peccator, quē lapsum aspicit Christus, Infelix qui semet ab illo auertit, ut uideri non possit. Est aliquid, seruato rem, uel eminus sequi. Quid nobis agendum sit, si quando ingruerit extrema malorum procella, aut mortis necessitas, quæ neminem non manet, docet ipse, sub tempus mortis secedens, uigilans, instanter orans, prostratus in terram, ueluti suis praesidijs destitutus, totus à patris auxilio pendeat. Martyr, qui suas metitur uires impar erit supplicijs.

Christus raro edidit miracula, quæ præter admirationem nihil haberent utilitatis, qualia ferè sunt, quæ nunc fingunt de diuis. Sanauit ille, pauit, liberauit à periculis, quæ beneficentiæ sunt. Proinde qui magnus uideri uult in ecclesia, huiusmodi factis magnū sese declaret, quæ iuuent, non quæ populi malo uires ipsius testentur. Nunquā cessandum à doctrina sacra, licet non proficiat omnibus, docet parabola seminantis. Sat est si quædam pueniunt. Christus cum suis discipulis, ut ab amicis ultro, porrigentibus quædā accepit. Ita nihil exegisse legitur, aut captasse, nec nisi pro uitæ usu præsentis. Ita qui præfunt gregi Christiano, gratis doceant, nō deerunt, qui ultro suppeditent, si modo frugis sint, & ultra naturæ necessitatem nihil requirant. Nihil accipiendum ab ijs, qui pertinaciter aspernantur salubrem admonitionē, ne uideamur illorum fauere peccatis. Docent apostoli, quæ ex doctrina domini, pedum quoque puluerem excutunt in eos, qui nō recipiunt euāgelium. Non esse statim prohibendos, qui administrant ecclesiæ sacra

sacramēta, aut qui doctrinā Christi prædicant, etiam si uita parum respondeat, subinducat Marci cap. nono, uetans prohiberi, qui miracula ediderat sub nomine Christi, cum ipsum non sequeretur.

Boni pastoris esse, nonnunquā se in altissimū otium abdere, ac secedere, quo liberius precibus ac sanctæ lectiōi uacet, ut ijs rebus redintegratus, uegetior redeat ad episcopi munia, docet Marci cap. sexto, suos abducēs in locum desertum, ut aliquātisper requiescerent. Quales oporteat esse secessus episcoporum, multis docet locis, non ad uoluptates secedens, aut uenationes, sed ad orandum, ad familiarius colloquēdum cū suis. Tales erant secessus olim præsulū, quos ob infrequentiam monasteria uocabant. Solam ficum execratus est Christus, quæ folijs, uelut imposuit esurienti, significans nullum hominū genus sibi esse inuisius, quā hos, qui sub pietatis prætextu sunt impij, & religionem titulo, cultuque profitentes, uiuunt irreligiose. Quicquid ad salutē nostrā pertinet, id crebris precibus à deo flagitandum, docet ipse subinde orans, g s quicquid

quicquid obtigerit boni, id deo ferendum acceptum, docet ipse, frequenter gratias agens patri. Idem inculcat parabolis aliquot, uelut illius, qui cogit improbitate sua, nocturnū amicum surgere. Item iudua, iudicem in inexorabilē assidua interpellatiōe defatigātis. Idem nō uno in loco prācipit discipul' suis, Petite & accipietis. Indolem egregij pastoris etiam in puero submicare, ac scintillulis quibusdam sese prodere docet ipse, puer duodecim annos natus, in templo sapiētiae suae specimē, ac gustum prābens. Item in nuptijs praeludens miraculo, & ante baptismum iam seu meditās euangelicum munus, ac praegeiens ad futuram praedicationem. Qui uelit praedicationis Euāgelicae negotium suscipere, eum oportet ab omnibus carnis affectibus esse repurgatum, neque quicquam nisi caelestia sapere. Christus in baptismo spiritu impletus est, huius impetu raptus est in desertum. Hinc a tentatiōe uictor, spiritus impetu raptus est in Galilaeā, quemadmodum legis apud Lucā cap. quarto. Hinc ingressus Nazarenā synagogam explicato

cato uolumine Esaia, locū nactus est de spiritu, Spiritus dñi super me, eō, quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Nicodemum iubet renasci, non ex carne, sed ex spiritu. Apostolis post resurrectionē ad praedicationem ire iussis, afflat spiritum sanctum. Rursum ab Ascensione mittit spiritum igneum. Quidam ob hoc ipsum sancti uolūt haberi, quod semet abdunt à uulgi conspectibus. A exemplo Christi, qui uere Christianus est, non horret consortium imbecillium, modo spes sit ulla resipiscētia. In conuiuio contrectatur à muliere peccatrice, Colloquit' priuatim cū muliere Samaritana, quae cū sexto uiuebat adultero. Cōuiuatur cū publicanis. Cur eū horreat fidus & amic' medicus hoīes morbidos, modo spes sit sanitas? Beneficiū grat', & absq' spe redituri foenoris esse collocandū, docet apud Lucam cap. xiiij. nec ullā bñfactor' mercedē expectādam, nisi in resurrectione iustor', parabola pposita, monens nō esse inuitādos cognatos, aut uicinos, aut diuites, sed pauperes, debiles, cecos, & claudos.

Cum uul-

Cum uulgus horum, qui sibi pñ uidetur, in preculis, aut supstitiosis ceremoniis summā pietatis collocet, Christus apud Lucam cap. xv. præcipuū pietatis officium, deoq; gratissimū declarat esse, si quis peccatorem ad resipiscentiam adducat, eandem sententiā tribus parabolis inculcans, ouis centenariæ receptæ, drachmæ decimæ repertæ, & filij prodigi resipiscentis. Atq; inibi summus ille pastor, qui solus omniū prorsus ab omni uisitorum labe fuit immunis, docet peccatorem ex animo resipiscentem, cum gaudio recipiendum, cum uulgo his insultemus, & cū æterna nota recipiamus, perinde quasi nos uacemus omni crimine.

Vbiq; facta dictaq; sua refert ad autorem patrem, exemplo dato, ne quid nos homunculi nobis arrogemus, neue nostræ innitamur prudentiæ. Quicquid uita cōmunis obtulit, hoc fere uertit in occasionem docēdæ pietatis, ostēso Cæsaris nomismate & imagine, detorquet hūc, ut ex imagine mētis meminerim, quid debeamus deo. Turbas frequentius affluentes, ob cōuiuium exhibitum, hortat

hortatur ad cibum qui nō perit. Rursus apud eundem Ioannem efflagitantibus signum aliquod, quod cum mamna cælitus olim delapso conferri possit, ad sui corporis epulas uocat, longe quouis māna sacrationes. De insigni sceleratorum quorundam supplicio renuntiantes, per occasionem inuitat ad pœnitentiā. Pueros oblatos uertit in exemplum mansuetudinis, tēpli structuram ostendantibus, meminit de morte & resurrectione sua, mulieris elogium, clamātis beatum uterum, qui talem gestasset infantem, beata ubera, quæ tali puero lac porrexissent, Hūc deflectit, ut potius beatos ostendat, qui cōcipiunt sermonē diuinum, & hinc fructum edūt nunquā periturum. Quāquā hæc ratio latius patet, quā ut sit omnibus exemplis explananda. Quod apud Ioannē cap. xij. pharisæi destinant & Lazarū interficere, typum habet, qd improbi nō solum oderūt Chrm ipsum, sed eos quoq; per quos Christi nomen illustratur. Annotandus est apud eundem circulus, in quo fere se uoluit, ubiq; & societate & foedus Christianū commēdans,

dans, præsertim cap. xij. & xij. se declarat idem esse cum patre, adeo ut qui filiū norit, norit & patrem, qui filiū spernat, spernat & patrem, nec separatur ab hac cōmunionē spiritus sanctus, Sic enim legis in epistola, Tres sunt, qui testimoniū dāt in cælo, pater, sermo, & spiritus. Atq; hi tres unum sunt. In idem confortium trahit suos, quos palmītes suos appellat, obsecrans, ut quēadmodum ipse idem erat cū patre, ita & illi idem essent fecum. Imptit iisdem cōmunem patris suumq; spiritū, omīa conciliantē. Nō credit Petro suas oues pascēdas, nisi ter amorē Christi professō, subindicans episcopo nihil spectandum, præter salutem gregis, & Christi gloriā. Ac mox ostendit, quo debeat se præparare fidus ac uerus pastor, subiiciens. Amē dico uobis, cum esses iunior, cingebas te, & ambula bas quō uolebas, cum autem senueris, porriges manus tuas, & alius cinget te, ducetque quō non uis. Ad hunc modum conueniet in singulis mysticorum uoluminum locis philosophari, præsertim in euangelijis. Nam hæc exēpli gratia dū

tia dūtaxat in medium adduximus, quoniam indicarem alijis, forsitan his meliora reperturis. Sed bona difficultatis pars sita est in ipso sermonis habitu, quo traditæ sunt nobis sacre literæ. Nam tropis & allegorijs, ac similibus seu parabolis, ferē opertus est & obliquus, nonnūquam usq; ad ænigmati obscuritatem, siue id Christo uisum est, quo prophetarum sermonem, cui iudæorum aures assueuerant, referret, siue hac difficultate signiciem nostram exercere uoluit, ut postea grator esset fructus, non sine negotio quæsitus, siue hoc cōsilio sua mysteria prophanis & impijs operta celataq; esse uoluit, ac sic ut interim pijs scrutatoribus non intercluderetur assequendi spes, siue genus hoc dictionis potissimum placuit, quod ut ad persuadendum cum primis efficax est, ita doctis pariter, & indoctis expositum & familiare, maximeque secundum naturam, præsertim si similitudines ducantur ab ijs rebus, quæ uulgo notissimæ sunt, quod genus ferē fuisse leguntur Socraticæ. Neque uero tantum ad docendum,

Tropi sermonis fac
cri.

ac p.

parabola ac persuadendum efficax est parabola, uerum etiā ad cōmouēdos affectus, ad delectādum, ac perspicuitatem, ad eādem sentētiam, ne possit elabi, penitus infigēdam animo. Nā uehementius afficit anīmū adhibita parabola, de filio, p̄digo resipiscēte, in qua narratur adolescens à patre postulare portionem substantiæ, quæ ad se rediret, deinde sibi filius, cōmitere se regioni longinquæ, mox oblitus indulgentissimi patris, cum turpissimis scortis, ac nepotibus, p̄digere rem, parentis benignitate datā, deinde coactus extrema rerum oīm penuria, tandē amentiam suam agnoscere, & relictæ uitæ tangi desiderio. Reuertitur filius, agnoscit erratum, occurrit pater, in amplexus filij effundit sese, profertur noua uestis, profertur anulus, occidit uisulus saginatus, tota domus lætitia perstrepat, nec aliter gaudet senex recepto iuvene, quā si reuixisset. Nō exprobrat temeritas poscētis, non luxus ac nequitia profundētis, nō meminit iam horum paterna pietas, cui satis est quod resipuerit, qd sibi reditus sit filius. Hæc inquā, acrius feriūt animū,

Filius p̄digus.

animum, quā si quis citra parabolam dicat, deum libenter recipere peccatōrē, modo ex animo poeniteat superioris uitæ, Nec exprobrari peccatum ei, qui ipse uehementer oderit sua cōmissa. Rursus adhibita ex Genesi parabola mystica, cum Abrahā passim fodit puteos, Philistai, iniecta tra obturāt fossos, refodit eosdem Isaac, ac plures insup addit, qui uenas habeant uiuī laticis, Nonne iucundius audieris, quā si simpliciter dicas, ex diuinis libris petenda præcepta recte uiuēdi, ab his abhorre, qui terrenis bonis addicti sunt. Item qui nude declaret, qbus uirtutibus oporteat episcopū esse præditum, frigidius audietur, quā si totum Aaron apparatus, à Mose diligentissime descriptum, ad allegoriā accomodet. Sunt quæ gratius p̄ crystallum, aut succinum pelluceant, quā si nuda conspiciantur. Et nescio quo pacto, quæ facrasunt, plus habent maiestatis, si sub inuolucro proferantur oculis, quā si prorsus reiecta uisantur. Iam qui dicat, quid in nobis boni sit, id à Christo nobis autore, p̄ficiisci, Intelligetur quidem, uerè
h si huc

Gen. xvi.
Itē. xxvi.
Putei Abrahæ, et
Isaac.

Simile.

si huc accommodet similitudinem de stirpe uitis, & palmitibus, de capite & membris, de radice & ramis, mox uelut imagine depicta, res oculis subiicitur.

Quin aliquoties fallit Christus suos ad tempus allegoriarum ænigmatibus, quod post altius inhæreat, quod uolebat intelligi, ueluti cum Matthæi cap. xvi. monet cauendum à fermēto Phariseorum, illis de panibus omissis succurrit, cum ille de uitanda Phariseorum hypocrisi loqueretur. Rursum cum apud Lucam diuendita tunica iubet emi gladium, Cunctis respondētibus duos adesse gladios, ait, sufficit, per occasionem, animū addit Petro, ut gladio rem aggrediretur, cum hoc ageret, Christus, ut hunc affectum uituendi sese aduersus persecutiōes, penitus aeradicatus ex animis suorum euelleret.

Item cum apud Ioannem, admirantibus ingētem templi structuram, ait. Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud, nec apostoli senserunt illum de corpore suo loqui, occidendo, & intra triduum reuicturo. Ad hæc cum ait, apud eundem, Modicum & non uidebitis, & iterum

iterum modicum & uidebitis me, ueluti per ænigma significauit, se breui moriturum, sed mox à resurrectione semetipsum exhibiturum, usque ad diem ascensionis. Apud Matthæum uero, quot parabolis regnum celorum nobis adumbrat? Seminantis uarie, & rursum seminantis bonum semen, grani sinapis, fermenti exigui, in ingentem farinæ massam abditū, thesauri in agro defossi, insignis margaritæ. His finitima, cognataque sunt puerbia, quod genus est, Cecinimus uobis tibis, & non saltastis, Cecinimus lugubria, & non plorastis, quo significatum est, Phariseos, nec Ioannis austeritate, nec Christi ciuilitate fuisse per uocatos ad pœnitentiā. Sunt autem tropi, qui non pertineant ad grammaticos, aut rhetores, sed pertinent ad idiomata sermonis, quod si ignoretur, frequenter aut fallit, aut moratur lectorem, Ac Græca quidem lingua, complures habet cum latina cōmunes, quosdam habet sibi peculiāres. Cæterum Hebræa plurimas habet loquendi formas, ab utraque dissonantes, Commune est nobis cum Græcis,

Parœmiæ

Tropi.

h n

quod

quod dicimus, benefacere eum qui bene meretur de quopiam, At non item commune, quod illi dicunt εὐπαθεῖν. i. bene pati, pro beneficio affici. Comune est cum illis, quod pro ἐχωχάριμ dicimus habeo gratiam. Non est commune, quod illi pro eodem dicunt οἰδαχάριμ. i. noui gratiam. Iam apostoli, tametsi Græce scripserunt, tamen non parum referunt ex proprietate sermonis Hebraici. Porro septuaginta, qui ueteris instrumenti libros nobis Græce tradiderunt, permulta referunt ex Hebraici sermonis proprietatibus, quæ fere sunt ab Hieronymo mutata, quæ ueterem sustulit translationem, quam in opere de locutionibus adducit Augustinus (si quis uelit illius gustum capere) adeo ut qui sit eius sermonis rudis, etiamsi probe græce calleat, non assequetur aliquoties sententiam loquentis. Cuius generis sunt, ut uinum, aut alterum exemplum docendi gratia producam, Iurat in cælo, pro eo quod erat, iurat per cælum, & credit in eo, pro eo quod erat, fidutiā habet in illo, & confitetur in eo, confitetur illum, In hoc cognoscent, in gladio percussit, per hoc cognoscent,

In, p per.

gnoscent, gladio percussit, Ero illi in patre, erit mihi in filiū, ero illi pater, erit mihi filius, duos & duos, p binos, Magis fortior est nobis, fortior est nobis, Mulier si fuerit uiro alienigenæ, p eo qd erat, si nupserit uiro alienigenæ, Homo homo, p quisq, Viri uiri, p cuiusq; uiri, Quæ fecit uirtutem eorum, pro, quæ fecit exercitibus illorum. Nam hoc arbitratus est Augustinus ad Hebraicum idioma pertinere, cum nihil uideatur idiomatis Græcanici. Hebraicum est, pronomen exsuperuacuo addere. Beatus populus, cuius dominus deus eius, Ostendit, pro fecit. Bonas bonas, p ualde bonas. Maria Cleopha, p Maria uxor Cleopha. Iacobus Alphei, Iacob Alphei filius. Eclipsis est familiaris Hebraeis. Omnis caro, p omnes homines, Ceterum animæ, pro ceterum hominibus, Verbum pro facto, Quid uerbum hoc fecisti nobis? Honor, pro subsidio, Misericordia, pro beneficentia. Porro quod usu uenit, in his quæ uersa sunt ex sermone hebraico, idem accidit in ijs quæ translata sunt ex sermone græco, quoties interpret illius linguæ reddit idioma.

Honor, p
subsidio.Græci ser
monis di
omata.

h iij

ma.

ma. Verū huius generis formas, aliquot indicauimus in annotatiōibus, quas scripsimus in nouum testamentū. Et Aurelius Augustinus libris aliquot idem egit, quibus titulus est, De locutiōibus. Quāquam in hoc argumento felicius uersari poterat, si quod annotauit ex Hebræorū potius, quam Græcorum fontibus hausisset. Extant & annotationes Titami Græci, scriptoris, ut apparet, neoterici, in hoc ipso genere. Iam alijs quoq; tropis frequenter explicat difficultas. Nam quod Matthæus & Marcus prodiderunt latrones, qui cum Christo erant crucifixi cōuiciatos ei fuisse, cum Lucas tradat alterum dūtaxat id fecisse, sic explicat nodum Augustinus, ut dicat esse *εἰς πέντε* numeri, latrones dictū pro latro. Rursus Christum triduo fuisse in sepulchro, per synecdochen explicant, quēadmodum & illud qd apud Marcum post tres dies resurrecturus scribitur, cum diluculo tertij diei surrexerit. Quoties autem explicato hyperbati anfractu, sensus obfcuritatē discutiūt, & Origenes, & Chrysostomus, & Hieronymus, & Augustinus?

Heterosis
numeri.

Synecdo-
che.

Hyperba-
ton.

nus? Quin & hyperbole non raro suc-
currit. Velut illic, ascendunt usq; ad cæ-
los, & descendunt usq; ad abyssos, cū ue-
hementem tempestatem undarū intelli-
gi uellet psalmista. Neq; continuo men-
dacium est, quod ultra ueri fidē dicitur.
Sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior &
ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdū
putet, in diuinis libris hyperboles memi-
nisse, facit hoc non raro Origenes, facit
Chrysostomus, facit Augustinus, & Hie-
ronymus. Huius generis sunt illa. Fa-
cilis est camelum per foramē acus tran-
sire, quā diuitem intrare in regnū cæ-
lorum, cum nihil aliud intelligi uellet,
quā esse difficillimū, ut diues obtem-
peret euangelicæ doctrinæ. Item apud
Lucam, ubi parabola iubet ad conuiui-
um adhiberi debiles cæcos, & claudos,
nihil aliud significatur, quā abiectos
& calamitosos esse subleuandos benefi-
cio gratuito. Rursum ubi prohibet, ne
quem inter uiam salutent Apostoli, cum
hoc uoluerit intelligi, non committen-
dum eis, ut ob humanos affectus, ullis
dispendijs euangelij negotiū remorent.
h iij Vbi

Figurate
dicta.

Vbi uetat, ne peram uel baculum tollant in uiam, sensit, eos his praesidijs liberos esse oportere, quibus uulgus se munit, iter initurum. Neque enim dubium, quin Apostoli peras & baculos habuerint, cum Paulus & lacernam, & bibliothecam reliquerit Troade. Vbi suos iubet liliorum exemplo uiuere, sentiri uoluit, abijciendam anxiam sollicitudinem reponendi in posterum comatus. Vbi iubet praebere maxillam leuam percutienti dextram, quid aliud uult, quam non referendam illatam iniuriam. Idem sentiendum opinor, de relinquenda tunica ei, qui pallium abstulerit, & ultro ambulando bis mille passus, cum eo, qui ad semel mille compulisset. Vbi negat esse suum discipulum, qui non oderit patrem & matrem, plus dixit, quam intelligi uoluit. Vbi iubet ungi faciem oleo, ne uideamur ieiunare, nihil aliud sensit, quam in benefactis non captanda ostentationem. Nam arbitror Apostolos non solitos ungere faciem, cum ieiunarent. Origenes indicat hyperbolen esse, quod in Genesi scriptum legimus, Lauit in uino stolam suam, & in sanguine uuae pallium suum.

suum. Quis enim abluuit uestes suas in uino? uerum his uerbis nihil aliud intelligi uoluit, quam insignem, & exuberantem agri fertilitatem. Idem hyperbolen esse putat, quod Paulus scripsit, Romanorum fidem praedicatam in uniuerso mundo, cum multis esset ignota regionibus. Diuus Augustinus in epistola ad Publicolam, quae inter ceteras numero censetur cluij. putat in illis uerbis Christi, quibus prohibet in totum ne iuremus, neque per caelum, neque per terram, neque per aliud quicquam, hyperbolen esse, plus enim dixit, quam sensit, quo uehementius deterreret a periurio. Augustini uerba, si quis requirat, subscribam. Si tamen illud nos adhuc mouet, quod in nouo testamento dictum est, ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea dictum uidetur, non, quia uerum iurare peccatum est, sed, quia peierare immane peccatum est, a quo nos longe esse uoluit, qui, omnino ne iuremus admonuit. Haecenus ille. Veluti cum interminamur pueris, ne natent, dicimus, si uel aspexeris lacum, occidam te. Quam interpretationem si recipimus,

h s   cōsimili

consimili ratione explicabuntur & illa, ne diuertas ab uxore, ne resistas malo, ne irascaris. Iam quod Ioannes in euangelij sui calce scripsit, totum mundum non fore capacem librorum, qui de Christo scribendi forent, Cyrillus & Chrysostomus ingenue fatentur hyperbolen esse. Opinor & cum prohibet ne quem uocemus patrem in terris. Præterea cum ait, nec iota, nec apiculum unū legis omittendum, qui non impleatur, intelligens nihil omnino prætereundum ex promissis diuinis. Quæ constare possunt, etiāsi apices aliquot sublati fuerint. Sed huius quoque generis aliquot exēpla cōmonstrauimus in annotatiōibus, quibus nouum testamentum explanauimus. His cognata sunt illa, quæ an tropis p̄stent nescio, certe ad uulgarem sensum accōmodanda sunt potius, quàm ad uiuum, ut aiūt, exigenda. Veluti cum prohibet omnino iurare, sentit non esse iurandum, ut uulgus deierabat, ob quaslibet causas, Cum prohibet sollicitum esse de crastino, sentit iuxta uulgi morem, qui ceu deo diffusus anxie torquebat cura futuri tēporis. Cum

Ad uulgarem sensum accōmodanda.

Cum prohibet resistere malo, sentit malo nō esse propulsandum malum, ut uulgus hominū solet. Alioqui licet reprehendere peccantes, licet & coercere. Cum prohibet, ne uocentur Rabbi, sentit, ne Phariseorū more, qui supercilio turgebāt, ob hunc titulum. Cum prohibet in præcibus multiloquiū, sentit non esse precandum iuxta quorundā exemplū, qui existimabant deum multitudinem uocū capi, magis quàm affectu mentiu. Alioqui legimus & Chr̄m orasse p̄lixē. Sic iubet non irasci, sentiens iram uulgare, quæ tendit ad iniuriā, Sic dānat eum q̄ fratri suo dixerit, fatue, sentiens, qui, quod uulgo solet, cōtumeliæ gratia id fecerit. Alioqui Christus ipse suos discipulos, & Paulus Galatas stultos appellat, sed arguens, nō incessens. Huiusmodi ferme sunt, Cum apud Matthæum ait, Misericordiam uolo, non sacrificium, Omnino sacrificiū uolebat, quod ipse indixerat. Sed prius est præstare misericordiā, quàm offerre sacrificium. Rursum cum ait, doctrina mea, non est mea, suā negat esse, quam patri, ut homo ferebat acceptam. Rursum

Sermo la-
tinus.

Ironia

Rursum cum ait, nondū fuisse spiritum, quod Iesus nondū esset glorificatus, non sentit simpliciter non fuisse spiritum, sed in Apostolis nondū apparuisse spiritum illum euangelicum. Quin & ipse sermo latinus habet sua quædā idiomata, quæ parum attentis, aut minus eruditis imponunt aliquoties. Quod genus est illud, apud Marcum capite quinto, Cum ab Archisynagogo uenire dicuntur, qui ab illius adibus ad illum uenirēt, Quem locum habemus iam olim deprauatum ab ijs, qui non agnoscebant latinæ linguæ proprietatē, qua dicimus, ad me ibimus, pro eo quod erat, ad domū meam. Cæterum addubites forsitan, an in apostolicis & euangelicis literis reperire liceat Ironiam, cum dubium esse non possit, quin in uetere testamento reperiatur, nimirum libri regum iij. cap. xvij. Helias irridēs prophetas Baal, Clamate, inquit, uoce maiore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. Potest & in his uerbis Christi accipi Ironia Dormite iam, & requiescite, iuxta Theophy-

ophylacti Vulgariensis episcopi sententiam. Rursum apud Paulū, epistolæ prioris ad Corinth. cap. vi. Contemptiores qui sunt, hos ad iudicandum constituite, per Ironiam dictum uideri potest, præsertim cum sequatur, Ad pudorem uestrum dico. Fortassis & illa Christi uerba, non multū absunt ab Ironia. Non est bonum sumere panem filiorum, & proijcere canibus. Nec illa. Non ueni ad uocandum iustos, sed peccatores, Neque enim uere sensit eos esse iustos, sed exprobrat quod sibi iusti uiderētur. Sunt & aliæ figuræ complures uerborum ac sententiarum, quæ ad compositionem, aut grauitatem, aut iucunditatē orationis faciunt, quas diuus Augustinus nō grauatus est multis uerbis indicare in libris sacris, in opere, cui titulus de doctrina Christiana. De omnibus diligenter tradiderunt Donatus ac Diomedes, sed his diligentius Quintilianus libro rhetoricarum institutionum nono. At ne quis hanc literaturæ partem fastidiat, ut grammaticam, ac triuialē, Augustinus in opere de doctrina Christiana iubet non indiligenter ad-

Figura.

disci,

Amphibologia.

disci, uelut utilem ad intelligēdos libros canonicos. Iam amphibologia uitium quidem est orationis, sed quod sæpenu-mero uitari non potest, etiāsi Fabius quoad fieri potest, uitādum esse monet. Augustin⁹ adeo uitari uult, ut existimet manifestarium solœcismū citius admit- tendum, quā ambiguum dictionem, & ossum dici mauult, quā os si unū ali- quod significamus, quæ multa dicuntur ossa, non ora. Qua quidem in re non illi prorsus assentior. Verum hæc incōmo- ditas frequentius accidit in lingua græ- ca, quā latīna. Prōinde nos compluri- bus locis & indicauim⁹, & ubi licuit sub- mouimus. Tollitur autem ferē uel com- positione, siue ordine sermonis cōmura- to, si ex contextu nascatur, uel dictione ancipiti, p̄periphrasin explicata. Quod ipsum Augustinus exēplis aliquot pro- sequitur. Verum abusus uocis nonnun- quam ancipitem reddit orationem, sed qui non tam linguæ sit peculiaris, quā scriptori, ut sunt & inter autores sua cui- q̄ propria. Nam frequenter hærebit in Quintiliani sermone, qui præter Cicero- nem,

nem nihil legerit. Sic Paulus aliās carnē uocat cognatos, aut sanguinis affinita- tem, aliās totum hominem carnem ap- pellat, nonnunquam crassior hominis, aut alterius cuiuspiam rei pars caro dici- tur, Interdum affectū hominis ad uitia sollicitantem carnem appellat. Item cor- pus sæpe uocat, quod ex mēbris cōstat, aliquādo corpus idem illi ualet, quod ca- ro. Spiritum alicubi uocat summū illum ac cælestem, alibi mentis impetum spīri- tum dicunt. Rursus aliās dona spiritus sancti dicuntur spiritus, nonnunquā aēr hic motus spirit⁹ dicitur, ut ibi, Spiritus ubi uult, spirat. Cui penē idem est quod ait Paulus. Spiritus quidem meus orat, mens uero mea sine fructu est. Huius ge- neris sunt & illa, cum fidem dicunt pro fi- dutia, cū Latinis fides sit uel pollicentis, ut dare fidē, uel præstāt⁹, aut nō præstan- tis p̄missū, ut soluere fidē, præstare fidē. Fident⁹ aut credēt⁹ nō est, nisi cū sic loq- mur, habeo tibi fidē, abrogat illi fidem. Item cum Paulo dicit ædificare, q̄ p̄dest, & destruere, q̄ nocet. Rursus cū bene- dictionē uocat beneficiū sponte collatū. Sed de

Sed de his plura sparsim dicta sūt nobis in annotationibus, & in argumētis, quæ scripsimus in epistolas Apostolorū non-
allegorie nihil attigimus. Verum in allegorijs, ut hūc redeamus, quoniam his omnis fe-
 re constat diuina scriptura, per quā æter-
 na sapiētia, nobiscū ueluti balbutit, præ-
 cipua cura ponenda est, quæ nisi succur-
 runt, præsertim in ueteris testamēti uo-
 luminibus, maxīma pars fructus perie-
 rit lectori. Aliquoties pñciosus est uer-
 borū sensus, nisi adhibeas allegoriæ re-
 mediū. Quod genus illud, Beati qui se
ad Ro. xij castrauerunt propter regnum dei. Et il-
 lud Pauli, Hoc em̄ faciēs, carbones igne
 os congeres sup̄ caput eius. Augustinus
 & illud huius esse generis opinatur, Ni-
 si quis ederit carnem meā, & biberit san-
 guinem &c. Hic igitur, ut dictum est, cō-
 ducet rerum naturalium cognitio, tum
 in poëticijs *allegorijs* per ætatem prælu-
 sisse, aut etiam ab omī genere rerum du-
 cendis, ac tractandis *similibus*, qua de re
 & nobis olim libellus editus est. Sunt q̄
 noui quoq; testamenti historiam ad alle-
 goriā trahunt, quod ego sane uehemēter
 approbo,

approbo, cum aliquoties sit necessariū, sæpissime festiuū & elegans, si quis mo-
 do scite rem tractet. Nam mihi uidet̄ Am-
 brosius in hanc partem, ut illius pace di-
 xerim, immodicus esse nonnunquā. Ve-
 luti cum Petrum ad prunas calfaciētem
 se, negat corporis frigus sensisse, cum id
 temporis frigus esse non posset, sed men-
 tis hoc fuisse frigus. Eleganter hoc, quod
 ait in allegoria uersans. Sed frigus erat,
 ubi Iesus non agnoscebatur, ubi nō erat,
 qui lucem uideret, ubi negabatur ignis
 consumēs, Cæteraq; in hac sententiam,
 uerū nihil uetat, quo min⁹ & narratio-
 nis cōstet fides. Addit autem, si tempus
 consideremus, frigus esse nō poterat, ac
 paulo post, frigus ergo mentis, non cor-
 poris. Etenim licet in ea regione satis te-
 peat cælum illis mensibus, tamen nox in
 æstuantissimis etiam plagis suum frigus
 habet. Huic simillimū est quod subiicit
 de negatione Petri, magis argute, quā
 uere patrocinās ei, quē Christus ad hoc
 ipsum labi passus est, ut ipse resipiscens
 miserāte Christo, cōfirmaret fratres su-
 os. Et tamen adeo nouum uideri uult,
 potuisse

Ambros-
 sius.

Petrine
 gatio.

potuisse peccare Petrum, ut peccatum illius nec ab Euāgelistis comprehendī potuerit, perinde quasi satis idoneum sit argumentum, illos non assecutos, de quo uarie narrarint, cum idem plurimis accidat locis. Deinde cum apud Matthæum, ac Marcum prodeūti puellæ, respondet, Nescio quid dicas, hūc detorquet, quasi non negarit dominum, sed à muliebri proditione se separarit. Quod si maxime quis urgeat illum abnegasse, quod esset de numero eorum, qui fuerant cum Iesu Galilæo, aut ut à Marco scriptum est, Nazareno, tamen hūc uerba desectit, quasi negasset se nosse Galilæum, aut Nazarenum, quem dei filium nouerat. Rursum quod apud Matthæum habetur, Nō noui hominem, eodem torquet, quasi discipulus hominis non esset, qui discipulus dei uellet haberi. Nam quod confirmandæ rei grā adducit ex Paulo, Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem (etiā si non nesciam secus ab alijs explicari) mihi uidetur, nō naturam significasse Paulus, quam Christo non

ademit,

ademit, sed infirmius quiddam & humilius intelligi uoluisse hominis uocabulo, ueluti cum ait, An secundum hominem hæc loquor? Atq; hæc quidem licet plausibiliter & argute dicerent in schola declamatoria, tamē in rebus sacris, neq; ludendū est, neq; decet arguari, neq; expedit torquere quicquā, ne dum falsa defendimus, ueris fidē abrogemus. Simplex est, iuxta Tragici sententiā, ueritatis oratio, Nihil autē Christo neq; simplicius, neq; uerius. Fortassis huius generis est, quod Augustinus in homilia quadā, de muliere in adulterio deprehensa, quinq; uiros, & sextū uirum, non uirum ad allegoriam accommodat, meo iudicio coactus. Iam in numeris passim philosophantur, de numero trigesimo, sexagesimo, & centesimo, rem Hebraicā ad Græcos aut Latinos numeros accommodantes. Itē de quinq; millibus hoīm satiāt, de quinq; panibus, de duobus piscibus, de talentis decem, quinque, & uno, de farinæ satis tribus, non quod negem alicubi in numeris latere mysteriū, sed qd in quibusdā ascita, detortaq; uideant adferri.

i ij

Simpli.

Simplicissimum est, quod idem uerissimum esse puto, decem, quinque, & unū posita esse, pro plurimo, mediocri, & minimo. Est ubi summā parabolæ satis sit attigisse, etiam in ijs, in quibus allegoria uitari nō potest, uelut in parabola patris familias, aduersus nocturnum furem uigilantis, quæ nihil aliud deliniat, quàm eius dici subitum & inopinatum aduentum. Sunt qui fastidiant omnes allegorias, tanquam rem arbitrariā, somnijq; simillimam. A quibus ut uehementer dissentio, cum uideam absq; his plerosque sensus, aut absurdos esse, aut pñciosos, aut fuites, leues ac frigidos, cunq; constet Christum allegorijs usum, & Paulū aliquot ueteris instrumenti locos per allegoriā interpretari, ita non possum non improbare quorundam ineptum allegorismum, qui fingunt, quod explicent allegoria. Viator fessus insedit tergo ingētis draconis, arboris truncum esse ratus, is excitatus deuorauit miserum. Viator est homo, draco mundus, qui sibi innitentes perdit. Satis est ea, quæ reperiuntur in sacris literis ad allegoriam accommodare,

modare, si res ita postulet, ut ipsi nihil as fingamus. Audiui quendam Theologū Parisiensem, qui de filio pdigo parabolam, in quadraginta dies protraxit, affingens iter abeuntis ac redeuntis, quasi nunc in diuersorio uesceretur artocrea, ē linguis confecta, nūc præleriret molam aquatilem, nunc aliud atq; aliud ageret, & ad eiusmodi cōfictas nœnias, Prophetarum, & Euangeliorum uerba detorquebat. Atque interim imperitæ multitudini, & crassulis magnatibus deus esse uidebatur. Nec sine causa ridet Hieronymus eos, qui poëtarū fabulas ad Christum detorquent, nisi si quid ad mores cōmode deflectetur. Veluti fabula Protei, in incōstantes, Phaëtonis, in temerarios, Tantalī, in auaros & parcos, Mīdæ, in diuites stolidos, Danaës, in ius pecunia corruptū, Ixionis & Danaidum, in frustra laborantes. Quandoquidem dubium non est, quin ueteres in hunc usum pleraq; cōmenti sint. Nullum autem familiarius docendi genus, nec efficacius, quàm per similitum collationem. Ea Christus à rebus uulgatissimis sumit,

i iij   qui

qui suam doctrinam quammaxime populari esse uoluit. Quis enim nō uidit iaci semen in terram? Quis non conspexit piscatores, iaciētes retia? Quis nescit palmites amputatos exarescere? Atque hæc uulgata mire nouat, ad suam philosophiam accommodans. De Scoridarum subtilitatibus, paucorum est differere, in his promptum est quibuslibet philosophari. Vides exorientem solem, exhilararis, Quid uoluptatis sensurus, si cordis oculis exoriatur sol ille iustitiæ? Molesta res est morbus corporis, quāto molestior animi morbus? Horres contagium pestis corporalis, multo magis uitanda morum pestilentiiū contagio. Res elegans tibi uidetur, hortus omni florum & arborū genere uernans, quale spectaculum animus innocentia uiuens ac uirtutum omni genere exuberans? Vides serpentem, habes exemplum Christianæ prudentiæ, Vides columbam, habes imaginem Christianæ simplicitatis, Vides ceruum, habes symbolum admonens auidē tectandas diuinas literas, Vides agnum, habes typum innoxie mansuetudinis.

tudinis, Vrget hyems, admoneris, ut in rebus aduersis, fortunæ melioris expectatione te sustineas, Blāditur ætas, admoneris, ut te præpares ad uēturæ erumnas, Grauis est senectus, aspiras ad immortalitatem, Grata est iuuentus, admoneris, ut uenturæ senectuti uirtutum, & eruditionis pares præsidia. Ita quicquid hic uisibilis mundus offert oculis corporeis, eius ideam reperies in rebus animi. Cæterū quibus ex fontibus petendæ sint allegoriæ, partim explicat Dionysius in opere cui titulum fecit, De diuinis nominibus, partim Augustinus libro De doctrina Christiana tertio, propositis & explicatis Ticonij septem regulis, aliquanto plus honoris habens, primum infanti, deinde hæretico, quā nos habeamus scriptoribus quibusdam orthodoxis. Fortassis & à nobis nonnihil conferetur, si quando uacabit absoluerē libellum olim cœptum, de Theologicis allegorijs. Interim unum illud addam, non satis esse, circumspicere, quomodo iuxta sensum historicum, qui simplex est, quomodo iuxta tropologicum,

Allegoria
Theologica.

qui ad mores & uitam communem pertinet, quomodo iuxta allegoricum, qui capitis ac totius corporis mystici tractat arcana, quomodo iuxta anagogicum, qui caelestem attingit hierarchiam, diuersis in rebus uarie reluceat aeterna ueritas (nam ad hunc modum uideo quosdam diuidere) uerum etiam considerandum erit in singulis horum, qui gradus sint, quae differentiae, quae tractandi ratio.

Quot modis tractat Origenes Abraham a deo tentatū, & in historia uersans, quos tamen locos inuenit: ut ne dicā interim, quod typus pro uarietate rerū, ad quas accommodatur, pro diuersitate temporū, uelut aliam accipit figuram. Sicut porcorum siliqua, quibus perditus ille filius cupit explere uentrem famelicum, ad opes, ad uoluptates, ad honores ad mundanam eruditionem possunt accommodari. Et tamen adhuc uersaris in tropologia. Quin tota parabola potest ad Iudaeorum populum, ac gentes illius temporis applicari. Gentes resipiscunt, & recipiuntur, obmurmurant Iudaei, placat utrosque pater communis. Iam ex personarum, quibus

quibus accommodatur parabola, temporumque uarietate, noua penē facies sermonis nascitur, quae de re non nihil attigimus in superioribus. Porro in tractandis allegorijs felicissimus artifex est Origenes, sedulus magis quam felix Ambrosius, si quis forsitan requirat exemplum quod imitetur.

Quin & illud in primis admonendus est Theologiae candidatus, ut apposite citare cōdiscat sacrae scripturae testimonia, non ē summulis, aut elenchis, aut sordidis conciunculis, aut alijs id genus collectaneis, iam sexcenties aliunde aliō confusis ac refusis, sed ex ipsis fontibus, nec imitetur quosdam, quos non pudet oracula diuinæ sapientiae uiolenter detorquere ad alienos sensus aliquoties & ad contrarios, Id ne fiat, prima sit cura, librorū omnium ueteris, nouique testamenti sententiā ex priscais illis interpretibus perdiscere. Audiui quosdam in palestris Sorbonicis non uulgariter exercitatos, qui in frequentissima concione multa philosophabatur, non intellecto themate, quod ex more proposuerant, ne ad literam quidem, ut

Citatio.

Palestra
Sorbonica.

uocant, magnóq; pudore doctorum hominum tumultuabantur, extra oleas, ut est in puerbijs, currentes. Sunt qui secum adferunt sua decreta, & uulgaribus opinionibus infecti, his seruire cogunt arcanam scripturam. Cum ex hac potius petenda sint alicui decreta, Quod eleganter admonet Hilarius libro De trinitate primo, cui optimus diuinorum uoluminum lector est, qui doctorum intelligentiam expectet ex dictis potius quam imponat, & retulerit magis, quam attulerit, neq; cogat id uideri dictis contineri, qd ante lectionem præsumpserit intelligendum. Sunt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cum huius regula seruire conueniat, quid oporteat fieri, huius patrocínio tuetur id, quod uulgo fit. Iam est occultius quidem, sed hoc ipso nocentius deprauandi genus, cum abutentes diuinæ scripturæ uocabulis, ecclesiam quæ Christi corpus est, interpretamur sacerdotes, mundum, quo uocabulo mali affectus designantur, interpretamur laicos Christianos, pinde quasi hi ad ecclesiã non pertineant, Interim qd de Christi

Ecclesia.
Mundus.

de Christianis omnibus est dictum, proprie monachis accommodantes, cū quod de cultu diuino dictum est, ad solas cærimonias deflectimus, quod de sacerdotis officio, ad solas preculas utcunq; dictas trahimus. Proinde q recte uolet uti scripturis, non sat habeat, quatuor, aut qnq; decerpisse uerbula, Quin potius circumspeciat unde natum sit, quod dicitur, frequenter enim huius aut illius loci sensus ex superioribus pedit. Perpendat, a quo dicatur, cui dicatur, quo tēpore, qua occasione, quibus uerbis, quo animo, quid præcesserit, quid consequatur. Quando quidē ex hisce rebus expēsis, collectisq; deprehendit, quid sibi uelit qd dictū est.

In his hæc quoq; seruāda regula, ut sensus quē ex obscuris vrbis elicimus, respōdeat ad orbem illum doctrinæ Christianæ, respōdeat ad illius uitā, deniq; respōdeat ad ægstatem naturālē. Quidā impudentē scripturā diuinā trahunt ad sensum alienissimū, uelut is, q qd dictū est de tentorijs hostiū, apd Abacuc, Turbabūt pelles terræ Madian, detorsit ad Bartholomæum excoriatū, quod habet historia, licet

licet ea fide careat, Aut is, qui, quod habetur in libro Iudith, Gyrrantes uallem, uenerunt ad portam, stultissime deflexit ad argumenta quattuor librorum Petri Lombardi, qui scripsit sententias Theologicas. Sunt qui ludant uerbis scripturæ diuinæ, ac ueluti fit in centonibus poetarum, ad alienum sensum, ceu per iocum abutuntur. Quod aliquoties facit diuus Bernardus, uenuste magis, quam grauius, meo quidem iudicio. Sic enim imbibat uir ille præclarus sacras literas, ut nusquam non occurrarent. Nam quod hodie quidam, si quando festiui student uideri, uerba mystica deprauant ad iocos scurriles, non solum indoctum est, uerum etiam impium, & supplicio dignum. Impingit hoc Hieronymus Origeni, quod aliquoties uim faciat scripturis, opinor, ut nos prorsus abducatur a litera, plerumque sterili. Quin potius nemo ferme uerum non alicubi torquet, quoties cum aduersario dimicant. Atque ipse etiam Hieronymus, quod uno in loco prope modum fatetur. In his igitur cautius obseruandum, tum qua uis facta sit uerbis sacris.

Bernardus.

sacris, nisi quis fas esse putat, id facere, quoties capiendus est hostis, aut a uitis deterrendus infirmorum animus. Mihi uidetur rectissimum, ut caste, ut opportune sacris uerbis utamur. Si primum curaris, ut id facias quam optime, postea fiet, ut & facile facias. Id cum ubique præstari uelim, maxime tam præstare conuenit, ubi res est cum aduersariis nostræ religionis, aut ubi refellitur falsitas, & asseritur ueritas, aut ubi mystica scripturæ sensus enarratur. Fit enim alioqui, ut non solum non euincamus, quod astruimus, uerum etiam risui simus aduersario. Et tamen mea sententia nusquam magis peccatum est a ueteribus. Huius generis arbitror, quod Ambrosius libro De spiritu sancto ij. cap. vi. ex loco, quod est apud Paulum in epistola ad Philipp. capite tertio. Qui spiritu seruimus deo, ratiocinamur aduersus Arrianos, Spiritum sanctum aperte deum dici, connectens has duas uoces πνεῦμα καὶ θεὸς, cum Græco sermone magis exprimat sensus diuersus, uidelicet nos colere deum, non corporeis uictimis, ac caeremonijs, sed spiritu, præsertim cum spiritu

spiritui non addatur suus articulus. Præterea quod Beda ex mulierculæ Cananææ uerbis, Miserere mei domine fili David, colligit illam perfectâ fide & deum credidisse Christum & hominē, Quod id temporis opinor nec ipsos Apostolos credidisse, quasi deum agnoscat, quisquis domini nomine compellet, aut quasi subdidit huiusmodi non soleat & a sanctis uiris peti. Rursum quod Augustinus uerba Baptiste, quæ leguntur apud Ioannē capite primo, Et ego nesciebā eum, abūde efficax telum arbitratur ad fundēdas uniuersas Donatistarum phalanges, interpretans, unū hoc eatenus latuisse Ioannem, quod Christus auctoritatem baptismi sibi proprie seruasset, cum cætera nosset omnia. Neque enim Christus magis autor est baptismi, quam ordinis, & tamen ab hæretico consecratus episcopus, reconsecratur, ut interim donemus uerū esse sensum, quem inducit Augustinus.

Quod nunc dicturus sum, haud scio an uel præcipuam allaturæ sit utilitatem, si quis dextre præstiterit. Id est huiusmodi, ut locos aliquot Theologicos, aut tibi pares ipse,

Loci pa-
randi.

res ipse, aut ab alio quopiam traditos accipias, ad quos omnia quæ legeris, uelut in nidulos quosdam digeras, quo promptius sit, ubi uidebitur, quod uoles uel promere, uel recondere. Velut (ut exempli causa rem notem) de fide, de ieiunio, de ferendis malis, de subleuandis infirmis, de ferendis impijs magistratibus, de uitando simpliciū offendiculo, de studio sacrarum literarū, de pietate erga parentes, aut liberos, de Christiana charitate, de honorandis primatibus, de liuore, de obrectatiōe, de castimoniā, atque alijs id genus, nam innumerabiles fingi possunt. His in ordinem cōpositis, iuxta rerum pugnantiam, aut affinitatem (ut in Copia quoque nostra quōdam indicauimus) quicquid usquā insigne est in omnibus ueteris instrumētū libris, in Euangelijs, in Actis, in literis Apostolorū, quod uel pueniat, uel dissonet, ad hos erit redigendum. Quod si cui uisum erit, poterit ex antiq̃s interpretibus, postremo uel ex Ethnicis libris hūc cōferre, quod usui futurū existimarit. Hac usum fuisse ratiōe diuū Hieronymū, ex ipsius scriptis mihi prope-

propemodū uideor animaduertere. Siue quid erit differendum, aderit ad manum parata supellex, siue quid explicandum, facilis erit locorum collatio. Quandoquidem hæc nō Origeni tantum, sed & Augustino optima ratio est interpretandi diuinas literas, si locum obscurum ex aliorum loquorū collatione reddamus illustrem, & mysticam scripturam, mystica, sacra sacram exponat. Atque hisce iam rebus instructus iugi meditatione uersetur in diuinis literis, has nocturna curet uersare manu, uersare diurna, has semper in manibus, semper habeat in sinu. Ex his semper aliquid aut auribus instrepat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturā ibit, quod usu perpetuo fuerit infixū. Nec mea sententia fuerit incōsultum diuinos libros ad uerbum ediscere, uel nō intellectos, autore Augustino, quod equidem sic interpretor, etiamsi sensum mysticum nondum percipias. Nam facere, quod apud monachos aliquot fieri uidemus, nec aliter edificare psalmos, quā Psitacus edificat uoces humanas, plus habet tedij, quā fructus.

Quibusdā prima et uirga fere cura est: statim ad uerbum edificare: qd eade nō probō. Est enī n̄ magni laboris, tū fructus nullius. Quorsū n̄ attinet p̄stitū more: uā non intellecta reddere. Asinus ad Lyram.

ctus. Neque enim facilius tātum, ac tenacius inhæserint memoriæ, quæ intelligimus, uerum etiam maiore cum utilitate. Id primum fieri uelim in noui testamenti uoluminibus, quæ tanto præsentius faciunt ad nostram professionem, ut hodie uel sola sufficere possint, nimirū uulgata iam & animis oī. n̄ infixa Christi doctrina. Nam olim Iudæis ad fidem adducēdis, necessario erat adhibēda ueteris autoritas instrumenti, Nunc nobis cum Iudæis, minimum est negotij, & apud alios non est eadem autoritas libris Hebræorum. Etiamsi non negem, plurimam ex illis utilitatem capi, si quis adhibitis allegorijs, uel ad Christum in illis adumbratum, uel ad mores accommodet. Atque id si non immodice, sed carptim fiat. Sūt enim, quæ uerbatim ad allegoriam trahere frigidum sit, quod admixta sint multa, non ut significant aliquid, sed ut tenor ac series historiæ constet. Sit igitur apud nos primus honos nouo testamento, per quod Christiani sumus, & ubi Christus nobis multo expressius, quā in uetere depingit. Pro-

k

ximus

*Nouū test
amentū*

ximus ueteri, & in hoc his libris, qui cū nouo maxime consentiunt, quales sunt Esaiaē libri. Quanquam si dispositis, ut dixi, locis, frequenter Paulinas epistolas cum Euangelijs, & cum utrisque cōferas Esaiaē, reliquaue ueteris testamenti loca, futurū est ut hæc suapte sponte inhaerescant & insideant memoriæ. Quod si q̄s deterret hic labor, illud quæso secum cogitet, qui conueniat, ut Theologus futurus, Sophisticas præceptunculas ediscat, ediscat qualescunque in Aristotelem cōmentarios, aut etiam paraphrasim, ediscat Scoti conclusiones, quas uocant, & argumenta, & idem operæ grauetur dare libris diuinis, ex quorum fontibus uniuersa scaturit Theologia, quæ modo uere sit Theologia. At quāto satius est, semel hoc laboris (nec em̄ dixerim tedij) deuorare, quā semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties tractandum aut citandum erit aliquid, ad dictionarios, summulas, & indices confugere, ueluti faciunt mei similes quidam, qui cum domi nihil habeant suppellectilis, quoties opus est cātaro aut patella,

perlepidā
similitudo

patella, à uicino petunt utendam. At recte monet sapiens ille, ut aquam de tui bibas cisterna, & adeo non sit necesse aliunde rogare, ut tu potius de tuo fonte deriues in alios. Quin igitur omissis cōfusus istis formularijs, & impurū summulariorum lacunis, tuum ipsius pectus bibliothecam facito Christi, ex eo uelut e penuario depromito prouidus paterfamilias, seu noua, seu uetera, utcunque postulabit res. Longe uiuidius penetrat in animos auditorum, quæ e tuo pectore ceu uiua prodeunt, quā quæ ex aliorum farragine subleguntur.

Atqui inter hæc roget aliquis, quid tu, De commētarijs. num adeo facilem & expositam iudicas scripturam diuinam, ut absque cōmentarijs possit intelligi? Quid nō possit, aliquousque, prius cognitis dogmatibus, & hac qua dixi collatione locorum adhibita? Alioqui quid aliud secuti sunt, qui principes in hanc commētarios ediderunt? inter quos præcipuus est Origenes, si hanc uenerem exorsus, ut nemo post illum ausit manus apponere?

k ij

Quid aus

Origenes
Basilius.
Nazianze.
Athanasius
Cyrillus.
Chrysof.
Hierony.
Ambrosius.
Hilarius.
August.

Quid autem uetet alios eodem peruenire, quod peruenerunt illi, si eadem ingrediantur uia? Nō hac dico, quod cuiquā autor esse uelim, ut præteritis ueterum commentarijs, diuinæ scripturæ scientiam sibi uindictet, aut etiā uenetur, Imō partem laboris adimat nobis ueterum labor, adiuuemur illorum commētarijs, dummodo primū ex his deligamus optimos, uelut Origenē, qui sic est primus, ut nemo cū illo conferri possit, post hūc Basilium, Nazianzenum, Athanasium, Cyrillum, Chrysostomum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinū. Deinde ut hos ipsos cum iudicio delectūq; legamus, etiamsi reuerenter legi uolo. Homines erant, quādam ignorabant, in nōnullis hallucinati sunt, dormitarunt alicubi, nonnulla dederunt utcunque uincendis hæreticis, quorū contentionibus tunc feruebant omnia. Præterea uix quisquam est horum, cuius falso titulo non permulta circumferantur, atque adeo, quod est impudentius, cuius libris non multa admixta sint aliena, id qđ in Hieronymo certe palam arguimus,

mus, & in Augustino forsitā arguemus. Nec ita multum negotij fuerit idem facere in cæteris, hoc est, in Origene in Ambrosio, in Chrysostomo. Quod ni hic quoq; fuerit oculatus lector, periculum est, ne impostoris aut nebulonis somnium, pro Hieronymi aut Ambrosij oraculo amplectatur. Sic em̄ hodie quidam τοῦ ἡλίου υπερφρονοῦντες περὶ ποταμοῦ. Sic ait Hieronymus in quodam sermone, sic Augustinus in quadam homilia ad fratres eremitas, p̄inde quasi de tripode pronuntiarēt oraculum. Sit igitur delectus nō solum autorum, uerum etiā operum. Et in autoribus non hoc modo discrimen est, quod Græci præcellūt Latinos, quod ueteres recentiores, uerum etiam quod in singulis etiā generibus alius sit alio præstantior. In operibus cauendum, ne nothū & supposititium pro germano uerōq; amplectaris. Proinde quandoquidem in tanta librorum multitudine, & in tanta ætatis fugacitate, nō uacat euoluere omnia, superest, ut primum legam⁹ optima. Quorsum attinet in hisce neotericis coaceruatorib⁹ uerius,

Delectus
autorū et
operum.

Coacer-
uatores.

k iij quā

quàm interpretibus, bonas horas haud bene collocare. In quibus primū quā multa sunt, quæ tibi postea sint maiore negotio dediscenda. Deinde si quid inest recti, id ex ueteribus haustum comperies. sed multum ferè ac decurtatū, quod ob linguarum & rerum inscitiam multa, & haud scio an optima, quoniam non assequēbatur, coacti sūt prætermittere. Quid quod bona pars istorū, ne decerpit quidem ab illis, sed à sæpius collectis, ac trāssulis collectaneis, uelut è decima lacuna, suffuratur, ut poenè nihil respiciant sui fontis. Deinde ne nihil de suo addidisse uideatur, aspergit aliquid suorum somniorum, aut è sordido quopiam, & pridie nato authore admiscet, quasi cum multa iura confundit coquus, ut inquit Plautus. Postremo, ut eadem doceant cum priscis, quàm frigent apud hos, sordentq; omnia, obsermonis infantissimam balbutiem. At Hieronymus ita delitēs omnia condit, ac locupletat, ut cum aberrat à uero, aut à re digreditur, tamē plus bonæ rei doceat, quā isti cum uere rem tradunt. Vt ne dicam interim, quod omnino tales ipsi reddimur,

cuius

cuiusmodi sunt authores, in quibus assidue uersamur. Neq; enim perinde ciborū qualitas transit in corporis habitum, ut lectio in animum ac mores legentis. Si in ieiuniis, in frigidis, in fucatis, in spinosis, ac rixosis scriptoribus assidui simus, tales euadamus oportet. Sin in his, quæ sapienter Christum, qui ardent, qui uiuunt aguntque, qui ueram pietatem & docēt, & præstant, hos saltem aliqua ex parte referemus. At dices, si nihil accesserit, parū instructus fuero ad palestram scholasticā. Neq; uero nos pugilem instituimus, sed Theologū, & eum Theologū, qui quod profitetur malit exprimere uita, quàm syllogismis. Nec est quod tibi tantopere displiceas, si inter istos parum Theologus habearis, quum inter eosdem, ne Hieronymus quidem ipse sit habiturus quod respondere, ac fortasse nec ipse Paulus. In culpa est, non ipsa Theologia, quæ non sic nata est, sed quorundā tractatio, qui totam illā ad dialecticorū argutias, & Aristotelicā philosophiā detraxerūt, ut illic non paulo plus sit philosophiæ, quàm theologiæ.

k iij Atqui

Atqui fieri potest ut rhetor aliquis, aut arithmeticus, aut musicus sic eandē tractet, ut nemo iam sit intellecturus, nisi qui prius artium illarum uim omnem cognitam habeat. Quid autē necesse est, ad omnes omnium quæstiunculas certa respondere theologum? Quarum neque numerus est ullus, neque modus, neque finis, dum hydræ in morē, pro una præcisa, sexcentæ repullulant. Sunt quæ parum pium sit inuestigare, sunt quæ citra salutis dispendium possint nesciri, sunt de quibus eruditius sit ambigere, & cum Academicis *ἐνέχεται*, quàm pronūtiare. Quis enim fructus, si me torqueam, an de⁹ creare possit hoīem *αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ*? An deus aliquo ab ipso distincto sit un⁹? An possit respectum producere sine fundamento, & termino? an anima Christi potuerit falli, aut mentiri? An hæc propositio, deus est scarabeus, eque possibilibus sit, atq; hæc, deus est homo? Dictum est, scrutamini scripturas, non ut semper dubitemus, sed ut dubitare desinamus. Non quod hoc exercitationis genus, in totum damnem. Sunt & in neotericorū libris

libris multa digna cognitu. Sed ea pæta tem modice degustentur, sobrie casteq; tractentur. Nam hoc studiorum genus olim apud Theologos prorsus incognitum fuit. Deinde posteaquam irrepsit, ut ferē sit in rebus humanis, paulatim in immensum increuit. Vnde cœpit in aliquot iam Academijs parcius, ac moderatius adhiberi, uelut apud Anglos in Cantabrigiensi, apud Brabantos in Louaniensi. Nec ideo minus florēt hæc studia, sed uerius florent. Quale uero spectaculum est, Theologum octogenarium nihil aliud sapere, quàm mera sophismata? Nam huiusmodi non paucos uidimus olim Lutetiæ, quibus siquid depromendum fuisset ex Paulo, uidebatur sibi prorsus in aliū mundum translati. Proinde si cui contigit tanta ingenij uis, ut utrumque studiorum genus complecti possit, eat sanē per nos, eat quo illum sua uirtus uocat, eat pede fausto. Sed ab ijs tamē, quæ nos prætulim⁹, incipiendum, his maiorem ac meliorem uitæ partem impertiēdam, cēseo. Quod si alterutrū sit deferendum, non possum

non fateri quod uerissimum est, malim in hoc latus defletere. Præstat paulo minus esse sophistā, quā minus sapere in Euāgelicis, & apostolicis literis. Sati⁹ est ignorare quædam Aristotelis dogmata, quā nescire Christi decreta. Denique malim cum Chrysostomo pius esse Theologus, quā cum Scoto inuictus. Illud certe negari non potest, per ueteres illos illustratam ac defensam Christi doctrinā, quos ita demum patiar antiquari, si constet horum argutissimis argutijs, & subtilissimis subtilitatibus uel unum Ethnicum conuersum ad Christi fidem, uel unum reuictum ac mutatum hæreticū. Nam quod hodie pauciores sunt, aut certe extant hæreses, id, si uerum fateri uolumus, fasciculis debemus uerius, quā syllogismis. Quis enim omnino nodus dialectica subtilitate nec̃ti potest, qui non eadem subtilitate dissoluatur, si liberum sit utrisque, quod uoluerint, assumere? Quis uero fructus, si nec̃tas, quod explicare non potest, qui tamen non assentitur, immo aliquoties ne is quidem, qui nec̃tit? Sed simplices illæ literæ, ueritate non argutia effi-

caces

caces, totius orbis populos, pauculis annis innouare potuerunt. Verum missam faciamus studiorum collationē, sit in his suum cuique pulchrū, & ut Paulinis uerbis utar, In suo quisque sensu acquiescat. Cui placent scholasticæ conflictationes, sequatur suo quidem arbitratu, quod in scholis receptum est, modo ne solum hoc agat, modo ne nimium diu. Nam uidi cōplures, qui iam semicani, cum prisca illa Theologia conati sunt redire in gratiam, sed parū feliciter successit conatus, nimium serus. At si quis magis cupit instructus esse ad pietatem, quā ad disputationem, statim ac potissimū uersetur in fontibus, uersetur in his scriptoribus, q̃ proxime biberunt de fontibus. Si quid extiterit dubitationis, in his quæ pertinent ad pietatem, non deerit integro, prudentique uiro, quod ē diuinis oraculis salubriter respondeat. Habet Paulus fidele cōsiliū, ubi domini præceptum non habet. Quod diminutum erit in syllogismis, id pensabit sancta ad deum precatio. Denique satis inuictus fueris Theologus, si nulli

156 COMPEND. THEOLO.

si nulli succumbas uitio, nullis cedas cupiditatibus, etiamsi à contentiosa disputatione discesseris inferior. Ab hūde magnus doctor est, qui pure docet Christum, si turpe ducunt, nescire quid definiat Scotus, turpius est nescire, quid discernat Christus. Si parum Theologicum est non assequi, quæ scripsit Durandus, minus

Theologicum est, non assequi quæ scripsit Paulus. A diuinis oraculis non

men habet

Theologus, non ab humanis opinionibus. Et bona Theologia pars afflatus est, qui non

contingit, nisi moribus purgatissimis.

RATIONIS SEV COMPENDII VERAE THEOLOGIAE, PER DES. ERASMV M ROTTERODAMVM, FINIS.

HUTTENVS ERAS. SVO S.

T Vas infinitas ad me epistolas non uidi, nam unam accepi in exercitu cum Tubingam ob sideremus, eamque per breuem, quod uideret oportet, cui infinitas illas committas. Verum de eo, quem hunc cum libro principi offerendo misisti, nihil est quod sollicitus sis, omnia pertulit. Neque ego segnius rem curavi tuam, & principem habui ad id negotium alacrem. Non egebat preconio meo tui munus, ornabat ipsum semet habunde. Ut legendo percurreret, en dignam inquit Erasmo rem, sic ille ut diu faciat, diu nobis supersit, precatusque est felicitatem tibi omnem, plenus optima de te spei. Quippe intelligit, quam tuiuscem studiis, quod studiosis commodum inuehas. Venit post Stromer, nam in Saxonia uxorem duxerat, neque statim sequutus erat aulam, qui cum tua alioquin omnia, magis quam credat aliis, admiretur, tum uel imprimis hoc opus adorat. Gregorium Coppum alteri principis medicum fecisti totum Erasmicum, habet tuos labores in manibus semper, legitque ut uix alius auide. Hoc nomine irascuntur tibi multi, quod ex medicis autem Theologos facerete. Iam & iure consultis molestus es, quosdam à Bartholo transuersos agens, qui in tuis nunc cotiantur, relicto penitus foro. Eandem cladem Theologistarum studio cum intuleris, adhuc miraris, quod te oderint, faciunt ipsum hoc suo quodam iure, nam bene raro faciunt aliquid. Fuit torum hic mensum rumor, & credo ad uos usque peruenit, in bello occubuisse me. Hoc illi exultabant, hoc triumphabant. Quod si quid mihi accidisset, certum habeo, à Christo hoc impetrasse se, dicturos fuisse. Iam scio enim male precari nobis. Legi dialogum Latomi, & risi. Tu uero non debes

putare

EPISTOLA HVT TENICA

putare te hoc perdidisse tempus, quod scribenda
Apologia dedisti, nam id nobis magni lucri uice
fuit. Quod scribis de Ferdinando, mire placet stu-
dia nostra amare adolescentem. Erexisti animum
mihi, speranti fore, ut orbis capita aduersus bar-
bariem nobiscum conspirent. Albertus Cardina-
lis strenue nos tuetur, meq; adhuc habet liberalis-
ter, & tui desyderio tenetur maximo. Inique facis
qui te non offers illi, non credens mihi toties cla-
manti propensum illius erga te benignitatē. Mihi
commisit munus, quo te uicissim honorat. Patera
est ex argento deaurato, præter id, quod pondere
permagna est, arte adhuc commendabilis. Non
iudicabis indignum principe munus. Quancquam
ipse dicat, hoc se dare fugienti tibi, daturum siquā-
do accedas ampliora multa. Vocatq; amoris hoc
poculum. Ipse quō tibi mittam dubius sum. Nam
in Angliam aiunt abire te. Scribe quid fieri uelis,
de patera primū, deinde quid tibi proponas. Belli
prosperē omnia euenerūt. Magno Germaniā peri-
culo publico metu liberauim⁹. Quid magnopere
curemus enim, quod uiuat ille, cui quia ademim⁹
oīa uiuendū misere est. Totā aliquādo rem leges.
Studgardia Capnionem conueni, positiū magno
in timore. Militares furores metuebat bonus pa-
ter. Sed ego Francisco ductore apud duces interce-
dente caueram, si ui capienda Studgardia esset, in
exercitu ut proclamaretur, Capnionis penatibus
nequis noceret. Hoc nescis quantum ille & quale
beneficium interpretetur, cum ego conscius mihi
sim, officij mei fuisse, ut uiderē nequid pateretur
se indignum uir doctissimus atq; optimus. Præci-
pue eo in negotio magnitudinem suam ostendit
Franciscus

AD ERASMV M ROT.

*Franciscus Von
Tiebingen*

Franciscus, uir qualem diu nō habuit Germania,
& qui meretur, ut eum tuis quoq; literis posterita-
ti commendas. Mihi quidem spes est, magnā hoc
ex uiro laudem accessuram huic nationi. Nihil in
antiquis admiramur, quod non studiose imitetur
ille. Viget in homine consilium, uiget eloquentia,
alacriter omnia adgreditur, industria est, qualem
in summo duce quæras. Nihil humiliter dicit, ni-
hil facit. Etiam fortē rem molitur longe pulcherrī-
mam. Deus OPT. MAX. fortissimi uiri
conatus adiuuet. Mecum ipse Capnionem affatus
est perquam familiariter, qui nos salutādo Flagel-
lum dei appellabat. Promisitq; Franciscus opē no-
bis omnē suam. Quid multa? Intelligis quale no-
bis ex illo præsidium esse possit. Imprimis Capni-
onem non patietur opprimi. Hæc magna nobis fi-
ducia esto. Vale mihiq; ocyssime scribe de rebus
communibus copiose. Quid enim breuestuas epi-
stolas mihi obijcis? iterum uale. Moguntia No-
nis Iunij.

APVD AVREAM MOGVN-
TIAM PER IOANNEM
SCHEFFER AN. MD.
XIX. INTERREGNI
VERO
MENSE QVINTO.

